

**Ihmisoikeudet Luterilaisen maailmanliiton
itseymmärryksessä Helsingissä vuonna 1963 ja Evianissa
vuonna 1970**

Eeva-Kaisa Maria Haavisto
Yleisen kirkkohistorian osaston maisterin tutkielma (Pro gradu)
Huhtikuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Kirkkohistoria
Tekijä – Författare Eeva-Kaisa Maria Haavisto		
Työn nimi – Arbetets titel Ihmisoikeudet Luterilaisen maailmanliiton itseymmärryksessä Helsingissä vuonna 1963 ja Evianissa vuonna 1970		
Oppiaine – Läroämne Yleinen kirkkohistoria		
Työn laji – Arbetets art Maisterin tutkielma (Pro gradu)	Aika – Datum 03.04.2019	Sivumäärä – Sidoantal 60 (sidotussa 69)
Tiivistelmä – Referat <p>Maisterin tutkielmani tarkoituksena on selvittää Luterilaisen maailmanliiton (LML) yleiskokoustyöskentelyssä ilmi tullutta ymmärrystä ihmisoikeuksista Helsingin yleiskokouksessa vuonna 1963 ja Evianin yleiskokouksessa vuonna 1970. Selvitän ihmisoikeusajattelun kehittymistä ja ihmisoikeuksien kasvavaa tiedostamista. Näiden yleiskokousten ihmisoikeusajattelu loi pohjan LML:n tulevalle ihmisoikeustyöskentelylle.</p> <p>Tutkielmani on aineistolähtöinen ja kvalitatiivinen. Tutkin LML:n yleiskokouksista syntyneitä kokousaineistoja. Yleiskokouksista löytyy lähdemateriaalia Helsingin yliopiston Ekumeenisesta arkistosta. Lisäksi käytän LML:n julkaisua "From Federation to Communion. The history of the Lutheran World Federation". Muusta kirjallisuudesta tärkein apuneuvoni on Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) julkaisusarja "A History of the Ecumenical Movement". Suhteutan löytämäni aiempaan tutkimukseen LML:sta. Pyrin jatkuvasti huomioimaan myös ajankohtaiset tapahtumat.</p> <p>LML:n ihmisoikeusajattelu oli Helsingissä ajalleen tyypillistä kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien tiedostamista. Poliittinen vaikuttaminen nähtiin tärkeäksi ja siihen kannustettiin. LML:ssa ilmenneet ajatukset ja ymmärrys ihmisoikeuksista eivät kuitenkaan päätyneet mihinkään ihmisoikeuksia koskevaan päätös- tai julkilausumaan. Ihmisoikeuksien noudattaminen ja edistäminen nähtiin lähinnä uskosta kumpuavaksi asennekysymykseksi ja spontaaniksi eettiseksi toiminnaksi. Taustalla vaikutti oleellisesti luterilaiseen teologiaan kuulunut Martti Lutherin kahden regimentin opin aiempi tulkinta. Ymmärrystä ihmisoikeuksista sekä vaatimusta niiden yhteiskunnallisesta edistämisestä pyrittiin vielä mahduttamaan kahden regimentin oppiin.</p> <p>Evianin yleiskokouksen tuloksiin vaikuttivat uudet kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä muiden ekumeenisten järjestöjen ihmisoikeusteomainen työskentely. Evianin yleiskokouksen ihmisoikeusajattelu oli ajalleen tyypillistä kansalais- ja poliittisten oikeuksien sekä taloudellisten, sosiaalisten sekä sivistyksellisten oikeuksien tiedostamista. Elettiin murroskautta "klassisen" ja "modernin" ihmisoikeusajattelun välillä. Murroskausi heijastui LML:ssa ilmenneeseen keskusteluun siinä, tuleeko ihmisoikeuksia käsitellä universaalisesti vai kontekstuaalisesti. Ihmisoikeusajattelu ja -keskustelu tuli kirjattua julkilausumiin ja siitä tuli konkreettista. Poliittisen vaikuttamisen merkitys selkeästi korostui. Yhteiskunnan rakenteiden muovaaminen haluttuun suuntaan nähtiin nyt velvoittavaksi. Ihmisoikeusajattelua ja -toimintaa ei pyritty enää mahduttamaan Lutherin kahden regimentin oppiin. Ihmisoikeuksista tuli LML:n ohjelma – aiemman uskosta syntyneen asenteen ja spontaanin eettisen toiminnan ohelle. Uusi kantaaottavampi, poliittisesti aktiivinen maailmanliitto ei ollut kuitenkaan kaikkien mieleen. Yksimielisyyttä ihmisoikeusasioissa ei saavutettu ja työskentely jatkui tulevina vuosikymmeninä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Luterilainen maailmanliitto, ekumenia, ihmisoikeudet, yleiskokous, politiikka, rasismi		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkimustehtävä	1
1.2. 1960-luvun keskeinen yhteiskunnallinen ja poliittinen ilmapiiri	2
1.3. Ihmisoikeuskäsityksen muotoutuminen	4
1.4. Luterilaisen maailmanliiton sosiaalieettiset painotukset ennen Helsingin yleiskokousta.....	8
1.5. Lähteet ja aikaisempi tutkimuskirjallisuus	11
2. Helsingin yleiskokous 1963	14
2.1. Keskustelu vanhurskauttamisesta	14
2.2. Helsingin yleiskokouksessa ilmenneen ihmisoikeusajattelun teologiset perusteet	17
2.3. Ihmisoikeuskysymykset Helsingissä lähinnä sivuteemana	19
2.3.1. Keskustelu Luterilaisen maailmanliiton roolista ihmisoikeusajattelussa ...	19
2.3.2. Keskustelu kirkon ja kristityn roolista ihmisoikeusajattelussa	23
3. Evianin yleiskokous 1970	27
3.1. Tie Pôrto Alegresta Evianiin	27
3.2. Evianin kokouksen kulku ja keskeiset teemat.....	29
3.3. Ihmisoikeusajattelu saa Evianissa merkittävän sijan	34
3.3.1. Ihmisoikeudet esillä 1960-luvun lopulla	34
3.3.2. Rasismi, rotukysymykset ja vähemmistöongelmat esillä Evianissa	35
3.3.3. Keskustelu Luterilaisen maailmanliiton roolista ihmisoikeusajattelussa ...	39
3.3.4. Keskustelu kirkon ja kristityn roolista ihmisoikeusajattelussa	41
3.3.5. Luterilaisen maailmanliiton ensimmäinen oma ihmisoikeusjulkilausuma .	46
4. Luterilaisen maailmanliiton yleiskokoustyöskentelyssä ilmenneet käsitykset ihmisoikeuksista ja ihmisoikeustyöstä	50
5. Lyhenteet.....	56
6. Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	57
6.1. Lähteet	57
6.2. Kirjallisuus	58

1. Johdanto

1.1. Tutkimustehtävä

Tutkielmani aihe on Luterilaisen maailmanliiton (LML) yleiskokoustyöskentelyssä ilmi tullut käsitys ihmisoikeuksista Helsingin yleiskokouksessa vuonna 1963 ja Evianin yleiskokouksessa vuonna 1970. Tarkoitukseni on selvittää, miten ihmisoikeudet ja niiden edistäminen ymmärrettiin näiden vuosien aikana. Pyrin selvittämään, millaisten seikkojen on katsottu kuuluvan ihmisoikeuksien merkityskenttään sekä millaista konkreettista työtä ihmisoikeuksien eteen LML:ssa on tehty. Päämääränäni on myös selvittää, miksi käsitykset ovat näiden kahden yleiskokouksen aikana mahdollisesti muuttuneet.

Rajaan tutkielmani aihetta ajallisesti ja temaattisesti. Tutkielmani koskee vuosia 1963 ja 1970. Luterilaisen maailmanliiton Helsingin yleiskokouksessa käydyin vanhurskauttamiskeskustelun myötä sosiaalieettiset teemat nousivat laajemmin yleiskokoustyöskentelyn keskiöön. Luterilaisen maailmanliiton viides yleiskokous pidettiin vuonna 1970 Ranskan Evianissa, joten on aikarajaukselta mielekästä lopettaa sen käsittelyyn.

Ihmisoikeudet ovat tänäkin päivänä polttava kysymys eri puolilla maailmaa. Teologista pohdintaa ihmisoikeuksista ei koskaan saada päätökseen. Kuvaan ihmisoikeusajattelun kasvavaa tiedostamista Luterilaisen maailmanliiton työskentelyssä. Helsingin ja Evianin yleiskokouksien ihmisoikeusajattelulla on sekä historiallista merkitystä että käytännön vaikutuksia luterilaisen kirkon elämään. Näiden kahden yleiskokouksen ihmisoikeusajattelu loi pohjan LML:n tulevalle ihmisoikeustyöskentelylle. Ihmisoikeudet tulivat vuoden 1970 jälkeen vahvemmin Luterilaisen maailmanliiton itseymmärrykseen sekä työhön, joten pyrin selvittämään siihen johtaneet tapahtumakulut.

Keskittän tutkimukseni Luterilaiseen maailmanliittoon. Sivuan tutkimuksessani muita ekumeenisia liikkeitä tai järjestöjä, mikäli niillä on vaikutusta käsittelemääni teemaan LML:n kannalta. Tutkimukseni keskittyy yksittäisten henkilöiden sijaan LML:n yleiskokoustasoon ja -toimintaan, mutta nostan kuitenkin esiin ihmisoikeusteeman kannalta olennaisia avainhenkilöitä, jotka pitivät ihmisoikeusteemaa esillä LML:ssa. Käsittelen yleiskokouksista vuoden 1963 Helsingin ja vuoden 1970 Evianin yleiskokouksia, joista saan tiedon LML:n linjauksista. Nostan merkittävänä esiin Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) vaikutuksen LML:n yleiskokoustyöskentelyyn ja -tuloksiin. Jätän vain maininnan tasolle Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen (1962–1965), joka avasi katolisen kirkon tien ekumeniaan.

Tutkimuksessani esiintyy termejä, joita on syytä selventää. Termillä *ihmisoikeudet* viitataan kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa tai kansainvälisessä tapaoikeudessa

muotoutuneisiin oikeuksiin. Näistä erityisen tärkeitä ovat ne oikeudet, jotka Yhdistyneet Kansakunnat (YK) määrittivät ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ihmisoikeuksiksi vuonna 1948. LML:ssa oltiin tietoisia näistä ihmisoikeuksista 1960-luvulla. Tutkimukseni ajankohdan aikana ihmisoikeudet täydentyivät vielä rotusyrjinnän poistamista koskevalla yleissopimuksella vuonna 1965, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevalla kansainvälisellä yleissopimuksella sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevalla kansainvälisellä yleissopimuksella vuonna 1966. Evianin yleiskokouksen aikana LML:ssa oltiin tietoisia näistä täydentävistä ihmisoikeussopimuksista. Näiden ohella henkilön oikeusasemaa sääntelevät kansallisiin perustuslakeihin sisälletyt perusoikeudet.¹ Terminä *ihmisoikeudet* (*ius naturale, human rights*) on länsimaisen kulttuurin luomus ja siksi viittaankin *ihmisoikeuksiin* käsitteenä. Käsitteenä *ihmisoikeudet* ovat universaaleita.²

Ekumenialla tai *ekumeenisella* tarkoitan kristillisten kirkkojen yhteyspyrkimyksiä. *Ekumenialla* saatan viitata myös uskontojen väliseen dialogiin, mutta siinä tapauksessa asiasta on mainittu erikseen. Luterilainen maailmanliitto on ekumeeninen toimija, vaikkakin luterilaisen tunnuskunnan sisäinen. *Ekumeenisella liikkeellä* tarkoitan muita ekumeenisia toimintamuotoja, aloitteita sekä toimintaelimiä ja -järjestöjä. *Ekumeenisen liikkeen* yksittäisistä järjestöistä puhutaan niiden nimillä.

Kirkolla tarkoitan maailmanlaajaa kristillistä kirkkoa. Tietyt kirkko- ja tunnustuskunnat mainitaan mahdollisesti tarpeen vaatiessa erikseen. *Kristityistä* puhuttaessa tarkoitan kaikkia heitä, jotka kokevat olevansa kristittyjä. Termiä tarkennetaan tarvittaessa maininnalla kirkko- tai tunnustuskunnasta.

Rasismien käsittelyn yhteydessä käytän välillä termiä *rotu*, sillä lähteissäni rasismista puhuttiin lähinnä tällä termillä.

1.2. 1960-luvun keskeinen yhteiskunnallinen ja poliittinen ilmapiiri

Kun 1950-luvulla Euroopan jakoi kahtia kylmä sota, niin 1960-luvulla kylmän sodan retoriikka menetti vaikutustaan. 1960-luvulla odotettiin yleisesti uutta ja parempaa yhteiskuntaa ja yksi vuosikymmenen kantava teema olikin teknologinen, teollinen ja taloudellinen kehitys. Maailma oli kuitenkin yhä jakautunut niin ideologisesti, taloudellisesti kuin poliittisesti. Rauhankysymyksiä käsiteltiinkin läpi 1960- ja 1970-luvun. Berliinin muuri valmistui vuonna 1961. Kuuban ohjuskriisin (1962) myötä pelko ydinsodasta kasvoi.

¹ Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 411.

² Heikka 2014, 30.

Osittainen ydinkoekieltosopimus astui voimaan vuonna 1963 ja rauhoitti hieman kylmän sodan kiristämää tilannetta. Vuosikymmen muistetaan myös identiteettipolitiikastaan, jolloin useita ryhmiä järjestäytyi niin etnisyyden, luokan, sukupuolen kuin ideologiankin ympärille. Vuonna 1963 Yhdysvalloissa taisteltiin rotuerottelua vastaan. Vietnamin sota päättyi vuonna 1968 sekä Martin Luther King murhattiin. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) huomio keskittyi 1950–1970-luvuilla siirtomaiden vapautumisprosesseihin sekä niiden vapautussotiin.³

Euroopan kirkkohistorian merkittävä 1960-luvun tapahtuma oli roomalaiskatolisen kirkon Vatikaanin toinen kirkolliskokous (1962–1965). Kirkolliskokous muutti merkittävästi roomalaiskatolisen kirkon toimintaa ja suhteita toisiin kirkkokuntiin.⁴ Kirkko- ja tunnuskuntien suhteet kehittyivät 1960-luvulla entisestään.⁵ Kirkko kohtasi 1960-luvulla haasteitakin, joista esimerkiksi sekularisaatio voimistui 1960-luvulla. Länsimainen yhteiskunta oli muuttumassa pluralistisemmaksi. Kulttuurisen mullistuksen, vapautusliikkeiden ja mielenosoitusten myötä moraali ja perinteiset käytöstavat kyseenalaistettiin. Euroopan yhtenäisyys, ihmisoikeudet ja modernisaatio tulivat näkyväksi. Luku muistetaan ”seksuaalisesta vallankumouksesta”, joka toi markkinoille ehkäisyvälineenä ehkäisytablettien ja seksistä ennen avioliittoa tuli kasvavasti hyväksyttävämpää. Homoseksuaalien oikeudet tulivat lailliseen ja moraaliseen agendaan, jonka myötä homoseksuaalisuuden rangaistavuus poistui 1960-luvun jälkipuoliskolta alkaen. Feminismi ja naisten vapautusliikkeet kasvoivat myös 1960-luvulla. Feminismin ”toinen aalto” rantautui Eurooppaan 1970-luvulla. Vuosikymmenen lopun olemus merkitsi uskonnon ja traditioiden hylkäämistä, anarkismin nousua ja täydellistä individualismia.⁶

1960-luku vaikutti myös kirkkoon ja kirkossa. Uskonnollisuus muuttui vuosikymmenen aikana. Televisiossa ja radiossa annettiin yhä enemmän huomiota myös humanistisille näkökulmille. Kristillisyys oli menettämässä ”itsestään selvää” asemaansa yhteiskunnassa, vaikka 1960-luvun alussa uskonnollinen kiinnostus oli poikkeuksellisen suurta. 1960-luvun lopulla kirkkoon kuulumisen ja osallistuminen kirkon toimintaan alkoivat laskea. Nuoret eivät enää innostuneet kristillisyydestä tai kirkon arvoista. Kristilliset karismaattiset liikkeet pärjäivät konservatiivisempaa kirkkoa paremmin ja osa karismaattisista liikkeistä pysyi roomalaiskatolisen tai protestanttisten kirkkojen sisällä, mutta suurin osa irtautui niistä.

³ Schjørring & al. 1997, xvii, 56. Briggs & al. 2004, 4–5, 25. McLeod & al. 2006, 12, 20, 39, 41–49, 57. Peiponen 2012, 15. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 71, 499. Heikka 2014, 21. Haavisto 2016, 3.

⁴ McLeod & al. 2006, 41.

⁵ McLeod & al. 2006, 42.

⁶ Schjørring & al. 1997, xvii. Briggs & al. 2004, 25. McLeod & al. 2006, 40, 42, 45, 48, 50, 64–65.

Poliitikot ja media pitivät kirkkoa kuitenkin koko vuosikymmenen ajan arvossa. Protestantiset kirkot vastasivat ajan moraalisiin ongelmiin käytännöllisesti ja pastoraalisesti huolehtien. Vuosikymmen vaikutti myös nuorempaan papistoon ja maallikoihin kirkon sisällä. Kristilliset opiskelijaliikkeet priorisoivat poliittista vaikuttamista ja sosiaalista työtä. Kirkkoon jääneitä kiinnostivat köyhien asiat, ”kolmas maailma”, rauha ja ympäristökysymykset.⁷

Kylmän sodan retoriikka ”hyvästä” ja ”pahasta” maailmanvallasta menetti 1960-luvulla vaikutustaan. Ekumeeninen liike oli toisaalta sillanrakentaja idän ja lännen välillä, mutta toisaalta sitä epäiltiin niin konservatiivisten kristittyjen kuin neuvostoliittomielisten kommunistienkin taholta. 1960-luku olikin ekumeenisten kahdenvälisten oppikeskustelujen vuosikymmen ja tällä työllä oli suuri merkitys kylmän sodan Euroopalle. Protestantit katsoivat uskontoa ja poliittista tilannetta globaalisti. Feminismiaatteen omaksuneet kristityt taistelivat naisten oikeuksista kirkossa. Näyttää siltä, että 1960-luku oli myös kirkon kannalta muutoksien vuosikymmen.⁸

1.3. Ihmisoikeuskäsityksen muotoutuminen

Ihmisoikeudet (*Human Rights*) eroavat terminä ja käsitteenä. Terminä ihmisoikeudet ovat väistämättä läntisen kulttuurin luomus, mutta käsitteenä ihmisoikeudet ovat universaaleja käsitteitä, joiden sisältö vaihtelee ajan ja paikan mukaan. Ihmisoikeus on niin moraalinen kuin laillinen käsite. Moraalisella ihmisoikeuskäsityksellä on pitkä aatehistoriallinen tausta. Käsitys luonnollisesta laista yhdistyneenä kristilliseen luomisuskoon on hallinnut kristillisten kirkkojen sosiaalietiikkaa ja ihmisoikeuskäsitystä yli vuosituhannen ajan. Ihmisoikeuksien katsotaan nousseen erityisesti keskiajan teologiasta ja sen yksilökäsityksestä. Laillisella ihmisoikeuskäsityksellä on pitkä poliittishistoriallinen tausta 1600–1700-luvuilta lähtien lukuisine tulkinta- ja painotustapoineen. Ihmisoikeusajattelu liittyi oleellisesti eurooppalaiseen valistusajatteluun. Yhdistyneiden kansakuntien yleismaailmallinen ihmisoikeusjulistus vuodelta 1948 nähdään jatkona 1700-luvun lopun Ranskan suuren vallankumouksen (1789–1799) tasa-arvoajatteluun. Ekumeeninen liike antoi toisen maailmansodan jälkeen kansainvälisille ihmisoikeusnormeille ja -mekanismeille täyden tukensa.⁹

⁷ McLeod & al. 2006, 45–51. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 528, 542.

⁸ McLeod & al. 2006, 51, 58–59, 65.

⁹ Austad 1978, 60–63. Huber & Tödt 1978, 95–96, 100, 104. Ylimys 1980, 0–3. Rautavuori 1994, 4. Kortteinen 1998b, 80. Elo & Suomen Unesco-toimikunta 2000, 12, 26. Peiponen 2012, 16. Koivurova & Pirttanniemi 2013, 25–28. Heikka 2014, 11, 15, 24–26, 30, 34, 203. Haavisto 2016, 1–2.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleiskokous hyväksyi toisen maailmansodan jälkitunnelmissa maallisen ja neutraalin ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (*Universal Declaration of Human Rights, UDHR*) 10. joulukuuta 1948. Julistusta pidetään nykyään määräävänä ihmisoikeuksia tukevana asiakirjana. Eettisesti ja poliittisesti realistinen julistus ei sido sen allekirjoittaneita valtioita oikeudellisesti, vaan se on pikemminkin eettinen ohje. YK:lla ei ole valtaa toimeenpanna julistuksen oikeuksia. Julistuksen validiteetti vaatisi, että se otettaisiin osaksi kansainvälistä ja kansallista lainsäädäntöä. Yksilön oikeudet ja kollektiiviset oikeudet kietoutuvat ihmisoikeuksissa varsin usein yhteen. Julistus asetti erottamattomaksi osaksi kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien rinnalle taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset oikeudet. Ihmisen perusoikeuksista puhuttaessa ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus näkee perusoikeudet kuuluvan ihmiselle jo pelkästään sen perusteella, että hän on ihminen. Yksilön koskemattomuus ja arvo määrittellään ihmisoikeuksien normatiiviseksi peruseriaatteen. Vaikka julistus korostaakin yksilön oikeuksia se ei säätele yksilön suhteita yhteisöihin, kansoihin tai valtioihin. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus merkitsi ihmisoikeuksien kansainvälistymistä, universaalistumista ja oikeudellistumista.¹⁰

Vaikka yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus on sanamuodoltaan neutraali, sen muotoilemiseen osallistui henkilöitä, jotka olivat aktiivisia kristittyjä. Kirkkojen maailmanneuvosto osallistui julistuksen valmisteluun. Julistuksen keskeisiin muotoilijoihin kuului luterilainen professori Otto Frederik Nolde¹¹, joka kirjoitti julistuksen uskonnonvapautta koskevan artiklan. Uskonnonvapaus ja vähemmistöjen oikeudet ovat aina kuuluneet ihmisoikeuksien kenttään, mutta nyt ne olivat kirjattuna viralliseen sopimukseen. Ihmisoikeuksien edistämisen teologinen, kirkollinen ja ekumeeninen pohja on siinä, että Raamatun mukaan ihminen on luotu Jumalan kuvaksi. Ihmisoikeuksien uskonnonvapaus on luonnollisesti keskeinen kirkkojen kiinnostuksen ja huolenaihe. Uskonnonvapaus on sidoksissa siihen, miten muut ihmisoikeudet yhteiskunnassa toteutuvat. Uskonnonvapaus ei voi toteutua, jos ihmisen arvoa loukataan. Ekumeeninen liike on puolustanut yhtäläisesti kaikkien ihmisten oikeutta uskonnonvapauteen uskonnollisesta suuntautuneisuudesta riippumatta. Neutraali ja tunnustuksellisesti avoin julistus pystyy puhuttelemaan kaikkia

¹⁰ Austad 1978, 59. Ylimys 1980, 4–5, 36. Rautavuori 1994, 6–7, 35. Elo & Suomen Unesco-toimikunta 2000, 16, 27–28. McLeod & al. 2006, 35. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 19, 27–30, 64, 110. Heikka 2014, 11, 21–22, 27. Haavisto 2016, 1. Katso ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen tarkempi sisältö: UDHR 2019.

¹¹ Noldesta lisää kts. Heikka 2014, 56.

ihmisiä uskonnollisiin tai ideologisiin siteisiin katsomatta. Tämä käytännöllinen ratkaisu saavutti lähes yksimielisen kannatuksen.¹²

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta painotetaan eri tavoin. Yhdistyneiden kansakuntien yleismaailmallinen julistus rakoili jo syntyessään, kun sosialistiset sekä islamistiset maat pidättäytyivät äänestämästä vastalauseena julistuksen liian länsimaiselle yksilökeskeiselle sisällölle. Länsimaat perinteisesti korostavat yksilönoikeuksia, kun taas sosialistiset maat näkevät sosiaaliset oikeudet ensisijaisena. Globaalisti myös pohjoinen ja eteläinen maailma eroavat käsityksissään ihmisoikeuksista. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuus kiistetään vetoamalla yleensä alueellisiin, kulttuurisiin tai arvoperusteisiin eroihin. Tämä on jakanut valtioita eri puolilla maailmaa ja kärjistänyt suhteita. Tästä huolimatta kaikki ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta koskevat tulkintatavat suhtautuvat kielteisesti kaikkinaisiin ihmisoikeusloukkauksiin, joita mahdollisesti puolustellaan uskonnollisilla, poliittisilla tai kulttuurisilla syillä.¹³

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuus ei merkitse niiden yhdenmukaisuutta. Kansainvälistä Ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta (1948) seurasivat lukuisat alueelliset ihmisoikeussopimukset ja muut normatiivisluonteiset asiakirjat, jotka on laadittu yhteistyössä samaan kulttuuripiiriin kuuluvien valtioiden kesken. Euroopan ihmisoikeussopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi vuodelta 1950 on yksi esimerkki alueellisista ihmisoikeussopimuksista. Euroopan sosiaalinen peruskirja hyväksyttiin vuonna 1961. Myös Yhdysvalloissa ja Afrikassa on tehty alueellisia ihmisoikeussopimuksia. Vuonna 1945 perustetulla Arabiliitolla sekä Islamilaisella konferenssilla (*OIC*) on omat ihmisoikeuskäsityksensä. Aasiaan ei ole vielä kehittynyt varsinaista ihmisoikeusjärjestelmää.¹⁴

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen myötä alkoi ihmisoikeuksien kansainvälinen sääntely ja valvonta. Ihmisoikeuksien toteutumista valvotaan sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Ihmisoikeuksien valvontajärjestelmät voidaan jakaa valvontaelimiin ja pysyviin tuomioistuimiin. Kansainväliset valvontaelimet ja tuomioistuimet saavat tietoa ihmisoikeustilanteesta niin valtiolta itseltään kuin sen kansalaisjärjestöiltä ja yksilöiltä. Virallisten valvontaelimien rinnalle ovat nousseet kansainvälinen media sekä

¹² Austad 1978, 64. Ylimys 1980, 5–7, 117. Rautavuori 1994, 4. Kortteinen 1998, 43–44. Peiponen 2012, 327. Heikka 2014, 27–28, 203. Haavisto 2016, 1–3.

¹³ Ylimys 1980, 5, 35–46, 113. Rautavuori 1994, 7–8. Kortteinen 1998b, 80. Elo & Suomen Unesco-toimikunta 2000, 18. Peiponen 2012, 327–331. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 29, 499. Heikka 2014, 15, 21, 30–31. Haavisto 2016, 2.

kansainväliset ihmisoikeusjärjestöt¹⁵. Valtiolla on ensisijainen vastuu ihmisoikeuksien toteutumisessa. Nämä eri tason ihmisoikeusjärjestelmät toimivat kuitenkin yhteydessä toisiinsa ja niillä on yhtenäisyyskäytäntöjä. Ensin kehittyi Euroopan ihmisoikeusjärjestelmän valvonta. Jo 1950-luvulla perustettiin Euroopan ihmisoikeustoimikunta vuonna 1954 ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vuonna 1959 takaamaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen turvaamat oikeudet ja vapaudet. Vuonna 2006 perustettu YK:n ihmisoikeusneuvosto on kansainvälisistä valvontaelimistä merkittävin.¹⁶

Termillä ihmisoikeudet viitataan kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa tai tapaoikeudessa muotoutuneisiin oikeuksiin. Näiden ohella oikeusasemaa sääntelevät myös kansallisten perustuslakien linjaamat perusoikeudet. YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948) sekä alueelliset ihmisoikeusjärjestelmät vaikuttivat pian myös kansallisten perusoikeusjärjestelmien ja -luetteloiden sisältöön ja soveltamiseen. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset muodostavat oikeuksien vähimmäistason. Kansalliset perusoikeudet voivat tarjota ihmisoikeuksille parempaa suojaa kuin mitä kansainvälisissä sopimuksissa on sovittu.¹⁷

Rasismi, rotusorto ja *apartheid*-politiikka tulivat esiin jo välittömästi toisen maailmansodan jälkeen. Vuonna 1948 Etelä-Afrikassa otettiin käyttöön *apartheid*-politiikka. Pian 1950-luvun lopulla Euroopassa ilmeni merkkejä antisemitismin uudelleen heräämisestä. YK:ssa päätettiin ryhtyä valmistelemaan kansainvälisiä sopimuksia rotusyrjinnän ehkäisemiseksi ja uskonnollisten ryhmien oikeuksien turvaamiseksi.¹⁸

Ihmisoikeusinstituutiolla riittää haasteita tänäkin päivänä. Talouden muutos, kansallismielisyys, maailman väkiluvun kasvu, turvallisuus ja yksityisyyden suoja, ilmastonmuutos ja ympäristön suojeleminen tuottavat jatkuvasti uusia näkökulmia ihmisoikeuksien suojelemaan, soveltamiseen ja niiden teologiseen pohdintaan. Universaalit ihmisoikeudet takaavat mahdollisuuden kritisoida omaa ja toisen kulttuurin ihmisoikeuskäytäntöjä.¹⁹

¹⁴ Kortteinen 1998b, 81–82. Elo & Suomen Unesco-toimikunta 2000, 28–30. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 19, 38–40, 42–43, 500. Lisää perus- ja ihmisoikeuksista Euroopan unionissa kts. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 46–59.

¹⁵ Merkittäviä kansainvälisiä ihmisoikeusjärjestöjä ovat Amnesty International, Human Rights Watch (HRW) ja Fédération Internationale des Ligues des Droits de l'Homme (FIHD). Kts. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 519.

¹⁶ Elo & Suomen Unesco-toimikunta 2000, 28. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 25, 39, 43–44, 311–314, 350, 358, 383, 411, 519. Heikka 2014, 22–23.

¹⁷ Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 19–20, 43, 411.

¹⁸ Rautavuori 1994, 5. Kortteinen 1998, 45–46. Briggs & al. 2004, 349.

¹⁹ LRHR 1978, X. Introduction. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 45, 500–503. Heikka 2014, 12, 14–15, 30.

1.4. Luterilaisen maailmanliiton sosiaalieettiset painotukset ennen Helsingin yleiskokousta

Ekumeenisen liikkeen merkitys kasvoi 1920–1930-luvuilla. Se kutsui kristittyjä kaikista maista ja maanosista edistämään ykseyttä. Se pysyi globaalista kutsustaan huolimatta pääosin eurooppalaisena liikkeenä, vaikka amerikkalainen lähetystyö vaikuttikin siihen. 1930-luvulla katolinen kirkko ja protestantit, jotka tukivat Hitlerin hallintoa, torjuivat ekumeeniset pyrkimykset. Ekumeeninen liike yhdisti siis käytännössä protestantteja Isosta-Britanniasta, Skandinaviasta ja joiltakin muilta Euroopan alueilta. Myös ortodoksit ottivat osaa ekumeeniseen liikkeeseen – Aleksandrian ja Jerusalemin patriarkaateista oli lähetetty delegaatiot vuonna 1925 järjestettyyn kirkkojen väliseen kokoukseen Tukholmaan. Ekumeeninen liike pysyi merkittävänä ja osoitti moraalista vahvuutta toisen maailmansodan aikana. Sodan lopputulos oli kuitenkin musertava monille: toiveet kristittyjen ykseydestä olivat sodan myötä traumaattisesti romahtaneet. Näin ollen ekumeenisen liikkeen merkitys väheni heti sodan jälkeen.²⁰

Toisen maailmansodan jälkeen Eurooppa oli jakautumassa länsi- ja itäblokkeihin. Kylmän sodan alusta lähtien eurooppalaiset ja globaalit ongelmat erotettiin toisistaan. Eurooppalaiset ongelmat koskivat länsimaisen sivilisaation ja kommunismin yhteentörmäystä. Eurooppalainen integraatio nähtiin länsimaisen kulttuurin ja kristillisen uskon arvojen säilyttäjänä. 1940- ja 1950-luvuilla Eurooppa oli jakautunut myös tunnuskuntaisesti. Etelässä hallitsivat katoliset, idässä ortodoksit ja pohjoisessa protestantit.²¹

Toisen maailmansodan jälkeen oli nähtävillä uskonnollista elpymistä etenkin Yhdysvalloissa, mutta myös monissa osissa Eurooppaa. Kirkkojen johtajat näkivät velvollisuudekseen julistaa kantaansa poliittisiin kysymyksiin ja moraalisiin ongelmiin. Kristilliset kirkot vaikuttivat Euroopan integraatioon. Uskonto vaikutti niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Kristillisyyden nähtiin tarjoavan voimaa Euroopan jälleenrakentamiseen. Ekumeeninen liike rakensikin siltoja kansallisten ja ideologisten raja-alueiden välille, vaikka sen päätarkoitukset olivatkin enemmän uskonnollisia kuin poliittisia.²²

Eurooppalaisen ekumenian ja ihmisoikeusteeman kannalta tärkeimpiä järjestöjä ovat Kirkkojen maailmanneuvosto (KMN), Luterilainen maailmanliitto (LML) ja Euroopan kirkkojen konferenssi (EKK). Kirkkojen maailmanneuvoston ensimmäisen yleiskokouksen myötä sosiaalieettinen ohjelma vastuullisesta yhteiskunnasta tuli ohjelmalliseksi vuonna 1948. Ekumeeninen liike kutsui ihmisiä kantamaan vastuunsa ja puolustamaan ihmisarvon ja

²⁰ Rouse & Neill 1993, 540, 546–549. McLeod & al. 2006, 15, 17–18, 34. Peiponen 2012, 351.

²¹ McLeod & al. 2006, 11–12.

elämän koskemattomuutta. Nämä kytkettiin maailmanrauhan, oikeudenmukaisuuden ja kehityksen edistämiseen. Myös rasismia, rotusortoa ja *apartheid*-politiikkaa vastustavat teemat nousivat esiin välittömästi toisen maailmansodan jälkeen. Kirkkojen sosiaalieettisten opetusten juuret ovat löydettävissä maailmansotia seuranneelta aikakaudelta. 1960-luvulta lähtien Euroopan protestanttiset kirkot keskittyivät yhä kasvavassa maailmanlaajuiseen uskonnolliseen ja poliittiseen tilanteeseen.²³

Suurin tunnustuskunnan sisäinen yhteisö ja yhteistyöjärjestö Luterilainen maailmanliitto (LML/LWF) perustettiin vuonna 1947 luterilaisten kirkkojen vapaaksi yhteenliittymäksi, jolla ei ole valtaa yli jäsenkirkkojensa. LML on osa ekumeenista liikettä. LML:lla on yhteinen baasis²⁴ ja se on asettanut toiminnalleen tavoitteita. LML toimii luonteensa, tehtävänsä ja rakenteensa mukaisesti jäsenkirkkojensa määräämissä asioissa sekä niiden puolesta. LML ei saa toimittaa tehtäviä omalla mandaatillaan, mutta se voi antaa jäsenkirkkoilleen normatiivisesti sitovia ohjeita ja ottaa työskentelyssään huomioon myös jäsenkirkkojensa ongelmanasetteluja ja tendenssejä. Suomen evankelis-luterilainen kirkko on yksi LML:n perustajajäsenistä. Luterilainen maailmanliitto jatkoi vuonna 1932 Saksassa perustetun Luterilaisen maailmankonventin perinteitä. Perustamisestaan lähtien LML:n toiminnan tavoitteena on ollut vaalia luterilaisten kirkkojen uskon ja tunnustuksen yhteyttä, kehittää tunnustusten välistä yhteydenpitoa ja tutkimustoimintaa, edistää luterilaisten kirkkojen ekumeenista osallistumista ja tukea luterilaisia kirkkoja ja ryhmiä, jotka ovat hengellisen tai aineellisen avun tarpeessa.²⁵

Luterilaisen maailmanliiton toimintaa hoitavat yleiskokous (*Assembly*), toimeenpanokomitea (*Executive Committee*), kansalliskomiteat (*National Committees*) ja erityisvaliokunnat (*Special Commissions*). Joka kuudes vuosi pidettävä yleiskokous nauttii LML:n ylintä auktoriteettia ja päätösvaltaa. Se ottaa vastaan raportit LML:n toiminnasta, asettaa komissiot ja määrittää työn peruslinjaukset. Teologisten asioiden osasto, maailmanlähetyksen osasto, kansainvälisten asioiden osasto, maailmanpalvelun osasto, sisälähetyksen osasto sekä kasvatuksen osasto supistettiin vuonna 1970 kolmeen osastoon. Liiton päämaja sijaitsee Genevessä. Suomen evankelis-luterilainen kirkko tuli aktiivisesti mukaan kirkkojen kansainväliseen ja ekumeeniseen toimintaan isännöityään Luterilaisen

²² McLeod & al. 2006, 14–15, 51. Peiponen 2012, 351.

²³ Schjørring & al. 1997, 53, 57, 60, 66. Teinonen 1972, 136–137, 139, 141, 143–144. Rautavuori 1994, 4–5. Briggs & al. 2004, 349–354. McLeod & al. 2006, 34–37, 52. Turunen 2010, 161–162.

²⁴ Luterilaisen maailmanliiton konstituutio kokonaisuudessaan kts. Teinonen 1967, 204–208.

²⁵ Juva & Louhivuori 1966, 48–50. Schjørring & al. 1997, xi, 3, 6, 45, 47, 355. Teinonen 1967, 204–205. Teinonen 1972, 78. Lumme 1975, 1–2. Fey 1993, 117, 137. Peiponen 2000, 2, 4. Turunen 2010, 161–162. Ketola & al. 2012, 227.

maailmanliiton yleiskokouksen Helsingissä. Ennen vuoden 1963 yleiskokousta LML:lla oli takanaan kolme yleiskokousta teemoilla ”Luterilainen kirkko nykyisessä maailmassa” (Lund 1947), ”Elävä sana vastuullisessa kirkossa” (Hannover 1952) sekä ”Kristus vapauttaa ja yhdistää” (Minneapolis 1957). Helsingin vuoden 1963 yleiskokouksen teemana oli ”Kristus tänään” ja Evianissa vuonna 1970 yleiskokous kokoontui teemalla ”Lähetettynä maailmaan”.²⁶

Ennen Helsingin yleiskokousta Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkkojen määrä oli 62 ja jäsenmäärä ylitti yhteenlaskettuna 50 miljoonaa. Luterilaisia kirkkoja oli 38 maassa ja luterilaisten yhteenlaskettu jäsenmäärä oli yli 72,5 miljoonaa. Maailmanlaajuinen siirtomaavallan purkautuminen johti 1960-luvulta jäsenkirkkojen määrän nopeaan kasvuun. LML:n jäsenkirkot ovat keskenään hyvin monimuotoisia ja kristillisen tunnustuksen sisältö käsitetään eri tavoin. LML on tästä tietoinen.²⁷

Luterilaisen maailmanliiton päätehtävä on antaa yhteinen todistus Jeesuksen Kristuksen evankeliumista ja liitto toimii luterilaisten kirkkojen yhteyden ja yhteistyön edistämiseksi. Tunnustuksellinen ja ekumeeninen työ on todettu LML:ssa tärkeäksi. LML alkoi tehdä merkittävää sosiaalista palvelutyötä Euroopassa ja muualla maailmassa toisen maailmansodan aikana ja heti sen jälkeen. Vuonna 1947 perustetun LML:n varhaisvuosien toiminta keskittyi voimakkaasti Euroopan kirkolliseen jälleenrakentamiseen ja humanitääriseen apuun.²⁸

LML:lla on perustamisestaan lähtien ollut sosiaalis-karitatiivinen luonne. Kirkkojen välinen apu ja sosiaalinen työ on keskeistä ja se näkyy liiton rakenteessa. Luterilaista sosiaalietiikkaa hallinnut Martti Lutherin kahden regimentin oppi joutui arvostelun alle jo LML:n yleiskokouksessa Hannoverissa vuonna 1952, kun kristittyjen asenne esivaltaa kohtaan oli kriittisen arvioinnin kohteena. Pyrkimyksenä oli osoittaa, etteivät luterilaiset halua vetäytyä poliittisesta ja sosiaalisesta vastuusta. Hannoverin yleiskokouksessa kehitettiin diakonian alan yhteistyötä kun LML:n maailmanpalvelun osasto perustettiin. Yhdysvaltain Minneapolisin yleiskokouksessa vuonna 1957 todettiin kirkkojen ja kristittyjen tehtäväksi toimia yhteiskunnallisen hyvinvoinnin aikaansaamiseksi. Kehitysavun alalla kirkot kuuluvatkin huomattavimpiin toimijoihin. Luterilaisen teologian sosiaalietiikkaan kuuluvia kysymyksiä pyrittiin käsittelemään kokonaisuutena vasta 1960-luvun lopulla, kun

²⁶ Schjørring & al. 1997, 44–45, 55, 86–87. Teinonen 1967, 205–206. Jaakkola 1969, 103. Teinonen 1972, 78–81, 83. Lumme 1975, 1–3. Fey 1993, 137. Peipponen 2000, 2–4, 6. McLeod & al. 2006, 21–24.

²⁷ Schjørring & al. 1997, 44–45, 55, 86–87. Teinonen 1967, 205–206. Jaakkola 1969, 103. Teinonen 1972, 78–81, 83. Lumme 1975, 1–3. Fey 1993, 137. Peipponen 2000, 2–4, 6. McLeod & al. 2006, 21–24.

²⁸ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S–BS 1970, 9. Schjørring & al. 1997, 10–17, 60, 85–87, 90, 361, 366–367, 369. Teinonen 1972, 76, 78–79, 81–83, 139–140. Lumme 1975, 1–5. Ylimys 1980, 11, 108. Räisänen 1990, 8–9, 19. Fey 1993, 120, 137. Turunen 2010, 163. Ketola & al. 2012, 228. Heikka 2014, 58.

humaniteetti – ihmisyy – nousi LML:n sosiaalietiikan keskeiseksi kysymykseksi. Viides yleiskokous Evianissa vuodelta 1970 keskittyi sosiaalieettisten ongelmien ympärille. Pyrkimyksenä oli kristittyjen sosiaalieettisen aktiivisuuden lisääminen. Kansainvälisistä avustusjärjestöistä LML poikkeaa teologisen työskentelynsä vuoksi – liitossa harjoitetaan laajaa tutkimustyötä, joka pyrkii heijastamaan ajankohtaisia teologisia virtauksia.²⁹

1.5. Lähteet ja aikaisempi tutkimuskirjallisuus

Tutkin LML:n Helsingin (1963) ja Evianin (1970) yleiskokousten julkilausumia, asiakirjoja ja ryhmätyöskentelystä syntyneitä aineistoa. Tutkielmani on aineistolähtöinen ja kvalitatiivinen. Suurin osa lähteistäni on LML:n työskentelystä jäänyttä aineistoa. Kokousaineistojen valossa pyrin selvittämään LML:ssa ilmenneet käsitykset ihmisoikeuksista.

Käyn ensin läpi kahta aikarajaukseni sisään mahtuvaa LML:n yleiskokousta Helsingissä vuodelta 1963 ja Evianissa vuodelta 1970. Tutkin yleiskokousten julkilausumia, asiakirjoja, raportteja, luentoja, puheita ja ryhmätyöskentelyä, jotta saan käsityksen LML:ssa vallinneesta teologisesta ajattelusta ihmisoikeusteeman ja tutkimuskysymysteni valossa. Helsingin (1963) sekä Evianin (1970) yleiskokouksista löytyy lähdemateriaalia Helsingin yliopiston Ekumeenisesta arkistosta. Ekumeeninen arkisto sijaitsee Helsingin yliopiston pääkirjastossa Kaisassa K4-kerroksessa. Ekumeenisen työskentelyn analysoimisen vaikeutena on aineiston laajuus, kirjavuus ja monimuotoisuus. Analysointia vaikeuttaa myös aineiston argumentaation erilaiset painavuudet ja laajuudet.

Täydennän yleiskokouksista saamiani tietoja muulla 1960–1970-lukujen Luterilaista maailmanliittoa koskevalla aineistoilla. LML toimii aktiivisesti myös yleiskokouksien välisenä aikana. Jätän kuitenkin Helsingin ja Evianin yleiskokousten välisen ajan 1964–1969 huomiotta – tarkoitukseni on keskittyä vain näihin kahteen LML:n yleiskokoukseen. Mainitsen kuitenkin muiden ekumeenisten kokousten sekä tällä välillä syntyneiden täydentävien ihmisoikeussopimusten merkityksen LML:n ihmisoikeusajattelun kannalta. Lisäksi käytän lähteenäni LML:n toiminnasta kirjoitettuja raportteja vuosilta 1963–1969. Nämä antavat tietoa LML:n toiminnasta yleiskokouksien väliseltä ajalta.

Ekumeenisessa arkistossa on myös muutama Luterilaisen maailmanliiton julkaisema kirja, joita käytän osittain tutkimukseni apuneuvoina. Käytän muita Luterilaisen maailmanliiton julkaisemia kirjoja, kuten *From Federation to Communion. The history of the*

²⁹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S–BS 1970, 9. Schjørring & al. 1997, 10–17, 60, 85–87, 90, 361, 366–367, 369. Teinonen 1972, 76, 78–79, 81–83, 139–140. Lumme 1975, 1–5. Ylimys 1980, 11, 108. Räisänen 1990, 8–9, 19. Fey 1993, 120, 137. Turunen 2010, 163. Ketola & al. 2012, 228. Heikka 2014, 58.

*Lutheran World Federation*³⁰ lähteenä ymmärtääkseni LML:n historiankulkua, vaikka järjestöjen oma julkaisutoiminta saattaa olla puolueellista. Muusta kirjallisuudesta tärkein apuneuvoni on Kirkkojen maailmanneuvoston julkaisema *A History of the Ecumenical Movement 1517-1968*³¹ sekä samannimiset muut osat, jotka keskittyvät vuosiin 1517–1948 (*Volume 1*³²) sekä 1968–2000 (*Volume 3*³³). Nämä teokset kuvaavat aikakauden tapahtumia ja ekumeenisen liikkeen vaiheita varsin hyvin. Suhteutan löytämäni aiempaan tutkimukseen LML:sta. Pyrin jatkuvasti myös huomioimaan ajankohtaiset tapahtumat.

Luterilaisesta maailmanliitosta on runsaasti tutkimusta. Etenkin systemaattisessa teologiassa LML:n sekä luterilaisen opin kysymyksiä on tarkasteltu paljon. Myös LML:n yhteiskunnallista toimintaa sekä poliittista osallistumista on tutkittu jonkin verran. Tutkimaani aihetta lähinnä on Aila Lumpeen *Kristittyjen ja kirkon maailmanvastuu Luterilaisen maailmanliiton sosiaalieettisessä keskustelussa Helsingistä Evianiin (1963-1970)*³⁴ vuodelta 1975 sekä Reijo Ylimyksen *Luterilaisen maailmanliiton tulkinta ihmisoikeuksien luonteesta ja teologisesta perustasta Evianista 1970 Dar es Salamiin 1977*³⁵ vuodelta 1980 sosiaalietiikan laudaturtyöt. Lumme kartoitti omassa opinnäytetyössään LML:ssa ilmenneen sosiaalisen palvelutyön, joka liittyy välillisesti ihmisoikeuksien toteutumiseen. Ylimys on jo kartoittanut puolestaan LML:n työskentelyssä ilmenneen ihmisoikeusajattelun Evianin yleiskokouksen jälkeiseltä vuosikymmeneltä ihmisoikeuksien kolmen peruselementin kautta.³⁶ Ekumeniaa ja ihmisoikeuksia on tarkastellut myös Rauni Rautavuori Kirkkohallituksen julkaisussa *Ihmisoikeudet ekumeenisina maailmankysymyksinä*³⁷ vuonna 1994. Matti Peiponen on vuonna 2000 käsitellyt Luterilaista maailmanliittoa ja suomalaisia kokousvalmisteluja Helsingin yleiskokouksen tienoilta.³⁸ Peiposen teoksessa on selkeä historiallinen ote. Näistä tutkimuksista saan arvokasta materiaalia ymmärtääkseni Luterilaisen maailmanliiton teologiaa sekä liiton työskentelytapoja laajemmin.

Ihmisoikeusteemaa kartoittaessani olen käyttänyt Timo Koivurovan ja Elina Pirjatanniemen toimittamaa teosta *Ihmisoikeuksien käsikirja*³⁹ vuodelta 2013 sekä Opetusministeriön ja Suomen Unesco-toimikunnan julkaisemaa teosta

³⁰ Schjørring & al. 1997.

³¹ Fey 1993.

³² Fey 1993.

³³ Briggs & al. 2004.

³⁴ Lumme 1975.

³⁵ Ylimys 1980.

³⁶ Ylimys 1980, 49. Ihmisoikeuksien kolmena peruselementtinä hän näkee vapauden, tasa-arvon sekä osallisuuden.

³⁷ Rautavuori 1994.

³⁸ Peiponen 2000.

³⁹ Koivurova & Pirjatanniemi 2013.

*Ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja: kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan*⁴⁰ vuodelta 2000. Ihmisoikeuksia uskontojen näkökulmasta on tutkinut Mikko Heikka kirjassaan *Vapaina ja tasavertaisina. Ihmisoikeudet uskontojen näkökulmasta*⁴¹ vuodelta 2014. Myös Juhani Kortteinen on tutkinut ihmisoikeuksien ja uskonnon tematiikkaa kahdessa artikkelissaan teoksessa *Uskonto ja ihmisoikeudet*⁴² vuodelta 1998. Ihmisoikeuksien asiakirjoja läpi käydessäni apuneuvonani toimi teos *Ihmisoikeudet: sata kansainvälistä asiakirjaa*⁴³ vuodelta 1995. Olen myös itse tehnyt ihmisoikeuksia ja Euroopan kirkkojen konferenssia koskeneen kandidaatintutkielman⁴⁴ vuonna 2016 ja käytän sitä hyödyksi ihmisoikeusteemaa käsitellessäni.

Historiallista taustoitusta olen saanut parhaiten teoksesta *North European Churches From the Cold War to Globalisation*⁴⁵. Tämä on perusteos ajan yhteiskunnallista ja poliittista tilannetta kartoittaessa muun kirjallisuuden ja apuneuvojen ohella.

⁴⁰ Elo & Suomen Unesco-toimikunta 2000.

⁴¹ Heikka 2014.

⁴² Kortteinen 1998. Kortteinen 1998b.

⁴³ IHM 1995.

⁴⁴ Haavisto 2016.

⁴⁵ McLeod & al. 2006.

2. Helsingin yleiskokous 1963

2.1. Keskustelu vanhurskauttamisesta

Luterilainen maailmanliitto (LML) sai vaikutteita ajan nopeasta teknologisesta kehityksestä, valtioiden lähentymisestä ja aikakaudelle tyypillisistä uusista haasteista.⁴⁶ 1960-luvun alussa tapahtui tärkeitä ekumeenisia tapahtumia, eikä LML jäänyt tämän kehityksen ulkopuolelle.⁴⁷ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokous päätti 30.4.1958 kutsua LML:n neljännen yleiskokouksen Suomeen. LML:n toimeenpanokomitea otti isännöintikutsun vastaan 30.10.1958.⁴⁸ Mikko Juva ohjasi Helsingin kokouksen valmisteluja ja linjauksia.⁴⁹ Luterilaiseen maailmanliittoon kuului tuolloin 67 jäsenkirkkoa, joiden yhteinen jäsenmäärä ylitti 50 miljoonaa ihmistä.⁵⁰

Luterilaisen maailmanliiton neljäs yleiskokous järjestettiin 30.7.–11.8.1963 Helsingissä tunnuksella ”Kristus tänään” ja se sai suurta huomiota tiedotusvälineissä.⁵¹ Kokoukseen osallistui yli 800 virallista vierailijaa ja valtuutettua sekä yli 90 tarkkailijaa, joista kaksi oli roomalaiskatolista. Valtuutettuja delegaatteja oli paikalla 267 ja muita vierailijoita 413. Delegaatteja saapui Pohjois-Amerikasta, Saksasta ja Pohjois-Euroopasta. Merkittävä osa delegaateista saapui myös Latinalaisesta Amerikasta, Aasiasta, Afrikasta ja Australiasta.⁵² Valtioiden poliittisten erimielisyyksien vuoksi joillakin edustajilla ei ollut mahdollista matkustaa kokoukseen Itä-Saksasta tai Neuvostoliitosta. Tämä nostatti virallisen protestin ja kokoukseen halunneiden osallistujien nimet kirjattiin yleiskokouksen virallisiin pöytäkirjoihin.⁵³ Näin kokous otti vahvasti kantaa maailman poliittiseen tilanteeseen.

LML kasvatti jäsenmääräänsä vuoden 1957 ja vuoden 1963 välissä 21 uudella jäsenkirkolla.⁵⁴ Helsingin yleiskokouksessa yksitoista uutta jäsenkirkkoa hyväksyttiin LML:n täysvaltaisiksi jäseniksi. Nämä uudet jäsenkirkot olivat eteläiseltä pallonpuoliskolta.⁵⁵ Tämä vaikutti LML:n työskentelyssä ilmenneisiin äänenpainoihin.

Kaksi pääaihetta Helsingin yleiskokouksessa olivat vanhurskauttamisoppi ja LML:n itseymmärrys. Pääesitelmiä pidettiin aiheista *Armoa maailmaan* (*Grace for the World*), *Usko*

⁴⁶ Schjørring & al. 1997, 375–376.

⁴⁷ Schjørring & al. 1997, 376.

⁴⁸ Peiponen 2000, 7–8.

⁴⁹ Peiponen 2000, 60–62.

⁵⁰ HTEKU LWB/LWF IV SUO Luterilaisen nuorison suurkokous 1963, 8.

⁵¹ Juva & Louhivuori 1966, 8. Schjørring & al. 1997, 375. Jaakkola 1969, 81.

⁵² Teinonen 1967, 179. Schjørring & al. 1997, 375–377.

⁵³ Schjørring & al. 1997, 324.

⁵⁴ Schjørring & al. 1997, 376.

⁵⁵ Schjørring & al. 1997, 291. Jaakkola 1969, 103.

ilman tekoja? (Faith without Works?), Jakautunut ihmiskunta yhtä Kristuksessa (Divided Humanity – United in Christ), Uusi ylistysvirsi (The New Song of Praise) sekä Yksi kirkko ja luterilaiset kirkot (The One Church and the Lutheran Churches). Yleiskokouksen tarkoitus oli kiinnittää huomiota kirkon julistukseen. Tässä yhteydessä otettiin kantaa kirkon tehtävään yhteiskunnassa. Vanhurskauttamisopin käsittely mahdollisti keskustelun kristillisestä etiikasta.⁵⁶ Kokouksen laaja rinnakkaisohjelma pureutui kristillisen uskon pohjalta selvittämään aikakauden haasteita.⁵⁷

Helsingin yleiskokous käytti tiloinaan Helsingin yliopiston luentosaleja ja huoneita. Ehtoollista vietettiin yleiskokouksen aikana joka päivä Helsingin Tuomiokirkossa. Jumalanpalveluselämä oli monipuolista.⁵⁸ Arkipäivinä ohjelma alkoi ehtoollisella ja aamuhartaudella sekä kahvilla hieman ennen kello kahdeksaa. Täysistunto pidettiin noin klo 10–12 sekä kello 15–18. Lounasta ja kahvia edelsi noin 10 minuutin rukoushetki. Päivällistä syötiin iltahartauden jälkeen ja klo 20 lähtien vietettiin suurtilaisuutta juhlasalissa. Poikkeuksena päivät 9.8. ja 10.8., jolloin vietettiin ehtoollista tai nuoris juhlaa Senaatintorilla.⁵⁹ Torstaina 8.8. vietettiin ”yhteyden iltaa”, jolloin kokouksen viralliset osanottajat mukana olevine perheenjäsenineen olivat kutsuttu vierailemaan suomalaisiin perheisiin.⁶⁰ Sunnuntaina 11.8. pidettiin yleiskokouksen päätösjuhla klo 15.⁶¹

Yleiskokouksen täysistunnoissa suoritettiin täydellinen simultaanitulkinta kokouksen virallisilla kielillä englanniksi, ruotsiksi ja saksaksi. Jaostoissa suoritettiin tulkinta kahdella kielellä. Vierailijat olivat oikeutettuja lainaamaan tulkintalaitteita käyttöönsä.⁶²

Helsingin yleiskokous oli ajantasainen ja monet sen päätökset ja julkilausumat sivusivat aikakauden keskeisiä kysymyksiä.⁶³ LML pyrki painottamaan liiton federatiivista luonnetta ja liiton tehtävät määriteltiin Helsingin yleiskokouksessa uudelleen.⁶⁴ Tarkoituksena oli ilmaista, että liiton toiminnasta vastaavat yksinomaan jäsenkirkot ja LML vain tukee jäsenkirkkojaan niiden suorittaessa tehtäviään.⁶⁵

LML:n neljännessä yleiskokouksessa päähuomio kohdistettiin vanhurskauttamisopin käsittelyyn ja dokumenttiin numero 75 *Vanhurskauttaminen tänään (Justification Today)*.

⁵⁶ Schjørring & al. 1997, 375. Jaakkola 1969, 2, 81. Lumme 1975, 9.

⁵⁷ Juva & Louhivuori 1966, 7.

⁵⁸ Schjørring & al. 1997, 376–381.

⁵⁹ HTEKU LWB/LWF IV SUO Yleiskokouksen käsikirja 1963, 35.

⁶⁰ HTEKU LWB/LWF IV SUO Yleiskokouksen käsikirja 1963, 77.

⁶¹ HTEKU LWB/LWF IV SUO Yleiskokouksen käsikirja 1963, 70.

⁶² HTEKU LWB/LWF IV SUO Yleiskokouksen käsikirja 1963, 76.

⁶³ Juva & Louhivuori 1966, 6–7.

⁶⁴ Proceedings 1965, 9. Juva & Louhivuori 1966, 5. Schjørring & al. 1997, 379–380.

⁶⁵ Jaakkola 1969, 103.

Helsingin yleiskokous oli huomattava kontrasti edellisille yleiskokouksille, sillä dokumentti *75 Vanhurskauttaminen tänään* epäonnistui ja hylättiin.⁶⁶

Tarve muokata vanhurskauttamisoppia mahdollisti myös keskustelun kristillisestä etiikasta ja kirkon tehtävästä maailmassa. Kokouksen pääesitelmistä kahdessa on havaittavissa pyrkimys irtautua Martti Lutherin kahden regimentin opin pohjalle rakentuvasta sosiaalietiikasta. Kristillisen uskon merkitystä pyrittiin määrittelemään niissä tavalla, joka olisi hengellinen ja sosiaalieettisesti mahdollisimman paljon antava. Professori Gerhard Gloegen mukaan kristillisen julistuksen oli palveltava Jumalan suunnitelmia ja avustettava maailmaa tulemaan Jumalan maailmaksi. Hän ei kuitenkaan esittänyt kirkolle mitään toimintamalleja tehtävän suorittamiseksi. Professori Heikki Waris puolestaan painotti, että kirkon tehtävä on vastuullinen maailmanjärjestyksen luominen. Hänen mukaansa kristillinen vastuu oli sekä kirkon julistusta että toimintaa. Kirkon oli julistettava kristillisiä periaatteitaan yhteiskunnalle ja itse toimittava niiden mukaisesti.⁶⁷

Kahden regimentin opin mukaan maailman uskottiin voivan kehittyä itsestään Jumalan tahdon mukaisesti. Tämän vuoksi keskusteluissa todettiin, ettei kirkolla ole mitään yhteiskunnallista johtotehtävää. Kristityn kuitenkin oletettiin noudattavan toiminnassaan Jumalan tahtoa. Ajan henkinen ja yhteiskunnallinen tilanne koettiin haasteeksi. Kasteessa annettu armo piti elää todeksi. Uskon piti näkyä rakkauden tekoina lähimmäistä kohtaan.⁶⁸

Tiivistelmä asiakirjasta *Vanhurskauttaminen tänään* kohtasi jo täysistunnossa useita vastaväitteitä ja huomautuksia, jotka johtivatkin lopulta asiakirjan hylkäämispäätökseen. Hylkäämispäätökselle on mahdollista nähdä useita syitä. Asiakirjan koettiin olevan sisällöltään sekä äänestysprosessiltaan epäselvä. Aihealuetta oli käsitelty liian niukasti, eikä asiakirja tuonut esille keskusteluryhmien pohdintaa. Syitä hylkäämispäätökselle nähtiin myös ajankäyttöä koskeissa ongelmissa sekä yleisen teologisen ja ekumeenisen ilmapiirin muutoksessa. Ilmapiirin muutos johtui useista vähemmistökirkoista, joita oli tullut mukaan LML:n toimintaan sekä 1960-luvulla vallitsevasta yleiskirkollisesta luonteesta. Myös asiakirjan muotoiluja, rakennetta, kieltä ja äänensävyä arvosteltiin.⁶⁹

Yleiskokouksen täysistunnon asiakirjan tarkastamisen jälkeen asiakirja *Vanhurskauttaminen tänään* otettiin ainoastaan vastaan (*received*⁷⁰) ja annettiin Teologisen

⁶⁶ Proceedings 1965, 476. Schjørring & al. 1997, 58, 375–380. Teinonen 1967, 179. Jaakkola 1969, 81. Lumme 1975, 16.

⁶⁷ Lumme 1975, 9–14.

⁶⁸ Proceedings 1965, 80, 480–481. Juva & Louhivuori 1966, 140. Lumme 1975, 10–11, 16–17.

⁶⁹ Proceedings 1965, 476. Schjørring & al. 1997, 58–59, 379.

⁷⁰ Asiakirjan merkitseminen ”vastaanotetuksi” (*received*) on tavallinen ekumeeninen toimenpide myös tänään, varsinkin kun asiasta ei päästä yhteisymmärrykseen.

komission käsittelyyn. Opin näkökulmasta katsoen hylkäämispäätös saattoi olla myös hedelmällinen, sillä se mahdollisti avoimen näkökulman säilymisen sekä asian mahdollisen jatkokäsittelyn. Teologinen komissio löysi työnsä kuluessa useita uusia kysymyksiä, jotka antoivat seuraavalle työkaudelle virikkeitä. Sosiaalieettiset ongelmat nousivat keskeiselle sijalle LML:n ilmenneessä keskustelussa. Teologisen komission uudeksi tutkimusteemaksi valittiin ”Pyrkimys tosi ihmisyyteen ja Kristuksen herruus”.⁷¹ Perinteinen luterilainen ajattelu vanhurskauttamisesta kohtasi Helsingin yleiskokouksessa siis kritiikkiä. Vanhurskauttamisopin ja kahden regimentin opin pohjalta oli nousemassa uusia äänenpainoja, jotka tähtäsivät kirkon ja kristityn aktiiviseen toimintavastuuseen maailmassa.

2.2. Helsingin yleiskokouksessa ilmenneen ihmisoikeusajattelun teologiset perusteet

Yleiskokouksessa käsiteltyssä Teologisen komission tutkimusasiakirjassa *Vanhurskauttaminen ja uusi elämä* kerrottiin, kuinka jokainen ihminen oli tarkoituksella ja rakkaudella luotu Jumalan kuvaksi.⁷² Maailma ja kaikki, mitä se sisältää, oli Jumalan ja Jumalan työtä.⁷³ Martin J. Heineckenin luento esitteli ajatuksen, että ihminen oli kuitenkin hylännyt Jumalan ja lähtenyt muovaamaan maailmaa haluamallaan tavalla.⁷⁴ Charles Woltzin luennon *Maallikot ovat kirkko* mukaan ihmisen väärä mielikuva luomakunnan herruudesta johti moniin ajan jännityksiin, mikä tuli esiin myös Heikki Wariksen luennossa. Heinecken kuvasi Helsingin yleiskokouksen ajan maailman varsin negatiiviseen sävyyn.⁷⁵ Helsingin yleiskokouksessa tiedostettiin siis vallitsevan yhteiskunnan monenlaiset ongelmat.

Ihmisen nähtiin elävän Jumalan luomassa maailmassa. Tästä seurasi myös kristityille velvoite seurata maailman muutostulkua ja puuttua sen epäkohtiin.⁷⁶ Koska ihmisen kohtalona oli osuus kaikkeen siihen, mikä tulevaisuudessa kuului Kristukselle, merkitsi se Heineckenin luennon mukaan riemullista elämänmyöntämistä. Kirkon rooli tuotiin selkeästi esiin: maailmassa oli puhuttava ja pelastettava.⁷⁷

Jumalan työvälineiksi maailmassa kuvattiin esimerkiksi valtiot. Kirkkojen tehtäväksi nähtiin lähinnä sananjulistus, rukous, rakkauden teot ja kärsimys.⁷⁸ Dokumentissa *On Justification* ja Sisälähetyksen komission (*Inner Missions*) dokumentissa Lutherin kahden

⁷¹ Proceedings 1965, 476. Schjørring & al. 1997, 377. Lumme 1975, 18–19.

⁷² HTEKU LWB/LWF IV SUO Tutkimusasiakirja: Vanhurskauttaminen ja uusi elämä. Asiakirja n:o 3 1963, 15.

⁷³ Proceedings 1965, 226. Juva & Louhivuori 1966, 73.

⁷⁴ HTEKU LWB/LWF IV SUO Tutkimusasiakirja: Vanhurskauttaminen ja uusi elämä. Asiakirja n:o 3 1963, 15–17.

⁷⁵ Juva & Louhivuori 1966, 21, 83, 91.

⁷⁶ HTEKU LWB/LWF IV SUO Yleiskokouksen käsikirja 1963, 3.

⁷⁷ Juva & Louhivuori 1966, 87, 92, 132–133.

regimentin oppi nähtiin syynä luterilaisten eettiseen laiskuuteen.⁷⁹ Dokumenteissa toivottiin, että kahden regimentin oppi otettaisiin uudelleen käsittelyyn ja se muokattaisiin käytännölliseksi tuon ajan modernille ihmiselle ja kirkolle.⁸⁰

Helsingin yleiskokouksen ohjelmassa kristittyjen ja kirkon suhde maailmaan oli keskeisellä sijalla. Usko ja palvelu nähtiin erottamattomiksi. Kirkoilla oli sosiaalista vastuuta, sillä seurakunta todettiin uskon korporatiiviseksi ilmentymäksi. Kirkon todistuksen luonne riippui kuitenkin kulloisesta tilanteesta.⁸¹ Gloege näki luennossaan sekularisaatiokehityksen ongelmallisena niin kirkolle kuin uskolle. Heikki Waris puolestaan näki haasteena kehitysmaissa tapahtuvat nopeat muutokset.⁸² Jokaisen kristityn ja kirkon nähtiin olemukseltaan edustavan Jumalaa. Tällä nähtiin olevan vaikutusta kristillisen sanoman vastaanottamiseen.⁸³ Heikki Wariksen pitämässä luennossa ilmeni 1960-luvun muutoskulku kohti sekulaaria yhteiskuntaa. Ihmisten vieraantuessa kirkosta heidän kristillinen uskonsa näytti menettäneen voimansa. Luterilaisen kristityn suureksi vaaraksi nähtiin eettinen välinpitämättömyys ja vastuuntunnon puute. Wariksen luennon mukaan tämä haaste tulisi ottaa luterilaisten kirkkojen osalta hyvin vakavasti.⁸⁴

Helsingin yleiskokousten esitelmissä ja puheissa nousi selvästi esiin, että usko Jumalaan muutti ihmisen. Luennoissa esitettiin ratkaisevana se, että ihminen antoi Jumalan lunastaa hänet käyttöönsä. D.F.W. Krummacherin mukaan ihmiselle annettiin todellinen ihmisarvo vasta sitten, kun hän oli yhteydessä Jumalaan ja palveli lähimmäistään. ”Uusi ihminen Kristuksessa” huomaa, että hänellä oli luonnostaan vastustamaton tarve palvella lähimmäistään.⁸⁵ Uskon siis nähtiin tuottavan tekoja. Ruotsalaisen professori Helge Brattgårdin mukaan uskon teot nousivat kiitollisuudesta. Toisaalta Brattgård esitti myös väitteen, että Jumala vaati hyvien tekojen tekemistä.⁸⁶

Yleiskokouksen puheenvuoroissa korostui näkemys, että jokainen ihminen oli luotu Jumalan kuvaksi. Tämä vaikutti jokaisen ihmiseen arvoon sekä hänen vastuuseensa maailmasta – oli hän kristitty tai ei.⁸⁷ Heineckenin pitämässä esitelmässä puhuttiin Lutherin yhteiskunnallisesta vanhurskaudesta. Luterilaista maailmanliittoa kehoitettiin tunnustamaan

⁷⁸ Proceedings 1965, 482. Lumme 1975, 98–99.

⁷⁹ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 3 1963, 37.

⁸⁰ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 17 1963, 11–12.

⁸¹ Lumme 1975, 11, 14–15, 22.

⁸² Proceedings 1965, 73–76. Juva & Louhivuori 1966, 19. Lumme 1975, 17.

⁸³ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 3 1963, 41. Proceedings 1965, 128. Juva & Louhivuori 1966, 49, 91, 139. Teinonen 1967, 188.

⁸⁴ Juva & Louhivuori 1966, 17, 28–29.

⁸⁵ Proceedings 1965, 342. Juva & Louhivuori 1966, 148.

⁸⁶ Proceedings 1965, 73–76, 93, 97, 426. Juva & Louhivuori 1966, 19. Lumme 1975, 17.

⁸⁷ Proceedings 1965, 128, 245.

myös muiden kuin kristittyjen työt oikeudenmukaisuuden ja ihmisoikeuksien puolesta. Jumalan nähtiin käyttävän myös ei-uskovia jatkuvassa luomistyössään.⁸⁸

Yksilön yhteys Kristukseen nähtiin luovan uutta elämää ja yhteyttä ihmisten kesken. Kirkon auktoriteetin todettiin olevan suoraan johdettu Kristukselta.⁸⁹ Näin ollen Luterilaisella maailmanliitolla ei ole omintakeista auktoriteettia – sen mandaatti on johdettu jäsenkirkkojensa kautta Kristukselta. Tutkimusasiakirjan *Vanhurskauttaminen ja uusi elämä* mukaan eroavaisuuksien yli voidaan rakentaa siltoja, sillä ihmisten yhteys Kristuksessa oli syvempää ja uuden ihmisyyden kestävä perusta. Dokumentissa *Vanhurskauttamisesta (On Justification)* painotettiin, ettei uskon vastaanottajalle ole väliä mitä rotua, kulttuuria, sosiaalista statusta, koulutusta tai luonteenpiirteitä toinen kristitty edusti. Heillä kaikilla oli yhteinen päämäärä tulla osallisiksi Jumalan iankaikkisuudesta.⁹⁰ Kristillinen omistautuminen ja kutsumus tehdä humanitaarista työtä erottaa LML:n muista hyvinvointia edistävästä järjestöistä.⁹¹

2.3. Ihmisoikeuskysymykset Helsingissä lähinnä sivuteemana

2.3.1. Keskustelu Luterilaisen maailmanliiton roolista ihmisoikeusajattelussa

Vaikka ihmisoikeudellista ajattelua ja ymmärrystä oli havaittavissa Helsingin yleiskokouksessa pidetyissä yksityishenkilöiden esitelmissä ja puheenvuoroissa, ei ne päätyneet mihinkään ihmisoikeuksia koskevaan päätös- tai julkilausumaan. Ihmisoikeusteemaan viitattiin jo yleiskokouksen alussa esitetyissä tervehdyspuheissa. LML:n presidentti Franklin Clark Fry totesi puheessaan, että kokoukseen osallistujat olivat kaikki yhtä Jeesuksessa Kristuksessa, huolimatta siitä, mistä he olivat kotoisin tai mitä rotua he edustivat.⁹² Professori Mikko Juva puolestaan korosti, että yleiskokouksessa oli mahdollisuus tavata ihonväriltään, asusteiltaan, tavoiltaan ja kieleltään erilaisia kristittyjä, jotka jakoivat kuitenkin saman vastuun huomispäivän maailmasta.⁹³ Valtiolliselta taholta tervehdyksensä yleiskokoukselle toivat Suomen presidentti Urho Kekkonen sekä Helsingin kaupungin ylipormestari Lauri Aho. Kekkonen korosti yleiskokouksen suurtilaisuudessa jokaisen yksilön mittaamatonta arvoa. Hän tahtoi nivoa suomalaisen luterilaiset perinteet ajan ja

⁸⁸ Juva & Louhivuori 1966, 86–87. Teinonen 1967, 189.

⁸⁹ Juva & Louhivuori 1966, 39–44. Teinonen 1967, 186.

⁹⁰ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 3 1963, 39–40. HTEKU LWB/LWF IV SUO Tutkimusasiakirja: Vanhurskauttaminen ja uusi elämä. Asiakirja n:o 3 1963, 41. Juva & Louhivuori 1966, 31.

⁹¹ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 13 1963, 10.

⁹² HTEKU LWB/LWF IV SUO Yleiskokouksen käsikirja 1963, 4.

⁹³ HTEKU LWB/LWF IV SUO Luterilaisen nuorison suurkokous 1963, 4–5.

kansainvälisyyden asettamiin vaatimuksiin.⁹⁴ Kokouksessa vallitsevan ilmapiirin tahdottiin siis olevan hyvin kansainvälinen, avoin ja lähimmäistä kunnioittava.

Helsingin yleiskokousten pääesitelmissä ja rinnakkaisohjelmissa tunnustettiin vuosisadan jatkuva ja perinpohjainen muutuskulku, jossa nähtiin olevan mahdollisuudet niin hyvään kuin pahaan.⁹⁵ Heikki Waris toi esiin yhteiskunnassa vallitsevat vastakohtaisuudet ja syvän jakautuneisuuden. Ihmiskunta oli 1960-luvulla hänen mukaansa kansainvälisten sekä rodullisten, poliittisten, taloudellisten, ideologisten ja yhteiskunnallisten kysymysten riitauttama. Hän kertoi esitelmässään eriarvoisuuden johtavan asenteiden jyrkentymiseen.⁹⁶

Heikki Wariksen esitelmän yhteydessä tiedostettiin 1960-luvun jatkuva rodullinen jakautuminen.⁹⁷ Rasismin syinä nähtiin ylpeys, itsekkyyys, ahneus sekä kommunikaatio ongelmat.⁹⁸ Helsingin yleiskokouksessa huomautettiin, että osa Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkoista ei hyväksynyt luterilaisten kirkkojen välistä saarna- ja ehtoollisyhteyttä. Tätä yhteyden puutetta valiteltiin toistuvasti.⁹⁹ Wariksen mukaan kaikkien kristillisten kirkkojen yhteinen ongelma näyttäisi olleen se, että kirkkojen menettelytavoissa, ajattelussa ja pohjimmaisessa suhtautumisessa heijastui usein siirtomaavallan aikakauden asenteita. D.F.W. Krummacher varoitteli esitelmässään puolestaan uskovien omavanhurskaudesta.¹⁰⁰

Pastori Jorma Louhivuori mainitsi luterilaisen nuorison suurkokouksessa pitämässään puheessa, että luterilaiset kuuluivat laajaan kirkkoperheeseen, jolla oli paljon yhteistä kansallisista ja rodullisista eroavaisuuksista huolimatta.¹⁰¹ LML jäsenyyden nähtiin jo itsessään poistavan rodun ja kansallisuuden synnyttämiä raja-aitoja ja jakoja.¹⁰² Mikko Juva muisteli Helsingin yleiskokousten luennoista kootussa kirjassaan *Kristus tänään*, kuinka luterilaiset kirkot toivat Helsingissä esiin vakaumuksen siitä, että kaikki rotuihin kohdistuva sorto ja kanssakäymisen rajoittaminen olivat väärin.¹⁰³ Sisälähetyksen raportissa vaadittiin, että LML tunnustaisi, ettei ollut aina toiminut vastuullisesti mitä tulee kansalliseen itsenäisyyteen ja monikulttuuriseen yhteistyöhön.¹⁰⁴ Ryhmäkeskusteluista kootussa tarkastetussa raportissa ehdotettiin ratkaisemaan yksi LML:n sisäisistä ongelmista: miksi

⁹⁴ HTEKU LWB/LWF IV SUO Suomi, luterilainen maa. Suurtilaisuus 1963, 8. Juva & Louhivuori 1966, 13–14.

⁹⁵ Juva & Louhivuori 1966, 17, 71–72.

⁹⁶ HTEKU LWB/LWF IV SUO Näyttely. Kristus ja tämän hetken maailma 1963, 13. Juva & Louhivuori 1966, 17–18.

⁹⁷ HTEKU LWB/LWF IV SUO Näyttely. Kristus ja tämän hetken maailma 1963, 13. Juva & Louhivuori 1966, 17.

⁹⁸ Proceedings 1965, 494. Juva & Louhivuori 1966, 92.

⁹⁹ Juva & Louhivuori 1966, 44. Schjørring & al. 1997, 376.

¹⁰⁰ Juva & Louhivuori 1966, 19, 30, 144.

¹⁰¹ HTEKU LWB/LWF IV SUO Luterilaisen nuorison suurkokous 1963, 6.

¹⁰² HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 20 1963, 15.

¹⁰³ Juva & Louhivuori 1966, 7.

jotkin sen jäsenkirkoista eivät tahtoneet hyväksyä ja toimia saarna- ja ehtoollisyhteydessä muiden liittoon kuuluvien kirkkojen kanssa.¹⁰⁵

Kansainvälisten tapahtumien ja valtioiden harjoittaman politiikan tiedostettiin vaikeuttavan kirkkojen elämää. Maailmanpalvelun dokumentissa haasteiksi mainittiin militantti sekularismi, sosiaaliset mullistukset, poliittinen painostus, teollinen vallankumous ja nopea kaupungistuminen.¹⁰⁶ Kansainvälisen politiikan nähtiin vaikuttavan myös perheeseen. Tasa-arvokysymykset miehen ja naisen välillä nähtiin vielä kärjistävän ajan tilannetta.¹⁰⁷

Sisälähetymisen jaoston asiakirjoissa ajan massayhteiskunnan mainittiin olevan epäinhimillinen, sillä sen nähtiin tuhoavan yksilön omantunnon kieltämällä kaiken henkilökohtaisen vastuun sekä poistamalla päätöksenteon velvoitteet.¹⁰⁸ Massayhteiskunnan tunnustettiin kuitenkin rakentaneen väyliä inhimillisen hädän poistamiseksi sekä nopeuttaneen informaation kulkua.¹⁰⁹

Maailman räjähdysmainen väestönkasvu kuvattiin erääksi 1960-luvun suurimmaksi ongelmaksi. Väestönahtauden ymmärrettiin merkitsevän kamppailua elossapysymisestä ja asumiskurjuutta. Alhainen elintaso oli kiinteässä suhteessa terveydenhoitoon, lapsikuolleisuuteen ja lukutaitoon.¹¹⁰ Maailman ja yhteiskunnan tilanne tiedostettiin siis Helsingin yleiskokouksessa varsin hyvin.

Helsingin yleiskokouksessa keskityttiin runsaasti kristillisen kirkon sosiaalieettiseen palveluvastuuseen. Ryhmäkeskusteluissa nähtiin, että kirkon tulisi pidättäytyä vielä poliittisen vallan käytöstä, sillä politiikan todettiin kuuluvan maallisen vallan alueeseen. Maailmanlähetymisen osaston mukaan palvelutehtävän tuli aina kulkea käsikädessä kristillisen todistuksen kanssa. Yhteistyö kristillisten ja sekulaarien järjestöjen sekä kansainvälisten ja kansallisten hallitusten kanssa nähtiin merkittävänä.¹¹¹

¹⁰⁴ Proceedings 1965, 494.

¹⁰⁵ Proceedings 1965, 390.

¹⁰⁶ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 13 1963, 13.

¹⁰⁷ Proceedings 1965, 91.

¹⁰⁸ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 17 1963, 15.

¹⁰⁹ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 17 1963, 15.

¹¹⁰ HTEKU LWB/LWF IV SUO Näyttely. Kristus ja tämän hetken maailma 1963, 7–9. HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 13 1963, 23.

¹¹¹ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 13 1963, 5, 10, 12–19, 23–24, 28–31. HTEKU LWB/LWF ENG Doc. 17 1963, 11. HTEKU LWB/LWF SUO Luterilaisen nuorison suurkokous 1963, 8, 10. HTEKU LWB/LWF IV SUO Näyttely. Kristus ja tämän hetken maailma 1963; 9–10, 16. HTEKU LWB/LWF SUO Pelastetut palvelemaan. Avoin iltatilaisuus 1963, 4–5. Proceedings 1965, 36, 130, 172, 174–175, 224–226, 229, 239–240, 242, 342–343. Juva & Louhivuori 1966, 7, 21, 137–138. Teinonen 1967, 186–187. Jaakkola 1969, 105. Lumme 1975, 9, 11, 17–20, 106. Fey 1993, 120.

Sisälähetyksen osasto reflektoi kirkkojen näkemyksiä alati muuttuvasta yhteiskunnasta.¹¹² Sen huomio kohdistui ihmisarvon ja ihmisoikeuksien loukkauksiin. Erityistä huomiota 1960-luvulla saivat rotukysymys sekä huoli maailman rauhasta. Sisälähetyksen osaston toisessa suullisessa raportissa kerrotaan, että kristittyjen täytyi protestoida kaikkea tällaista vastaan sekä tukea ja muuttaa tapoja, valintoja, tekoja ja tottumuksia parempaan. Tämän olisi pitänyt tapahtua raportin mukaan niin ruohonjuuritasolla kuin yhteiskunnan erinäisissä hallintojärjestelmissä.¹¹³

Helsingin yleiskokouksen yhteydessä käytiin paljon keskustelua Sisälähetyksen osaston luonteesta ja jatkosta.¹¹⁴ Sisälähetyksen osaston nimi muutettiin Kristillisen palvelun ja sosiaalisen vastuun osastoksi (*Commission on Christian Service and Social Responsibility*).¹¹⁵

LML:n Kansainvälisten asioiden osasto¹¹⁶ toimi läheisissä suhteissa Kirkkojen maailmanneuvoston Kirkkojen kansainvälisten asioiden komission¹¹⁷ (CCIA¹¹⁸) kanssa, sillä se toimitti yleiskokoukselle raportin, jossa se siteerasi pääosin juuri CCIA:n toimintaa. Tästä sille hiukan arvosteltavaan sävyyn huomautettiin.¹¹⁹ LML:n Kansainvälisten asioiden osasto piti CCIA:n toimintaa merkittävänä ja halusi nostaa sen toimialan teemat keskusteluun. Kirkkojen kansainvälisten asioiden komissio (CCIA) oli perustettu vuonna 1946 Kirkkojen maailmanneuvoston ja Kansainvälisen lähetysneuvoston¹²⁰ väliseksi toimijaksi.¹²¹ LML:n ensimmäisessä yleiskokouksessa vuonna 1947 päätettiin, ettei LML muodosta omaa komissiotaan, vaan käyttää hyväkseen CCIA:n tuomia mahdollisuuksia kansainvälisten asioiden hoitoon.¹²² Vaikuttaa siltä, että LML ei vielä tuolloin tunnistanut kansainvälisen politiikan merkittävyyttä tai halunnut ottaa siihen liittona osaa. Komission jäseniä olivat Helsingin yleiskokouksen aikaan muun muassa Otto Frederick Nolde ja Heikki Waris.¹²³

Kirkkojen kansainvälisten asioiden komission työ perustui siihen oletukseen, että kirkoilla oli oikeus ja velvollisuus puhua rauhan ja oikeudenmukaisuuden puolesta. Kirkkojen

¹¹² HTEKU LWB/LWF ENG Doc. 17 1963, 6.

¹¹³ Proceedings 1965, 244–246, 407.

¹¹⁴ Proceedings 1965, 407–409.

¹¹⁵ Proceedings 1965, 245, 406.

¹¹⁶ *The Commission on International Affairs*

¹¹⁷ Suomennettu termi: Lumme 1975, 23.

¹¹⁸ *The Commission of the Churches on International Affairs*

¹¹⁹ Proceedings 1965, 191.

¹²⁰ *International Missionary Council*

¹²¹ HTEKU LWB/LWF ENG Doc. 20 1963, 6. Peiponen 2012, 5, 104–112, 119, 353.

¹²² Proceedings 1965, 191.

¹²³ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 20 1963, 0. Peiponen 2012, 5. Nolde oli yksi heistä, jotka muotoilivat uskonnonvapautta koskevan artiklan YK:n yleismaailmalliseen ihmisoikeusjulistukseen. Waris puolestaan puhui vahvasti koko yleiskokouksen ajan kirkon ja kristittyjen sosiaalieettisestä vastuusta.

piti osallistua samalle areenalle, jossa kansainväliset ja hallitustenväliset päätökset tehtiin.¹²⁴ LML:n Kansainvälisten asioiden osaston dokumentissa kerrottiin, että työ, jota CCIA teki yhdessä Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kanssa, oli yksi parhaimpia poliittisen teologian muotoja.¹²⁵ Saman asiakirjan mukaan LML:n ja luterilaisten kirkkojen täytyisi tunnustaa kansainvälisen politiikan merkittävyys.¹²⁶ CCIA:n tehtävänä oli ylläpitää suhteita YK:n sekä muiden kansainvälisten elinten kanssa. Komissio rohkaisi ja vaati kansoja ja hallintojärjestelmiä toimimaan kunnioittavasti sekä valvomaan ja edistämään kansallisia, poliittisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia oikeuksia. Näihin kuului eritoten ihmisoikeudet, yksilön perusvapaudet, rauha ja turvallisuus sekä uskonnonvapaus.¹²⁷ Myös LML:n Maailmanpalvelun osasto (*World Service*) toimi yhdessä YK:n ja muiden hallitusten ja kansainvälisten organisaatioiden kanssa. Nämä kontaktit nähtiin merkittäviksi.¹²⁸

2.3.2. Keskustelu kirkon ja kristityn roolista ihmisoikeusajattelussa

Helsingin yleiskokouksessa LML:n osastot antoivat konkreettisia vastauksia kysymykseen kirkon tehtävästä maailmassa. Sisälähetystä koskevissa asiakirjoissa kirkon sosiaalinen vastuu oli erityisesti esillä. Päämääräksi todettiin hädän ja puutteen syrjäyttäminen maailmasta.¹²⁹ LML:n Maailmanpalvelun osaston asiakirjoissa nousi esiin palvelutyön spontaani luonne. Kirkkojenvälinen ja muu aineellinen avustustoiminta nähtiin uskon luonnolliseksi seuraukseksi.¹³⁰

Luterilaista maailmanliittoa ja sen jäsenkirkkoja johdateltiin etenkin Heikki Wariksen luennon aikana vakavaan itsekritiikkiin.¹³¹ Asiakirjan *Vanhurskauttaminen tänään* muotoiluissa kehoitettiin kirkkoa kysymään, miksi maailmassa oli niin vähän todisteita sen uskosta.¹³² Kirkon ja yhteiskunnan tuli kohdata entistä enemmän sekä huomattavasti tehokkaammin kuin aikaisemmin.¹³³

Jumalan äänenä ja tekojen välikappaleena kirkolle nähtiin kuuluvan luonnostaan sosiaalista ja poliittista vastuuta. Kirkon ja kristityn piti toimia maailmassa.¹³⁴ Kirkon täytyi antaa teologista syvyyttä ja merkitystä arkielämän ylläpitämiseen. Sisälähetymisen asiakirjan

¹²⁴ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 20 1963, 6. Peiponen 2012, 5–6, 17.

¹²⁵ Proceedings 1965, 194. Peiponen 2012, 6.

¹²⁶ Proceedings 1965, 193.

¹²⁷ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 20 1963, 7–13. Peiponen 2012, 5–6, 17, 119, 223–230.

¹²⁸ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 13 1963, 31. HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 20 1963, 8.

¹²⁹ Lumme 1975, 9, 21–22.

¹³⁰ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 13 1963, 12. Proceedings 1965, 225–226, 229. Lumme 1975, 20.

¹³¹ Juva & Louhivuori 1966, 24–25.

¹³² Proceedings 1965, 481.

¹³³ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 13 1963, 24. HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 17 1963, 5–6.

Proceedings 1965, 342–343, 426. Juva & Louhivuori 1966, 19. Lumme 1975, 11.

¹³⁴ Proceedings 1965, 121, 480. Teinonen 1967, 186–187. Lumme 1975, 14.

mukaan kirkon piti työskennellä epäoikeudenmukaisia tekoja ja moraalista taantumusta vastaan.¹³⁵ LML:n presidentti Franklin Clark Fry totesi kirkon ja LML:n tehtäväksi toimia Kristuksen herruuden työvälineenä, mutta ei kokouksen asiakirjojen mukaan sen tarkemmin määritellyt kirkon velvollisuuksia toimia maailmassa.¹³⁶

Kirkkojen kansainvälisten asioiden komission (CCIA) työtä siteeraavassa LML:n Kansainvälisten asioiden osaston asiakirjassa kirkon toivottiin teologisten näkemystensä ohella keskittyvän myös vallitsevan politiikan uhkaaviin ongelmiin.¹³⁷ LML:n Kansainvälisten asioiden osaston asiakirjoissa annettiin myös ymmärtää, että kirkon tuli auttaa kansainvälisten ongelmien selvittämisessä.¹³⁸ Kirkkojen kohdalla tämä merkitsi halukkuutta edistää ihmisoikeuksia koskevien kansainvälisten ongelmien järjestelmällistä ratkaisua.¹³⁹ Palvelutehtävänsä rinnalla kirkon tulisi ryhtyä toimimaan aktiivisesti yhteiskunnallisissa asioissa.¹⁴⁰ Johannes (Hanns) Lilje kritisoi luterilaisia kirkkoja poliittisen vastuun laiminlyömisestä. Luterilaisen kirkon tulisi hänen mukaansa keskittyä maailmanpolitiikan ongelmiin. Tässä yhteydessä Lilje mainitsi etenkin työn rotusortoa ja poliittisen diktatuurin tuomia ihmisoikeuksien loukkauksia vastaan.¹⁴¹

Sisälähetyksen sekä Kansainvälisten asioiden osaston asiakirjoista kävi ilmi toivomus, että inhimillisen oikeudenmukaisuuden ja kansainvälisen rauhan vuoksi poliittisen vallankäytön vääryydet tuli korjata. Kirkko ei kuitenkaan itsessään saisi toimia oikeuslaitoksena.¹⁴² Maailmanpalvelun osaston raporteissa kirkkoja kannustettiin yhteistyöhön hallitusten kanssa. Tämä oli kuitenkin polttava aihe siinä mielessä, että LML:n jäsenkirkot sijaitsivat perinteiltään hyvin erilaisissa maissa. Wariksen luennolla jäsenkirkkoille annettiin hieman helpotusta esitettyihin vaatimuksiin: ”Kirkon tehtävän luonne vaihtelee riippuen siitä, missä määrin kukin kirkko voi vaikuttaa maansa hallituksen politiikkaan”.¹⁴³

Kansainvälisten asioiden osasto odotti tuolloin asiakirjansa perusteella LML:n jäsenkirkoilta osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, vastuuta jatkaa kansainvälisten ongelmien tutkimista, maailmanliiton esittämien lausuntojen hyväksymistä ja niiden ongelmien tunnistamista, jotka tarvitsivat toteutuakseen ekumeenista tukea. Näiden

¹³⁵ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 17 1963, 14. Proceedings 1965, 128–129. Teinonen 1967, 186–187.

¹³⁶ Lumme 1975, 11, 14.

¹³⁷ Proceedings 1965, 194.

¹³⁸ Proceedings 1965, 192–194.

¹³⁹ Proceedings 1965, 193–194.

¹⁴⁰ Lumme 1975, 11.

¹⁴¹ Schjørring & al. 1997, 324–325. Lumme 1975, 23–24.

¹⁴² HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 17 1963, 14. HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 20 1963, 12.

¹⁴³ Proceedings 1965, 223. Juva & Louhivuori 1966, 23.

lisäksi LML:n jäsenkirkkojen tulisi edistää oikeudenmukaista ja vapaata rauhaa rukouksin ja esimerkillisin teoin.¹⁴⁴

Sisälähetyksen asiakirjassa mainittiin, että kirkkoilla pitäisi olla selkeämpi ymmärrys ja näkökulma uuden jatkuvasti kehittyvän massayhteiskunnan asioihin.¹⁴⁵ Woltzin luennon mukaan kirkon olisi opittava puhumaan yhteiskunnassa uudella tavalla.¹⁴⁶ Helsingin yleiskokouksen asiakirjojen mukaan kirkko täytti vastuunsa käyttämällä sille kuuluvaa muistutusvelvollisuutta, huolehtimalla pastoraalisella rakkaudella yksilöistä ja vieraantuneista sekä toimimalla jäseniensä kautta yhteiskunnan eri rakenteissa.¹⁴⁷ Kirkon rooli jätettiin käytännön toteuttamisessa hämäräksi ja ympäripyöreäksi.¹⁴⁸

Kirkon nähtiin puhuvan jäseniensä kautta maailmassa. Asiakirjassa *Vanhurskauttaminen ja uusi elämä* kerrottiin, kuinka rotu- ja muut säätyongelmat laittoivat kristityn kuuliaisuuden Jumalaa kohtaan kovalle koetukselle. Rotuerottelun, syrjinnän ja tasapuolisten mahdollisuuksien puuttumisen nähtiin kieltävän ihmiskunnan yhteyden Kristuksessa. Kristitty ei saanut asiakirjan mukaan omalta osaltaan kannattaa, oikeuttaa, hyväksyä tai puolustaa ennakkoluulojen ja puolueellisuuden synnyttämää epäinhimillistä julmuutta.¹⁴⁹ Sisälähetyksen raporttien mukaan kristittyjen täytyi tunnustaa eroavaisuuksien olemassaolo, mutta se täytyi tehdä kunnioittaen jokaista ihmistä. Missään tapauksessa kristitty ei saanut loukata kenenkään arvoa, oikeuksia tai vapautta.¹⁵⁰ Kirkon ja kristityn tehtäväksi, oikeudeksi ja velvollisuudeksi nähtiin kehottaa kansoja rauhaan ja oikeudenmukaisuuteen. Rauhan puuttuminen nähtiin uhkaksi ihmisarvolle ja ihmisoikeuksille.¹⁵¹ Kristityn tuli olla kuuliainen Jumalan tahdolle ja edistää yhteiskunnan sosiaalista järjestystä sopusoinnussa Jumalan tarkoitusten kanssa. Kristittyjen tuli osallistua aktiivisesti yhteiskunnalliseen elämään ja edistää humanisuutta, ihmisarvoa, sovintoa ja rauhaa maailmassa sivistystehtävän, perinteisen diakoniatyön sekä neuvottelutyön kautta. Waris ehdotti, että solmimalla suhteita

¹⁴⁴ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 20 1963, 13–14.

¹⁴⁵ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 17 1963, 15–16.

¹⁴⁶ Juva & Louhivuori 1966, 92.

¹⁴⁷ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 17 1963, 15–16. Proceedings 1965, 246–247. Lumme 1975, 18.

¹⁴⁸ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 13 1963, 5. Lumme 1975, 14.

¹⁴⁹ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 3 1963; 40–41. HTEKU LWB/LWF IV SUO Tutkimusasiakirja: *Vanhurskauttaminen ja uusi elämä*. Asiakirja n:o 3 1963, 41–42.

¹⁵⁰ Proceedings 1965, 494.

¹⁵¹ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 3 1963, 30, 39–40. HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 20 1963, 6, 9–11, 12–13, 20. HTEKU LWB/LWF IV SUO Lunastettu ihminen. Suurtilaisuus 1963, 18–19. HTEKU LWB/LWF SUO Suomi, luterilainen maa. Suurtilaisuus 1963, 8. HTEKU LWB/LWF IV SUO Näyttely. Kristus ja tämän hetken maailma 1963, 13. HTEKU LWB/LWF SUO Tutkimusasiakirja: *Vanhurskauttaminen ja uusi elämä*. Asiakirja n:o 3 1963, 41, 44. Proceedings 1965, 36, 90–91, 193–195, 480, 492. Juva & Louhivuori 1966, 7, 17, 21–22, 24, 93. Schjørring & al. 1997, 324–325. Teinonen 1967, 189. Lumme 1975, 23–24.

toisinajatteleviin kristityt voisivat mahdollisesti kumota kansojen välisiä ennakkoluuloja.¹⁵² Asiakirjoista ilmenee selkeästi, että kristityille oli helpompi antaa konkreettisempia toimintaohjeita kuin kirkkoille.

Yleisvaikutelmaksi kokousasiakirjoista jäi, että kristillinen palvelu ja humanitäärinen työ erosivat mandaatiltaan ja lähtökohdiltaan. Kristittyjen piti kuitenkin kunnioittaa ja työskennellä yhdessä myös muiden humanitäärisen avun tarjoajien kanssa.¹⁵³ Luther nimitti tämänkaltaista toimintaa yhteiskunnalliseksi vanhurskaudeksi.¹⁵⁴ Helsingin yleiskokouksen luennoista ja esitelmistä on kuitenkin yleisesti havaittavissa se ajatus, että kaikki hyvä maailmassa on aina lähtöisin Jumalalta.¹⁵⁵

LML:n ihmisoikeusajattelu oli Helsingissä ajalleen tyypillistä kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien tiedostamista. Yksilön oikeudet tiedostettiin tarkemmin kuin sosiaaliset oikeudet. Kristittyjen ja kirkkojen poliittinen vaikuttaminen nähtiin tärkeäksi ja siihen kannustettiin. Liitossa ilmenneet ajatukset ja ymmärrys ihmisoikeuksista eivät kuitenkaan päätyneet mihinkään ihmisoikeuksia koskevaan päätös- tai julkilausumaan, sillä kyse oli lähinnä ihmisarvon ymmärtämisestä.

Ihmisoikeuksien käsittely oli vahvasti sidottu rauhankysymykseen ja sosiaaliseen palveluun. Ihmisoikeuksia ei vielä ymmärretty omana teemanaan, joten niitä käsiteltiin verrattain vähän. Ihmisoikeuksien noudattaminen ja edistäminen nähtiin lähinnä uskosta kumpuavaksi asennekysymykseksi ja spontaaniseksi eettiseksi toiminnaksi. Syynä tähän oli Lutherin kahden regimenttiopin aiempi tulkinta, joka vaikutti kristittyjen eettiseen yhteiskunnalliseen laiskuuteen. Ymmärrystä ihmisoikeuksista sekä vaatimusta niiden yhteiskunnallisesta edistämisestä pyrittiin vielä mahduttamaan kahden regimentin oppiin.

¹⁵² HTEKU LWB/LWF IV SUO Tutkimusasiakirja: Vanhurskauttaminen ja uusi elämä: asiakirja n:o 3 1963, 36. HTEKU LWB/LWF IV SUO Näyttely. Kristus ja tämän hetken maailma 1963, 13. Proceedings 1965, 245. Juva & Louhivuori 1966, 24, 68–69, 90, 92–93. Lumme 1975, 106.

¹⁵³ HTEKU LWB/LWF IV ENG Doc. 17 1963, 11. Lumme 1975, 21.

¹⁵⁴ Juva & Louhivuori 1966, 86–87.

¹⁵⁵ Proceedings 1965, 90–91. Juva & Louhivuori 1966, 21.

3. Evianin yleiskokous 1970

3.1. Tie Pôrto Alegresta Evianiin

Räjähdysaltis 1970-luvun alku oli sotien, konfliktien, katastrofien ja kriisien täyttämää. Maailmaa leimasi poliittinen ja taloudellinen vastakkainasettelu.¹⁵⁶ Rasismi, rotukonfliktit, Etelä-Afrikan *apartheid*-politiikka ja huoli ihmisoikeuksista nousivat maailman väestön tietoisuuteen.¹⁵⁷ Poliittisen tilanteen lisäksi arvot, elämäntyyli ja ideologiat muuttuivat.¹⁵⁸ Maailmantila heijastui myös teologiseen ajatteluun.¹⁵⁹

Helsingin yleiskokouksen jälkeen LML:n työskentelyssä painotettiin sosiaalieettisiä asioita. Keskusteluissa sai huomiota etenkin kristittyjen asenne yhteiskunnan sosiaalisiin ja poliittisiin rakenteisiin. Teema oli ajankohtainen myös muussa ekumeenisessa liikkeessä, etenkin KMN:ssa.¹⁶⁰

Helsingin yleiskokouksen määrittämän Teologisen komission vuoden 1963 tutkimusteeman ”Pyrkimys tosi ihmisyyteen ja Kristuksen herruus” pohjalta julkaistiin Evianin yleiskokouksen valmisteluasiakirja *Humaniteetti ja Kristuksen herruus* ensin saksaksi¹⁶¹ sekä käännöksenä sittemmin englanniksi¹⁶² ja ruotsiksi¹⁶³.¹⁶⁴ Teologisen komission julkaiseman valmisteluasiakirjan lisäksi useat LML:n kansalliskomiteat olivat julkaisseet rinnakkaista materiaalia Evianin yleiskokouksen työskentelyä varten.¹⁶⁵ Osa asiakirjasta *Humaniteetti kristillisen vastuun kohteena* esitettiin Evianin yleiskokouksessa 1970 ja julkaistiin myös suomeksi kokoomateoksessa *Vastuu ja yhteys*.¹⁶⁶ Asiakirja käsittelee kahden regimentin oppia sekä humanisen luterilaisen etiikan suhdetta maailman muutoksiin.¹⁶⁷

¹⁵⁶ Schjørring & al. 1997, 64, 68. Keränen 2010, 47–48, 54. Heikka 2014, 59.

¹⁵⁷ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 12. VY 1971, 130. Schjørring & al. 1997, 68. Heikka 2014, 59.

¹⁵⁸ LRHR 1978, VI. Schjørring & al. 1997, 64. Heikka 2014, 59.

¹⁵⁹ Schjørring & al. 1997, 64.

¹⁶⁰ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S–BS 1970, 9. SIW 1971, 34. VY 1971, 55. Lumme 1975, 28, 35–36, 66, 100. Ylimys 1980, 7. Räisänen 1990, 25–26. Schjørring & al. 1997, 64, 389. Keränen 2010, 50–51, 60.

¹⁶¹ Humanität und Herrschaft Christi 1969.

¹⁶² Christ and Humanity 1970.

¹⁶³ Människa och Kristen 1970.

¹⁶⁴ Lumme 1975, 6. Ylimys 1980, 11. Räisänen 1990, 26.

¹⁶⁵ Lumme 1975, 76. Katso lisää kansalliskomiteoiden rinnakkaisista valmistelumateriaaleista: Unsere Sendung 1970, 11, 19–21. Gesandt in die Welt 1970, 19, 22–23. Lumme 1975, 59–65, 76. Ylimys 1980, 11.

¹⁶⁶ VY 1971, 10. Lumme 1975, 53. Ylimys 1980, 11.

¹⁶⁷ VY 1971, 10. Schjørring & al. 1997, 325. Lumme 1975, 53. Asiakirjassa käsiteltiin myös kirkon ja yksittäisen kristityn sosiaalivastuun roolia tarkemmin. Tarkemmin dokumentista *Humaniteetti ja Kristuksen herruus* kts. Lumme 1975, 53–65.

Koordinaatio-, tehokkuus- ja joustavuussyistä LML:n toimeenpaneva komitea päätti muuttaa organisaatiotaan vuonna 1969. Rakennemuutos hyväksyttiin lopullisesti Evianin yleiskokouksessa vuonna 1970. Helsingin yleiskokouksen seitsemästä hallinnollisesta osastosta tuli nyt kolme kansainvälisesti yhdessä toimivaa osastoa. Nämä kolme uutta osastoa keskittyisivät kirkkojenväliseen yhteistyöhön, maailmanpalveluun ja teologiseen tutkimustoimintaan. Kirkkojenvälisen yhteistyönkomitean nimestä käytiin vielä perustavanlaatuinen keskustelu Evianin yleiskokouksessa.¹⁶⁸

Ihmisoikeuskysymys ja LML:n poliittinen rooli tuli ajankohtaiseksi jo ennen viidennettä yleiskokousta. Alkujaan viides yleiskokous oli määrä pitää Weimarissa Itä-Saksassa, mutta DDR:n hallitus ilmoitti, ettei yleiskokouksen pitäminen vallitsevassa tilanteessa onnistunut. Itä-Saksan osoittauduttua mahdottomaksi kokouspaikaksi Brasilian luterilainen kirkko kutsui LML:n yleiskokouksen Pôrto Alegren kaupunkiin. Ongelmia ilmaantui, kun Brasilian vuonna 1964 valtaan astuneen sotilashallituksen toimet tulivat julkisuuteen.¹⁶⁹

LML:n viidennen yleiskokouksen siirtäminen Brasiliasta Ranskaan oli ennen kaikkea ihmisoikeuskysymys. Ongelma ei ollut Brasilian sotilashallitus vaan sen toistuvat ihmisoikeusrikkomukset. Maailmalle tuli yhä kasvavassa määrin tietoja julmista ihmisoikeusloukkauksista. Tilanne ei ymmärrettävästi voinut jäädä LML:lta ja sen jäsenkirkoilta huomaamatta. LML:n oli pakko ottaa kantaa ihmisoikeuskysymyksen.¹⁷⁰ Kansainvälisen median ja LML:n jäsenkirkkojen rooli siirrossa oli valtava.¹⁷¹ Mediassa esiintyi toki tuolloin myös väitteitä, jotka olivat puhtaasti sensaationhakuksia.¹⁷²

Vallitsevasta tilanteesta johtuen suunnitelmat pitää yleiskokous Brasilian Pôrto Alegressa kohtasivat Euroopan ja Yhdysvaltain jäsenkirkkojen edustajien sekä LML:n nuorisojäsenten¹⁷³ suunnalta julkisia boikottia.¹⁷⁴ Brasilian yleiskokouksen boikotointia

¹⁶⁸ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 18/ERR 1970, 1, 9. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-VIII & IX Original 1970, 6. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No 42/70 1970, 1–2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Open Hearings 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Sysiharju 1970, 2. SIW 1971, 69, 134, 143–144. VY 1971, 142–144. Schjørring & al. 1997, 61, 394.

¹⁶⁹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S–BS Original 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 22/R 1970, 2, 7–8. HTEKU LWB/LWF EVIAN Letter to all the participants of the LWF Fifth Assembly 1970, 1. SIW 1971, 9, 20–21, 112. Schjørring & al. 1997, 60, 326, 382–386. VY 1971, 7, 128. Keränen 2010, 51. Presidentin osallistumisesta yleiskokoukseen ja sen aiheuttamista ongelmista lisää katso: HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 22/R 1970, 9–10.

¹⁷⁰ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 22/R 1970, 4. SIW 1971, 109. VY 1971, 128. Schjørring & al. 1997, 326, 387. Ylimys 1980, 108.

¹⁷¹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S–BS Original 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 22/R 1970, 4–5. SIW 1971, 20, 109–110, 113. Schjørring & al. 1997, 385.

¹⁷² Schjørring & al. 1997, 386.

¹⁷³ Nuorisodelegaatit keräsivät ääniä manifestiin, jossa pyydettiin, ettei LML lähtisi Brasiliaan. Kts: SIW 1971, 111.

¹⁷⁴ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S–BS 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 22/R 1970, 3. SIW 1971, 9, 21, 106, 121. Schjørring & al. 1997, 385.

vahvasti myös LML:n varapresidentti, joka vastoin sen hetkistä LML:n linjaa ilmoitti, ettei saapuisi Pôrto Alegren yleiskokoukseen. Tämän seurauksena eivät vain yksittäiset henkilöt¹⁷⁵ vaan kokonaiset delegaatiot ilmoittivat LML:lle boikotoivansa Brasilian yleiskokousta.¹⁷⁶ Tämä puolestaan vaaransi yleiskokouksen päättävältäisyyden. Yleiskokouksen siirtoa vastaan boikotoi ainoastaan Brasilian evankelis-luterilainen kirkko.¹⁷⁷ Opinnäytetyössään Aila Lumme katsoi myös nuorisodelegaattien boikotoivan yleiskokouksen siirtoa vastaan.¹⁷⁸ Onkin siis mahdollista, että nuorisodelegaatio oli yleiskokoukseen mennessä muuttanut mielipidettään tilanteesta. Yleiskokouksen siirtämistä Brasiliasta Ranskaan kritisoitiin niin yleiskokouksessa kuin sen jälkeenkin.¹⁷⁹

LML:n puheenjohtajisto päätti siirtää yleiskokouksen vain noin kuukautta ennen yleiskokouksen alkua Ranskan Evianiin 5.6.1970. Lopullisen päätöksen taustalla oli LML:n puheenjohtajiston ymmärrys siitä, ettei yleiskokous Brasiliassa voinut toteuttaa vapaasti tehtäväänsä. Päätöksellä haluttiin osoittaa solidaarisuutta sorrettuja kohtaan sekä antaa luterilaisille jäsenkirkoille mahdollisuus pohtia kirkon roolia ihmisoikeuskysymyksissä.¹⁸⁰

3.2. Evianin kokouksen kulku ja keskeiset teemat

Luterilaisen maailmanliiton viides yleiskokous kokoontui tunnuksella ”Lähetettynä maailmaan” (*”Sent into the World”*) 14–24.7.1970 Evianissa Ranskassa. Yleiskokousta voidaan pitää LML:n historiassa erityisen dramaattisena ja se sai osakseen myös runsaasti mediahuomiota.¹⁸¹ Presidenttinä yleiskokouksen alussa toimi yhdysvaltalainen tohtori Fredrik A. Schiotz. Mikko Juva valittiin seuraavaksi Luterilaisen maailmanliiton presidentiksi 22.7.1970 äänin 148–59. Pääsihteerinä kokouksessa toimi ranskalainen tohtori André Appel.¹⁸² Suurimmat avustukset LML sai länsimaista. Vain 6% varoista tuli muualta

¹⁷⁵ Suomesta kokoontumista Pôrto Alegressa vastustivat mm. arkkipiispa Martti Simojoki sekä professori Mikko Juva.

¹⁷⁶ Suomen evankelis-luterilainen kirkko ilmoitti lähettävänsä pienemmän delegaation. Kts: Schjørring & al. 1997, 385.

¹⁷⁷ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 22/R 1970, 6–7, 9–11. HTEKU LWB/LWF EVIAN Letter to all the participants of the LWF Fifth Assembly 1970, 2. SIW 1971, 111, 113–115. Räisänen 1990, 27.

¹⁷⁸ Lumme 1975, 69.

¹⁷⁹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-II Original 1970, 5–6. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 36/P 1970, 1. SIW 1971, 117, 121. Räisänen 1990, 36. Analyysia tilanteesta sekä sen vaikutuksista antoi kattavasti myös asiakirja ”From Porto Alegre to Evian”, kts. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 22/R 1970 sekä LML:n presidentin Fredrik A. Schiotzin pääpuhe, kts. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S–BS Original 1970.

¹⁸⁰ HTEKU LWB/LWF EVIAN Letter to all the participants of the LWF Fifth Assembly 1970, 3. SIW 1971, 9, 123. VY 1971, 128. Schjørring & al. 1997, 386–387. Lumme 1975, 69.

¹⁸¹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Letter to all the participants of the LWF Fifth Assembly 1970, 1. SIW 1971, 10, 23. Schjørring & al. 1997, 382, 389.

¹⁸² HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-VIII & IX Original 1970, 7. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No. 42/70 1970, 1. SIW 1971, 5, 145. VY 1971, 150. Schjørring & al. 1997, 389, 395. Keränen 2010, 51.

maailmasta.¹⁸³ Ymmärrettävästi tämä vaikutti LML:n jäsenkirkkojen valtasuhteisiin, toimintaan ja äänenpainoihin LML:n sisällä.

LML:n viidennessä yleiskokouksessa käsiteltiin vahvasti sosiaalietiikan suhdetta kristilliseen uskoon sekä ajan sosiaalisiin ongelmiin. Keskustelu liikkui ihmisoikeuksissa sekä maailman taloudellisten ja poliittisten valtarakenteiden epäoikeudenmukaisuudessa.¹⁸⁴ Viides yleiskokous oli varsinainen alku luterilaisten kirkkojen ihmisoikeustyölle. Päätöksistä oleelliset ihmisoikeusteeman kannalta olivat yleiskokouksen ihmisoikeuksien julkilausuma sekä useat rotusyrjinnän tuomitsevat julkilausumat.¹⁸⁵

Evianin yleiskokoukseen osallistui äkillisen kokouspaikanvaihdon vuoksi vähemmän osallistujia kuin muihin LML:n yleiskokouksiin.¹⁸⁶ Kokoukseen osallistui 216 äänioikeutettua delegaattia, 164 vierailijaa, 112 neuvonantajaa, 76 LML:n toimihenkilöä ja 120 lehdistön edustajaa. Yhteensä rekisteröityjä osallistujia oli 575. Kokous edusti 53,7 miljoonaa luterilaista kaikilta kuudelta maanosalta. Yleisötilaisuuksia ei pidetty, sillä paikkakunnalla ei ollut luterilaista seurakuntaa. Suurin osa osallistujista tuli yhä länsimaista, vaikka kehitysmaista yleiskokoukseen oli saapunut osallistujia enemmän kuin ennen.¹⁸⁷ Ensimmäistä kertaa LML:n yleiskokouksessa noin 30 äänioikeutettua 18–25-vuotiasta nuorta osallistui yleiskokouksen keskusteluun, työskentelyyn ja päätöksiin.¹⁸⁸

LML hyväksyi Evianin yleiskokouksen yhteydessä yhteensä 17 uutta jäsenkirkkoa. Painopiste oli kehitysmaissa ja Aasian mantereella. LML tunnusti neljä jäsenseurakuntaa Etelä-Amerikasta ja kolme Euroopasta.¹⁸⁹ Yleiskokouksen päätöksissä Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan edustusta LML:ssa lisättiin. Ensimmäistä kertaa nuoret ja naiset pystyivät asettumaan ehdolle vaaleissa. LML oli tukenut naisten osallistumista

¹⁸³ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-VI Original 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-VII Original 1970, 5. SIW 1971, 134.

¹⁸⁴ HTEKU LWB/LWF EVIAN SecIIIDo 1970, 1. VY 1971, 145. LRHR 1978, VI. Schjørring & al. 1997, 382. Keränen 2010, 0.

¹⁸⁵ HTEKU LWB/LWF EVIAN Lutheran World Assembly in the “Third World” 1969, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 27/R II Original 1970. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 38H/R Original. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original. VY 1971, 135–137. Schjørring & al. 1997, 389. Ylimys 1980, 0, 7–8.

¹⁸⁶ HTEKU LWB/LWF EVIAN Lutheran World Assembly in the “Third World” 1969, 4. SIW 1971, 10.

¹⁸⁷ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 24B/R Original 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No. 42/70 1970, 4. SIW 1971, 151–152. VY 1971, 1, 9. LRHR 1978, VI. Schjørring & al. 1997, 389.

¹⁸⁸ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S–BS 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN Sysiharju 1970, 3. SIW 1971, 10, 22. LRHR 1978, VI. Schjørring & al. 1997, 56, 389.

¹⁸⁹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 18/ERR 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN Appendix 2 to Doc. No. 18/ERR 1970, 1–3. SIW 1971, 102.

yleiskokoukseen täysivaltaisina delegaatteina.¹⁹⁰ Näin toimiessaan LML panosti kiintiöpolitiikkaan enemmän kuin ennen. Tämä kaikki osoittaa, että LML oli pyrkimässä kohti täyttä demokratiaa ja tasa-arvoa omissa käytänteissään.

Evianin yleiskokous käytti anglosaksisille maille tyypillistä kokoustekniikkaa.¹⁹¹ Yleiskokouksen virallisina kielinä toimivat englanti ja saksa sekä osittain myös ruotsi, norja ja tanska. Vain valtuutetuilla delegaateilla oli puhe- ja äänestys oikeus.¹⁹² Yleiskokouksen työskentelytapaan kuuluivat täysistunnot, jaostotyöskentely ja kyselytunnit. Evianin yleiskokouksen kaksi merkittävää puhetta olivat professori Marc Lienhardin pitämä saarna avajaisjumalanpalveluksessa ja LML:n presidentin Fredrik A. Schiotzin avajaispuhe. Täysistuntojen aikana pidettiin myös kolme merkittävää luentoa. Nämä olivat saksalaisen professorin Heinz Eduard Tödtin luento aiheesta *Luova opetuslapseus nykymaailman kriiseissä* (*Creative Discipleship in the Contemporary World Crisis*), kardinaali Johannes Cardinal Willebrandsin luento *Maailmaan lähetettyinä* (*Sent into the World*) sekä yhdysvaltalaisen professorin Kent S. Knutsonin luento *Luterilaisten kirkkojen vastaus roomalaiskatoliseen kirkkoon ja teologiaan nykypäivänä* (*The Response of the Lutheran Churches to the Roman Catholic Church and Theology Today*).¹⁹³

Evianin yleiskokous avattiin avajaisjumalanpalveluksella, tervehdyspuheilla, esittelyillä sekä ensimmäisillä raporteilla LML:n toiminnasta. Ensimmäisinä päivinä keskityttiin luentoihin sekä keskusteltiin laajasti yleiskokouksen äkillisestä paikanvaihduksesta. Seuraavat päivät keskittyivät keskusteluihin ja jaostotyöskentelyyn sekä huomattavaan määrään raportteja ja suosituksia sekä näiden läpikäymistä. Päivät alkoivat klo 8 aikaan ja lounas klo 12 aikaan tauotti päivää. Päivällinen alkoi yleensä klo 18.30. Työskentely jatkui joskus vielä päivällisen jälkeenkin.¹⁹⁴ Hengellinen osuus alkoi avajaisjumalanpalveluksesta maanantaina 3.7.1970 klo 9-10 roomalaiskatolisen seurakunnan kirkossa. Raamattua tutkittiin piispa Johannes (Hanns) Liljen, pastori Ralph Drosten ja professori James Burtnessin johdolla yhteensä yhdeksästä eri aiheesta¹⁹⁵ aamuisin puoli yhdeksältä.¹⁹⁶

¹⁹⁰ HTEKU LWB/LWF EVIAN Lutheran World Assembly in the "Third World" 1969, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No. 42/70 1970, 4–5. HTEKU LWB/LWF EVIAN Sysiharju 1970, 3. SIW 1971, 9. VY 1971, 9. Schjørring & al. 1997, 56.

¹⁹¹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Introductory Remarks on the Rules of Procedure 1970. VY 1971, 7–8.

¹⁹² HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 1/RP 1970, 4–5.

¹⁹³ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 1/RP 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 3/S–A 1970, 2–3. SIW 1971, 3, 128. VY 1971, 52. Schjørring & al. 1997, 389.

¹⁹⁴ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 3/S–A 1970, 1–9. SIW 1971, 3–4.

¹⁹⁵ Raamattuluennot keskittyivät Matt. 9:35–38 ja Matt. 10.

¹⁹⁶ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 3/S–A 1970, 1, 3–9.

Ajan haastaviin teemoihin ja keskusteluihin pureuduttiin kolmessa jaostossa ja näiden alajaostoissa. Ensimmäisen jaoston aiheena oli kirkon evankeliumi ja lähetystehtävä. Toinen jaosto käsitteli LML:n ekumeenisia suhteita. Kolmannen jaoston aiheena oli ”vastuullinen osallistuminen tämän päivän yhteiskuntaan”.¹⁹⁷ Jaostot pitivät kuusi 2,5 tunnin istuntoa ja jättivät tämän jälkeen raportit ja suositukset yleiskokoukselle. LML:n komissiot ja työryhmät olivat laatineet jaostoja varten materiaalia käsiteltäväksi tulevista asioista.¹⁹⁸ Tödtin luennon lisäksi kolmannen jaoston taustamateriaalina toimivat dokumentit luterilaisista konferensseista¹⁹⁹, jotka olivat käsitelleet kirkon sosiaalista vastuuta. Lisämateriaalina käytettiin asiakirjaa *Christ and Humanity*²⁰⁰ vuodelta 1970 sekä jäsenkirkkojen julkaisemia artikkeleita.²⁰¹ Jaostojen raportit eivät olleet yleiskokouksen virallisia lausuntoja, vaan heijastelivat käytyä keskustelua. Kolmas jaosto ei päässyt yhtenäiseen julkilausumaan, mutta sen raportti sisälsi useita ihmisoikeuksiin, sosiaaliseen vastuuseen ja rauhaan liittyvää päätöslauselmaehdotusta. Evianin yleiskokous antoikin kolmannen jaoston aloitteesta useita sanamuodoltaan hieman muutettuja, poliittisesti orientoituneita päätös- ja julkilausumia, jotka käsitelivät ihmisoikeuksia sekä yhteiskunnallista ja taloudellista oikeudenmukaisuutta.²⁰²

Yleiskokouksen loppuraportit ja päätöslauselmat korostivat kirkkojen yhteiskunnallista vastuuta.²⁰³ Ihmisoikeuksien kannalta oleelliset päätöslauselmat annettiin torstaina 23.7.1970 sekä perjantaina 24.7.1970. Torstaina iltapäivän täysistunto antoi päätöslauselman koskien ihmisoikeuksia (*Resolution on Human Rights*). Perjantaina täysistunto antoi useita julkilausumia koskien rasismia, rotukonflikteja ja vähemmistöongelmia. Näiden lisäksi yleiskokous antoi myös muita päätöslauselmia, mutta ne eivät koskeneet ihmisoikeuksia kuin välillisesti.²⁰⁴ Keskustelujen ja päätöslauselmien paino sosiaalisessa vastuussa sekä LML:n uudessa yhteiskunnallisesti aktiivisemmassa roolissa ei miellyttänyt kaikkia yleiskokoukseen osallistuneita. Yleiskokous kävikin asiasta perusteellisen keskustelun, jonka jälkeen se

¹⁹⁷ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S–BS 1970, 6, 8. HTEKU LWB/LWF EVIAN Lutheran World Assembly in the “Third World” 1969, 4. Lumme 1975, 75, 77, 80. Räisänen 1990, 28.

¹⁹⁸ HTEKU LWB/LWF EVIAN Responsibilities and Procedures for the Work of the Sections 1970, 1–2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 3/S–A 1970, 3–4. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S–BS 1970, 6, 8. HTEKU LWB/LWF EVIAN List of themes and Section Documentation 1970, 4. SIW 1971, 3, 28, 71. VY 1971, 85.

¹⁹⁹ Konferenssit oli pidetty Etelä-Amerikassa maaliskuussa 1968, Etiopiassa marraskuussa 1968, sekä Itävallassa heinäkuussa 1969.

²⁰⁰ Suomeksi *Humaniteetti ja Kristuksen herruus*.

²⁰¹ HTEKU LWB/LWF EVIAN List of themes and Section Documentation 1970, 2–3.

²⁰² HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 8. VY 1971, 134, 140. LRHR 1978, 1. Lumme 1975, 85. Räisänen 1990, 28.

²⁰³ Keränen 2010, 51.

²⁰⁴ HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No 42/70 1970, 7. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 27/R II Original 1970. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 38H/R Original. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970. SIW 1971, 4–5, 147. VY 1971, 8, 135–137. Keränen 2010, 51.

julkaisi *Teologisen kannanoton*, jossa se ilmaisi, että kaiken kristillisyyden lähtökohta oli edelleen henkilökohtaisessa uskossa ja kristityn jumalasuhteessa.²⁰⁵

Ekumenia ja ekumeeninen vastuu leimasi vahvasti koko Evianin yleiskokousta.²⁰⁶ Ekumeenisessa liikkeessä oli viimeisen kymmenvuotiskauden aikana ymmärretty kirkkojen vastuu maailmankehityksestä.²⁰⁷ Vatikaanin toisella kirkolliskokouksella (1962–1965) oli suuri merkitys ekumeeniselle liikkeelle, sillä kokous avasi kirkkokuntien yhteyden roomalaiskatoliseen kirkkoon. Evianin yleiskokouksessa iloittiin tämän kirkolliskokouksen hengestä. Paavi Paavali VI oli Vatikaanin toisen istuntokauden avajaisissa 29.9.1963 esittänyt kuuluisan anteeksipyyntönsä roomalaiskatolisuudesta eronneille ”uskon veljille”.²⁰⁸

Ekumenia oli läsnä konkreettisesti paikallistasolla. Evianin paikkakunnalla ei ollut luterilaista seurakuntaa, joten paikallinen roomalaiskatolinen seurakunta oli uudessa ekumeenisessa hengessään antanut kirkkonsa ja muita tiloja LML:n käytettäväksi. Yleiskokoukseen osallistui myös merkittävä määrä sekä paikallisia että kansainvälisiä ekumeenisia vieraita ja tarkkailijoita. LML oli kutsunut kardinaali Jan Willebrandsin pitämään yleiskokouksessa esitelmän.²⁰⁹ Kardinaali Willebrandsin vierailua LML:n yleiskokouksessa on luonnehdittu merkittäväksi kirkkohistorialliseksi tapahtumaksi sekä osoitukseksi yleiskokouksen ekumeenisesta hengestä.²¹⁰ Willebrandsin vierailua koskevassa lausunnossa LML pyysi puolestaan – paavi Paavali VI:n jalanjäljissä – anteeksi roomalaiskatolisilta ”veljiltä” poleemisten teologisten vääristymien aiheuttamia väärinkäsityksiä.²¹¹

Evianin yleiskokous sai jälkeen päin osakseen runsaasti kritiikkiä. Kokouksen rakennetta arvosteltiin epäjohdonmukaiseksi ja jäykäksi. Ajan vähäisyys ja asiantuntemuksen puuttuminen sai arvostelua yleiskokouksen jaostoilta. Kokouspaikan siirtäminen Brasiliasta Ranskaan aiheutti myös arvostelua. Suosituksina seuraaville yleiskokouksille painotettiin erityisesti yleiskokouksen rakenteen uudistamista, asiantuntijakokouksia sekä alueellisia neuvotteluja. Kaikesta kritiikistä ja arvostelusta²¹² huolimatta Evianian yleiskokousta ja

²⁰⁵ VY 1971, 145–147.

²⁰⁶ Jaakkola 1969, 96.

²⁰⁷ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 30/R 1970, 5. VY 1971, 65, 77.

²⁰⁸ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 7/S–BS 1970, 2–3, 5. VY 1971, 83.

²⁰⁹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21-P-IV Original 1970, 1–2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 38/R Translation 1970, 1. SIW 1971, 11, 14, 22, 128–129, 162–163. VY 1971, 7, 70, 83. Schjørring & al. 1997, 389, 391.

²¹⁰ SIW 1971, 14–66, 129. VY 1971, 70–71, 83.

²¹¹ VY 1971, 77–84.

²¹² Kts. tarkemmin: Lumme 1975, 95–97.

eritoten sen ihmisoikeusjulkilausumaa sekä kolmannen jaoston raporttia on pidetty tärkeinä saavutuksina luterilaisuuden sosiaalieettisen vastuun alueella.²¹³

3.3. Ihmisoikeusajattelu saa Evianissa merkittävän sijan

3.3.1. Ihmisoikeudet esillä 1960-luvun lopulla

Yhteiskunnallinen liikehdintä vaikutti kansainväliseen ekumeniaan sekä Luterilaiseen maailmanliittoon. Sosiaalisesta ja poliittiseen maailmantodellisuuteen suhtauduttiin avoimemmin kuin ennen. Kirkot käsittivät itsensä osaksi maailmankehitystä.²¹⁴

Yhdistyneet Kansakunnat (YK) oli hyväksynyt joulukuussa vuonna 1965 ”Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen”. Kansainvälisessä yleissopimuksessa sopimusvaltiot tuomitsivat kaikkinaisen rotusyrjinnän – etenkin *apartheid* -järjestelmän – sekä sitoutuivat ryhtymään välittömiin ja tehokkaisiin toimiin rotusyrjinnän lopettamiseksi.²¹⁵ YK:n rotusyrjinnän kieltävän kansainvälisen sopimuksen sekä ajankohtaisen identiteettipolitiikan²¹⁶ vuoksi rasismi ja rotusyrjintäkysymykset nousivat myös ekumeenisten järjestöjen käsittelyyn 1960-luvun lopun molemmin puolin. Rasismia vastaan käytiin keskustelua ekumeenisessa liikkeessä tosin jo aiemminkin 1920-luvulta lähtien.²¹⁷

YK hyväksyi niin kutsutut ihmisoikeuskonventiot joulukuussa vuonna 1966. Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (ICESCR) sekä Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (ICCPR) olivat jatkoa aikaisemmalle kansainväliselle ihmisoikeustyöskentelylle. Nämä konventiot asettivat ihmisoikeudet sosiaaliseen, poliittiseen ja taloudelliseen kontekstiin.²¹⁸ Tästä huolimatta ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus sekä nämä kaksi konventiota ovat lähinnä eettisiä ja moraalisia ohjeita, mutta muodostavat yhdessä kansainvälisen ihmisoikeuksien kokoelman (”*Bill of Rights*”).²¹⁹

²¹³ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-II Original 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 22/R 1970, 3. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 29/R 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 30/R 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN Sysiharju 1970, 1–3. SIW 1971, 11–12, 69, 121. VY 1971, 8, 85, 89, 93, 108, 148–150. Schjørring & al. 1997, 390, 393–395. Lumme 1975, 70, 92, 95–97. Räisänen 1990, 28, 35–36.

²¹⁴ VY 1971, 65. Räisänen 1990, 25. Briggs & al. 2004, 5.

²¹⁵ IHM 1995, 122–131.

²¹⁶ Briggs & al. 2004, 5.

²¹⁷ Schjørring & al. 1997, 53. Briggs & al. 2004, 349–354.

²¹⁸ HTEKU LWB/LWF EVIAN Section III Documentation. Responsible Participation in Today’s Society. Preparation 1970, 5. Austad 1978, 57, 59–60. Ylimys 1980, 5–6. IHM 1995, 29–57. Elo & Suomen Unesco-toimikunta 2000, 27–28. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 30. Heikka 2014, 21–22.

²¹⁹ HTEKU LWB/LWF EVIAN General material for Section III Documentation 1970, 5. LRHR 1978, 18. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 30. Kansainvälisen ihmisoikeusnormiston sopimusten sisällöstä lisää kts. Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 30–38.

Wolfgang Lienemann näki artikkelissaan ihmisoikeuksien evoluutiosta vuoden 1966 ihmisoikeuskonventiot siirtymäksi ihmisoikeusajattelun ajallisesta ”klassisesta” kansalais- ja poliittisten oikeuksien tiedostamisen saarekkeesta ”modernien” taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen ihmisoikeuksien tiedostamiseen. Hän kuvasi näitä myös ”länsimaiseksi” ja ”itäiseksi” tavaksi ymmärtää ihmisoikeudet.²²⁰ Ihmisoikeuksia ei juurikaan määritellä enää omina ajallisina saarekkeinaan.²²¹

Luterilainen maailmanliitto seurasi usein Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) jälkiä suhtautumisessaan yhteiskunnallisiin kysymyksiin.²²² Ennen Evianin yleiskokousta (1970) KMN piti Kirkko ja yhteiskunta -konferenssin vuonna 1966 Genevessä, yleiskokouksen vuonna 1968 Uppsalassa, ja sen Keskuskomitea tapasi vuonna 1969. Näissä kokouksissa KMN käsitteli perusoikeuksia, ihmisoikeuksia, taloudellista oikeudenmukaisuutta, yhdenvertaisuutta, rasismia sekä kirkkojen osallisuutta yhteiskunnan rakenteisiin. Kirkon toivottiin ottavan kantaa sosiaalisiin ja poliittisiin kysymyksiin.²²³ Vuonna 1969 KMN käynnisti rasismia vastaisen ohjelmansa (*Programme to Combat Racism*).²²⁴ Nämä tapahtumat väistämättä heijastuivat LML:n Evianin yleiskokouksen asialistalle. Muiden ekumeenisten järjestöjen ihmisoikeusteemainen työskentely vaikutti Evianin yleiskokouksen tuloksiin. Vaikka ekumeenisessa liikkeessä tapahtui räjähdysmäinen kiinnostus ihmisoikeuskysymyksiä kohtaan, sai se osakseen myös arvostelua. Usein kiinnostus ei heijastunut paikalliselle tasolle seurakuntien elämään.²²⁵

3.3.2. Rasismi, rotukysymykset ja vähemmistöongelmat esillä Evianissa

Evianin yleiskokoustyöskentelyssä keskityttiin vahvasti rasismi- ja rotusyrjintäkysymyksiin, jotka olivat nousseet 1960-luvun lopulla kansainväliseen keskusteluun ja yhdeksi ekumeenisten järjestöjen puheenaiheeksi. Evianissa pidetyissä puheenvuoroissa rasismia ja rotusyrjintää havaittiin lähes kaikkialla maailmassa, mutta huomio kiinnittyi eritoten Etelä-Afrikan *apartheid*-järjestelmään.²²⁶ Tähän vaikutti vahvasti myös Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) rotusyrjinnän kieltävä kansainvälinen sopimus (1965) sekä Kirkkojen

²²⁰ Lienemann 1978, 85.

²²¹ Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 44.

²²² Räisänen 1990, 2.

²²³ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S-BS 1970, 9. SIW 1971, 34. VY 1971, 55. Schjørring & al. 1997, 64, 389. Lumme 1975, 35–36, 100. Ylimys 1980, 7. Räisänen 1990, 25–26. Keränen 2010, 50–51, 60.

²²⁴ Briggs & al. 2004, 39.

²²⁵ HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF News Service. No. 53/69 1969, 1. SIW 1971, 34. VY 1971, 56, 65. Lienemann 1978, 86.

²²⁶ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S-BS 1970, 9. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 30/R 1970, 9. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 10. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN KM 4.8.1970 Kristityt taisteluun rotusortoa vastaan. SIW 1971, 28, 93. VY 1971, 121. Schjørring & al. 1997, 228. Räisänen 1990, 18. Briggs & al. 2004, 5.

maailmanneuvoston rasismiin vastainen ohjelma.²²⁷ Rasismia ja rotusyrjintää oli käsitelty toki aiemminkin ekumeenisessa liikkeessä sekä Luterilaisessa maailmanliitossa ja sen jäsenkirkoissa.²²⁸ Evianissa annettiin ihmisoikeusjulkilausuman lisäksi *Rotujulkilausuma* (*Resolution on Racial Discrimination*): *Rotukysymys ja vähemmistöongelmat – haaste kirkkoille* (*Statement on Racial Issues and Minority Problems – A Challenge for the Church*) sekä *Kaikkien rotujen yhteyttä koskeva päätöslauselma* (*Resolution on Communion of All Races*). Näiden lisäksi osa yleiskokouksen osallistujista antoi *Kokouksen mustien jäsenten kannanoton*.²²⁹

Rasismia, rotujen välisiä suhteita ja ongelmia sekä vähemmistökysymyksiä käsiteltiin osittain yleiskokouksen toisessa jaostossa sekä tarkemmin kolmannessa jaostossa. Toisen jaoston raportissa viitattiin kirkon yhteyden sosiaalisen ulottuvuuden katkeamiseen rodullisten ja sosiaalisten näkemysten vuoksi.²³⁰

Kolmas jaosto kiinnitti keskusteluissaan huomiota rotujen välisiin suhteisiin, etniseen syrjintään, vähemmistö- ja kansalaiskysymyksiin sekä köyhyyteen. Erityistä huomiota saivat institutionaaliset ja henkilökohtaiset rasismiin muodot. Kolmas jaosto mainitsi esimerkkeinä Etelä-Afrikan *apartheid*-järjestelmän, Yhdysvalloissa tapahtuvan rotusyrjinnän sekä juutalaisten tilanteen Neuvostoliitossa ja muualla. Näiden nähtiin luovan laajoja kansainvälisiä ongelmia sekä kieltävän monilta ihmisarvoisen elämän. Huomiota pyrittiin ennen kaikkea kohdentamaan institutionaaliseen elinympäristön muovaamiseen niin, että ryhmien väliset suhteet voisivat parantua.²³¹

Yleiskokouksen viimeisinä täysistuntopäivinä delegaatit hyväksyivät julkilausuman *Rotukysymykset ja vähemmistöongelmat – haaste kirkkoille*, jonka alkuperäinen muoto oli *Rotujulkilausuma*. Valtuutetut näkivät suureksi ja polttavaksi ongelmaksi maailman etnisten- ja vähemmistöryhmien suhteet. Valtaapitävien henkilökohtaisten asenteiden nähtiin luoneen rakenteita, jotka sortivat ja estivät vähemmistöön kuuluvia käyttämästä mahdollisuuksiaan. Pahoitellen yleiskokouksen osallistujat tuomitsivat jokaisen ”rotukiihkoilun ja rotusyrjinnän muodon” sekä kaikkinaisen vähemmistöryhmien kokema syrjintä tuomittiin törkeänä loukkauksena.²³² Aiemmat julkilausumaehdotukset olivat sisältäneet maininnat yksittäisistä maista. Ymmärtäessään, ettei LML:lla ollut tarpeeksi aineistoa, ja pyrkiessään välttämään

²²⁷ IHM 1995, 122–131. Briggs & al. 2004, 39.

²²⁸ LRHR 1978, 45a. Schjørring & al. 1997, 53, 66–67.

²²⁹ Ylimys 1980, 42, 44–45.

²³⁰ VY 1971, 99, 101–102, 105–106.

²³¹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 10. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 4. VY 1971, 121. SIW 1971, 93. Schjørring & al. 1997, 394–395.

ylimääräiset kiistat yleiskokouksen täysistunto päätti poistaa nämä maininnat ja hyväksyä julkilausuman korjatussa muodossa.²³³

Evianin yleiskokouksen ”*mustien jäsenten*”²³⁴ kannanotto” syntyi syytöksistä, joiden mukaan yleiskokous oli haluton ottamaan kantaa rotu- ja vähemmistösyryntää koskeviin kysymyksiin. Heidän mukaansa vaikenemalla LML antoi hiljaisen hyväksyntänsä Etelä-Afrikassa harjoitetulle rotupoliitikalle. Nämä edustajat pyrkivät saattamaan tietoon Etelä-Afrikan luterilaisissakin kirkkoissa harjoitetun *apartheid*-järjestelmän, jonka he näkivät kristillisen etiikan vastaisena.²³⁵ Rodullisen epäoikeudenmukaisuuden lopettamiseksi he vaativat LML:lta konkreettisia poliittisluontoisia päätöksiä.²³⁶

Kaikkien rotujen yhteyttä koskeva päätöslauselma syntyi osin kompromissina. Jo Helsingin yleiskokouksessa 1963 Clifford Nelson oli kiinnittänyt huomiota siihen, että osa LML:n jäsenkirkkoista eivät olleet keskenään saarna- ja ehtoollisyhteydessä.²³⁷ Nyt päätöslauselma velvoitti, että etnisestä taustasta huolimatta kaikkien LML:n jäsenkirkkojen tuli olla ehtoollisyhteydessä keskenään sekä kirkkojen oli vastustettava rotusyrjinnän ja -erottelun periaatteita ja käytäntöjä.²³⁸

LML:n rooliksi yhteiskunnan tasolla nähtiin rasismien ja rotusyrjinnän tuomitseminen ja estäminen kirkossa ja yhteiskunnassa niin instituutio- kuin yksilötasolla. LML:n tehtäväksi nähtiin auttaa yhteiskuntaa muovautumaan kohti oikeudenmukaisempia ja tasavertaisempia mahdollisuuksia ja rakenteita. Tähän kuului rasismien vastaisten ohjelmien rahoittaminen ja kehittäminen sekä yhteistyö muiden ekumeenisten- ja sekulaarien järjestöjen kanssa.²³⁹

LML:n rooliksi todettiin jäsenkirkkojen tukeminen, kun ne omissa yhteiskunnissaan taistelivat rasismien ja rotusyrjinnän kitkemiseksi. LML:n tehtäväksi annettiin – vastustuksesta huolimatta – delegaation lähettäminen rotusyrjintää ja rasismia harjoittaviin jäsenkirkkoihin. LML:lta tämä oli vahva poliittinen toimenpide, jossa käsiteltiin ihmisoikeusteemaa

²³² HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28H/R 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No. 42/70 1970, 6–7. VY 1971, 135. SIW 1971, 161.

²³³ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 38H/R 1970, 2–3. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No. 42/70 1970, 5, 7. SIW 1971, 161. VY 1971, 122, 134.

²³⁴ Kannanotossa he kuvasivat itseään yleiskokouksen ”mustiksi jäseniksi”: HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 27/R II Original 1970, 10. VY 1971, 136.

²³⁵ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 27/R II Original 1970, 10. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No. 42/70 1970, 5, 7. VY 1971, 136, 138. Ylimys 1980, 45.

²³⁶ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 27/R II Original 1970, 10. VY 1971, 136–138.

²³⁷ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 18/ERR 1970, 5. Juva & Louhivuori 1966, 44.

²³⁸ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 27/R II Original 1970, 11. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28H/R 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN Action taken by PRC. Amendment to Doc. No. 27/R. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No. 42/70 1970, 6–7. SIW 1971, 153–154, 158, 161. VY 1971, 138. Ylimys 1980, 44, 77.

paikallisessa kontekstissa. ”*Mustien jäsenten kannanotossa*” LML:a vaadittiin lopettamaan kaikki tuki niiltä kirkoilta, jotka ylläpitivät rasistisia käytäntöjä sekä tukemaan taloudellisesti rotusortoa vastaan taistelevia kirkkoja. Tämä vaatimus hyväksyttiin.²⁴⁰ Eräät valtuutetut pitivät taloudellisten pakotteiden käyttöä turhana, sillä he olettivat kirkkojen saavan sortavia rakenteita ylläpitäviä ideologioita varoja muualta.²⁴¹ LML:n roolin painopiste muuttui sorretun diakonisesta auttamisesta poliittisen vaikuttamisen rahoittamiseen.

Rasismia ja vähemmistöjen syrjintää koskevissa julkilausumissa sekä yleiskokouksen jaostojen raporteissa LML:n jäsenkirkkojen ja yksittäisten kristittyjen tehtäväksi nähtiin rotusyrjinnän ja -erottelun periaatteiden ja käytäntöjen vastustaminen.²⁴² Kirkon ja kristityn nähtiin täyttävän roolinsa yhteiskunnassa silloin, kun ne käyttivät resurssejaan sellaisten ohjelmien kehittämiseen, jotka tähtäsivät kaikenlaisen syrjinnän lopettamiseen kirkossa ja yhteiskunnassa.²⁴³ Kaikkien ihmisryhmien tasavertaiset mahdollisuudet ja ihmisoikeudet nähtiin rauhan edellytyksenä. Kirkkojen tuli pohtia, kuinka ne voisivat edistää eri ihmisryhmien välisiä suhteita.²⁴⁴

Yleiskokouksen rasismia koskevissa julkilausumissa ja jaostojen raporteissa kirkon ja kristityn tehtäväksi niin kansainvälisellä kuin paikallisella tasolla nähtiin yhteiskunnan muovaaminen oikeudenmukaisempaan – ihmisarvoa ja ihmisoikeuksia kunnioittavampaan – suuntaan. Oikeus tasapuoliseen osallistumiseen poliittiseen, ammatilliseen, liike- ja talouselämään nähtiin rasismista puhuttaessa päämäärinä ihmisoikeuksien toteutumiseen. Vaikuttaa siltä, että kirkon tuli valvoa ja edesauttaa yhteiskuntaa tarjoamaan tasa-arvoisia mahdollisuuksia ihmisarvoiseen elämään. Rasismia ja rotusyrjintää koskevissa

²³⁹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28H/R 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 10. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No. 42/70 1970, 6. SIW 1971, 161. Schjørring & al. 1997, 71.

²⁴⁰ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 27/R II Original 1970, 10–11. HTEKU LWB/LWF EVIAN Action taken by PRC. HTEKU LWB/LWF EVIAN Amendment to Doc. No. 27/R. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 10. SIW 1971, 93, 153–154, 158–159. VY 1971, 121, 134–135, 138–139. Schjørring & al. 1997, 229.

²⁴¹ VY 1971, 138.

²⁴² HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28H/R 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No. 42/70 1970, 6. SIW 1971, 93, 158, 161. VY 1971, 101–102, 138–139.

²⁴³ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28H/R 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information. No 42/70 1970, 6. SIW 1971, 161. VY 1971, 135.

²⁴⁴ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 10. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No. 42/70 1970, 6. SIW 1971, 93, 161. VY 1971, 121, 135.

julkilausumissa hyväksyttiin ja tuettiin myös muiden tahojen pyrkimyksiä estää rotusyrjintä ja saavuttaa keskinäinen oikeudenmukaisuus yhteiskunnassa.²⁴⁵

3.3.3. Keskustelu Luterilaisen maailmanliiton roolista ihmisoikeusajattelussa

Luterilaisen maailmanliiton roolia yhteiskunnassa ja ihmisoikeusajattelussa pohdittiin läpi Evianin yleiskokouksen. Jo avajaispuheessa ja kolmannen täysistunnon aikana kokouksen edustajat tunnustivat LML:n ja sen jäsenkirkkojen osasyllisyyden maailman sortaviin rakenteisiin. Komiteoissa tiedostettiin ihmisoikeusloukkauksien tapahtuvan ympäri maailman. Kolmannen täysistunnon aikana edustajat päättivät kristillisen etiikan²⁴⁶ mukaisesti edistää ihmisoikeuksia ja jokaisen ihmisen arvoa yhteiskunnassa.²⁴⁷

Maailmalla elettiin murroskautta klassisen ja modernin ihmisoikeustulkinnan välillä.²⁴⁸ Murroskausi heijastui myös Luterilaiseen maailmanliittoon. Osa LML:n jäsenkirkkojen edustajista halusi painottaa ihmisoikeuksien kontekstuaalista luonnetta.²⁴⁹ Tödtin luennon innoittamana Evianin yleiskokouksessa käytiinkin laaja, ajalle edistyksellinen keskustelu siitä, että pitäisikö LML:n sanoa ihmisoikeuksista jotain universaalisesti kaikkia velvoittavaa vai olisiko ihmisoikeusasioita käsiteltävä omissa tilannekohtaisissa konteksteissaan. Ihmisoikeuksista käydyssä keskustelussa murroskausi heijastui myös yksilönoikeuksien ja sosiaalisten oikeuksien välisen suhteen tiedostamiseen. Kolmannen jaoston raportissa sovittiin ihmisoikeuksien peruslauselmien hyväksymisestä, mutta soveltaminen jätettiin tilannekohtaiseksi.²⁵⁰

Murroskauden tuoma epävarmuus heijastui myös keskusteluun LML:n poliittisesta roolista. Kolmannen täysistunnon yhteydessä pöytäkirjakomitea (*Minutes Committee*) näki, että yksittäisillä kristityillä oli oikeus osallistua poliittiseen elämään, mutta kristillisillä järjestöillä, kirkkoilla tai LML:lla ei nähty olevan poliittista mandaattia.²⁵¹

Ihmisoikeuksien, tasa-arvon ja osallisuuden ollessa vahvasti esillä Evianin yleiskokouksessa esitettiin vaatimuksia tehdä LML:sta esimerkillisesti tasavertaisempi ja

²⁴⁵ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28H/R 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 10–11. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 4–5. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information No. 42/70 1970, 6. SIW 1971, 93–94, 161. VY 1971, 121, 135.

²⁴⁶ Raamatun esittämistä eettisistä yhteiskunnallisista vaatimuksista kts. Ylimys 1980, 28–30.

²⁴⁷ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-III Original 1970, 6. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 35/P Original 1970, 1. SIW 1971, 15–18, 126–127. Lumme 1975, 85. Ylimys 1980, 42. Räisänen 1990, 26.

²⁴⁸ Lienemann 1978, 85.

²⁴⁹ Ylimys 1980, 39, 111–112.

²⁵⁰ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28C/R Original 1970, 1. SIW 1971, 13, 31, 87. VY 1971, 3, 114. LRHR 1978, 13, 19. Ylimys 1980, 113.

demokraattisempi myös omilta rakenteiltaan. LML:n tuli pyrkiä kaikkien jäsenkirkkojen oikeudenmukaisempaan edustukseen toimitelmissä ja henkilökunnassa.²⁵²

LML:n tehtäväksi nähtiin tutkia ihmisarvoa, ihmiselämän loukkaamattomuutta ja ihmisoikeuksien teologista perustaa kansainvälisellä tasolla. LML:n tuli kutsua myös kansalliskomiteat ja jäsenkirkot osallistumaan näihin tutkimuksiin.²⁵³

Evianin yleiskokouksessa pohdittiin keinoja edistää ihmisoikeuksien toteutumista yhteiskunnassa. LML:n tuli edistää ihmisoikeuksia yhteiskunnassa diakonisen työn, kasvatus- ja koulutustoiminnan sekä yhteistyön kautta. Diakoniatyötä ohjattiin etenkin jo ihmisoikeusloukkauksista kärsiville ja heidän läheisilleen.²⁵⁴ Yleiskokouksessa ehdotettiin, että LML:n täytyi aktiivisesti osallistua kasvatuksen ja koulutustoiminnan kehittämiseen edistääkseen kansainvälistä ymmärrystä ja kulttuurien välistä kunnioitusta. LML:n lähempää yhteistyötä KMN:n kanssa pidettiin merkittävänä. Ihmisoikeuksien, tasa-arvon ja kirkon yhtenäisyyden toteutumisen kannalta myös muita yhteistyöverkostoja kannatettiin.²⁵⁵

LML toimi paikallisella tasolla jäsenkirkkojensa kautta. LML:n tuli edistää ihmisoikeuksia jäsenkirkkoissa ja niiden seurakunnissa herättämällä kristityt rakentamaan toimintaan rohkaisun ja tuen kautta. Jäsenkirkkoille piti Mikko Juvan mukaan tarjota riittävää objektiivista informaatiota ajankohtaisista asioista.²⁵⁶

Ensimmäisen ja kolmannen jaoston raportin pohjalta LML:n jäsenkirkkoille syntyi velvoite pohtia kristillistä velvollisuuttaan kulttuurisessa, poliittisessa, sosiaalisessa ja taloudellisessa yhteiskunnassaan. LML vaati jäsenkirkkojaan paneutumaan sosiaalisten ongelmien juurisyihin ja konkreettiseen toimintaan oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon puolesta.²⁵⁷ Helsingin yleiskokouksen aikaisen kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien tiedostamisesta siirryttiin nyt myös taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien

²⁵¹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-III Original 1970, 2, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 29/R 1970, 4–5. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 30/R 1970, 6. SIW 1971, 70, 92. VY 1971, 90, 120, 122. Lumme 1975, 70. Räisänen 1990, 0, 61.

²⁵² HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-III Original 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-VIII & IX Original 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 27/R 1970, 12. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 5. HTEKU LWB/LWF EVIAN Sent with Gospel. Subsection 2 1970, 12. SIW 1971, 13–14. VY 1971, 123–124.

²⁵³ HTEKU LWB/LWF EVIAN Appendix 5 to Doc. No. 18/ERR 1970, 4–5. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28C/R Original 1970, 3.

²⁵⁴ HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information. LWF News Service. No. 41/70 1970, 9.

²⁵⁵ HTEKU LWB/LWF EVIAN Appendix 5 to Doc. No. 18/ERR 1970, 1–2. SIW 1971, 70. Schjørring & al. 1997, 395.

²⁵⁶ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28C/R Original 1970, 1, 3. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 43/S–BS 1970, 3. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information. LWF News Service. No. 41/70 1970, 3. SIW 1971, 92. VY 1971, 90, 151–153.

²⁵⁷ SIW 1971, 70–71, 94. VY 1971, 91, 122.

tiedostamiseen. Ajatuksen ja ymmärryksen tasolta siirryttiin konkreettista toimintaa velvoittavaan tasoon.

Yleiskokouksen keskustelu liikkui paljon ihmisoikeuksissa sekä maailman taloudellisten ja poliittisten valtarakenteiden epäoikeudenmukaisuuksissa varsinkin kolmannessa jaostossa. Maailman sosiaalipoliittiset kysymykset nostettiin keskiöön enemmän kuin ennen. Edustajien työskentelyssä ilmeni vahva sosiaalieettinen korostus. Uusi kantaaottavampi, poliittisesti aktiivinen maailmanliitto ei ollut kaikkien mieleen. Osa kokouksen edustajista katsoi, että LML:n ei tulisi näin vahvasti keskittyä sosiaalieettiseen teemaan tai ottaa kantaa poliittisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. He halusivat korostaa ihmisen jumalasuhdetta ja kokivat sen jääneen kristinuskon yhteiskunnallisen sanoman varjoon. Heidän äänensä toi kuuluviin julkilausuma *Teologinen kannanotto* saksalaisen piispa Hans-Otto Wölbergin aloitteesta. Kannanotto hyväksyttiin Evianin yleiskokouksessa muutamien korjauksin.²⁵⁸ Julkilausumassa korostettiin ajatusta, jossa eritoten ihmisen olemuksessa, tahdossa ja asennemaailmassa oli tapahduttava perustavanlaatuinen muutos. Yhteiskunnan kriisien taustaksi nähtiin katastrofi ihmisen jumalasuhteessa. Ihmiselle nähtiin vastuu yhteiskunnasta, mutta kirkon päätehtäväksi määriteltiin julistustehtävä. Räisänen tulkitsi julkilausuman kertovan, että ihmisen oli ensin muututtava itse ennen kuin hänen ylläpitämänsä yhteiskunnan rakenteet voisivat muuttua.²⁵⁹

3.3.4. Keskustelu kirkon ja kristityn roolista ihmisoikeusajattelussa

Päätöslauselmakomitea kokosi yhteen jaostojen huolen ihmisarvon loukkauksista, tukahduttamisesta, kidutuksesta, nationalismista sekä taloudellisesta riistosta.²⁶⁰ Yleiskokouksen kolmas jaosto kantoi huolta kasvatuksesta, ihmisoikeuksista, taloudellista tasa-arvosta, eriarvoistumisesta sekä rauhankysymyksistä.²⁶¹

Yleiskokouksen keskusteluissa on huomattavissa ajatus kirkon tehtävästä kantaa vastuuta yhteiskunnan arvokehityksestä.²⁶² Kirkolle nähtiin kuuluvan sosiaalista vastuuta.²⁶³

²⁵⁸ HTEKU LWB/LWF EVIAN KM 4.8.1970 Luterilaisen yleiskokouksen jälkiarviointia. SIW 1971, 151, 154–156. VY 1971, 145–147. Schjørring & al. 1997, 393–394. Lumme 1975, 73, 92–93. Räisänen 1990, 34.

²⁵⁹ SIW 1971, 151, 155–156. VY 1971, 145–147. Schjørring & al. 1997, 393–394. Lumme 1975, 92–94. Räisänen 1990, 34–35.

²⁶⁰ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28C/R Original 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28D/R Original 1970, 1.

²⁶¹ SIW 1971, 80–81. Lumme 1975, 80.

²⁶² HTEKU LWB/LWF EVIAN Sent with Gospel. General Introduction 1970, 4. SIW 1971, 153. Lumme 1975, 108.

²⁶³ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 4/S–BS 1970, 4, 8. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 5. SIW 1971, 24, 30, 89. VY 1971, 35. Lumme 1975, 80.

Jaostoissa nähtiin kristittyjen velvollisuudeksi muovata maailmaa Jumalan tahdon mukaiseksi.²⁶⁴

Lumpeen opinnäytetyössä kerrotaan, kuinka kristilliselle maailmanvastuulle 1960-luvulla oli ominaista maailman muuttaminen Jumalan tahdon mukaiseksi määrittelemällä konkreettisesti, millainen Jumalan tahdon mukainen yhteiskunta on. Tämä trendi näyttäytyi myös Evianin yleiskokouksessa. Tödtin esittämä kokonaistavoite oli, että kristittyjen ja kirkkojen tehtävä olisi palauttaa Jumalan hyvä luomakunta.²⁶⁵ Räisäsen opinnäytetyön mukaan Tödtin esitelmää leimasi Dietrich Bonhoefferin ajatus maailman täysikäistymisestä.²⁶⁶ Yhteiskunnallisen elämän ihanteeksi Evianin yleiskokouksen yleisesittelyssä määriteltiin rauha, oikeudenmukaisuus ja rakkaus.²⁶⁷

Juuri teologisen perustansa vuoksi kirkon nähtiin olevan vastuussa maailman kehityksestä. Kristittyjen tuli noudattaa humanisuutta ja vapautta eikä hyväksyä yhteiskunnan vääristymiä. Kolmannen jaoston mukaan kirkon vastuuseen kuului taloudellisten rakenteiden ja muiden voimavarojen jakojen kriittinen arviointi.²⁶⁸

Helsingin yleiskokouksen tavoin maailmaa kohtaan ilmaistun kritiikin lisäksi myös kirkon toiminnan ja rakenteen nähtiin vaativan kritiikkiä. Alajaostojen raporteissa ilmeni, että kirkon ei nähty enää tavoittavan modernia ihmistä.²⁶⁹ Traditionsa perusteella luterilaisten kirkkojen vaarana nähtiin etäisen asenteen omaksuminen sosiaalisia ongelmia kohtaan. Lutherin kahden regimenttiopin tulkinnan nähtiin olleen tähän ainakin osasyllinen. Kolmannen jaoston valmisteluasiakirja vaati kahden regimenttiopin kriittistä uudelleenarviointia sekä -tulkintaa.²⁷⁰

Evianin yleiskokouksen jaostojen raporteista ilmeni painetta kirkon omien rakenteiden ja toiminnan muuttamiseen. Kirkon piti näyttää omilla rakenteillaan esimerkkiä. Tämä ajatus oli nähtävissä jo Teologisen komission tutkimusasiakirjassa sekä kardinaali Willebrandsin esitelmässä.²⁷¹ Kirkon tulisi osallistua oikeudenmukaisemman ja inhimillisemmän

²⁶⁴ HTEKU LWB/LWF EVIAN Section III Documentation. Responsible Participation in Today's Society. Preparation 1970, 8–9. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 29/R 1970, 3. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 7. SIW 1971, 67.

²⁶⁵ Lumme 1975, 72, 78, 106–107.

²⁶⁶ Räisänen 1990, 29.

²⁶⁷ HTEKU LWB/LWF EVIAN Sent with Gospel. General Introduction 1970, 3.

²⁶⁸ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 6/S-BS-Theses 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 30/R 1970, 10. SIW 1971, 31, 35–38. VY 1971, 49, 58, 60, 116–117. Schjørring & al. 1997, 391. Lumme 1975, 71–72, 74. Räisänen 1990, 29.

²⁶⁹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Sent with Gospel. Subsection Material 1970, 5. VY 1971, 46–47.

²⁷⁰ HTEKU LWB/LWF EVIAN Section III Documentation. Responsible Participation in Today's Society. Preparation. 1970, 10. SIW 1971, 38, 41–42, 92. VY 1971, 20, 36–37, 58, 64, 68, 140.

²⁷¹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Sent with Gospel. Subsection 3 1970, 23. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28D/R Original 1970, 1. SIW 1971, 90. VY 1971, 51, 74, 117. Ylimys 1980, 73. Räisänen 1990, 30.

yhteiskunnan rakentamiseen poliittisin prosessein sekä kansallisissa rakenteissa että niiden ulkopuolella.²⁷² Kirkon ei nähty voivan ottaa uskottavasti kantaa maailman ongelmiin, ellei sen omat rakenteet olleet kunnossa.

Ensimmäiseksi tehtäväksi kolmannen jaoston raportissa kirkkoille ja kristityille määrättiin halu ymmärtää epäoikeudenmukaisuuden luonnetta sekä tukea ja työskennellä ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden puolesta.²⁷³ Lähestymistavaksi ehdotettiin tutkimukseen pohjautuvaa strategian luomista ja teologiaa, jolla tähdättäisiin asenne- ja mielipidevaikutukseen. Pelkän spontaanin eettisen toiminnan ei nähty enää riittävän. Strategian oli sisällettävä sosiaalisen, poliittisen ja taloudellisen epäoikeudenmukaisuuden juurisyytutkimus, tulosten realistinen arviointi, päämäärien kehittäminen ja käytettävissä olevien resurssien määrittely.²⁷⁴ Ihmisoikeuksien rinnalla haasteiksi nähtiin taloudellinen epäoikeudenmukaisuus sekä rauhankysymykset. Ihmisoikeudet, taloudellinen oikeudenmukaisuus ja rauhankysymys nivottiinkin yleiskokouksen työskentelyssä tiukasti yhteen. Ihmisoikeuksien toteutumisiksi taloudellinen oikeudenmukaisuus ja maailmanrauha nähtiin merkittävänä, sillä ne nähtiin osana rauhan strategiaa.²⁷⁵ Lumme ilmaisee opinnäytetyössään, että ajatus kirkolle kuuluvien tehtävien arvojärjestyksestä ei ollut selvä.²⁷⁶

Kirkon sosiaalivastuuseen nähtiin kuuluvaksi ihmisoikeudet. Kolmannen jaoston raportissa määriteltiin kirkon sosiaalivastuun kolme perustehtävää. Ensimmäinen tehtävä oli varsin perinteinen. Tehtävään sisältyi julistus-, diakonia-, lähetys- ja sielunhoidollinen työ, joiden avulla epäoikeudenmukaisia arvojärjestelmiä pyrittiin muuttamaan. Toinen tehtävä keskittyi muuttamaan yhteiskuntarakenteita sivistystehtävän kautta. Tällöin kirkkojen oli tähdättävä kriittisesti ja innovatiivisesti mentaliteetin muuttamiseen kohti vastuullisia ja rakkaudellisia valintoja yhteiskunnan juuritasoilta lähtien. Ylimys totesi opinnäytetyössään,

²⁷² HTEKU LWB/LWF EVIAN Sent with Gospel. Subsection Material 1970, 5, 15–16. SIW 1971, 92. VY 1971, 125. Räisänen 1990, 30.

²⁷³ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 1, 9. SIW 1971, 84. VY 1971, 108–109.

²⁷⁴ HTEKU LWB/LWF EVIAN Sent with Gospel. General Introduction 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN Section III Documentation. Responsible Participation in Today's Society. Preparation 1970, 1, 10–11. HTEKU LWB/LWF EVIAN General material for Section III Documentation 1970, 1–7. SIW 1971, 77, 87, 90, 93. VY 1971, 46–47, 117, 119. LRHR 1978, VII. Schjørring & al. 1997, 60–61. Lumme 1975, 80, 82–84, 87–88.

²⁷⁵ HTEKU LWB/LWF EVIAN General material for Section III Documentation 1970, 4, 6–7. HTEKU LWB/LWF EVIAN Section III Documentation. Responsible Participation in Today's Society. Preparation 1970, 6–7. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 6, 8–9, 11. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 34/R 1970, 2–5. SIW 1971, 90–92, 94–95. VY 1971, 118–120, 122–123, 125, 140, 152. LRHR 1978, VII. Schjørring & al. 1997, 77, 394–395. Lumme 1975, 85–86. Ylimys 1980, 40–41, 62, 67–68, 114, 116–117. Enemmän rauhan ja politiikan teemasta Evianin yleiskokouksessa ja sen jälkeen kts. Räisänen 1990.

²⁷⁶ Lumme 1975, 67, 108–109, 111.

että ihmisoikeuksien edistämisen tärkeimmäksi menetelmäksi osoittautui kasvatus.²⁷⁷ Oikeus suvaitsevaisuutta, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista edistävään opetukseen oli kirjattu myös YK:n yleismaailmalliseen ihmisoikeusjulistukseen (1948).²⁷⁸

Kirkon ihmisoikeudellista sosiaalivastuuta nähtiin mahdolliseksi edistää myös kolmannen ”perinteisen roolin ulkopuolelle menevän sosiaalisen ja poliittisen tehtävän” kautta eli velvoituksella vaatia inhimillisiä ja oikeudenmukaisia yhteiskunnan rakenteita ja työskennellä niiden hyväksi.²⁷⁹ Kirkot ymmärrettiin nyt selvästi osana yhteiskuntaa. Inhimillisiä ja oikeudenmukaisia rakenteita tuli edistää niin yksilö- kuin järjestötasolla sekulaarien ja uskonnollisten kanavien kautta. Kirkon tuli toimia poliittisen, taloudellisen ja sosiaalisen vallan alueilla ja rakenteissa.²⁸⁰ Kolmannen jaoston mukaan tällä tarkoitettiin niin tiedonhankintaa, osallistumista päätöksenteko prosesseihin, tasapuolista vallanjakoa sekä yhteiskunnan rakenteiden kriittistä arviointia.²⁸¹ Samanlainen ajatus oli luettavissa jo Teologisen komission tutkimusasiakirjasta ennen Evianin yleiskokousta.²⁸² Ihmisoikeuksien toteutuminen riippui ratkaisevasti sosiaalisesta ja poliittisesta kontekstista sekä taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta.²⁸³ Tämän vuoksi Evianin yleiskokouksen asiakirjoissa painotettiinkin niin paljon kirkon perinteisen roolin ulkopuolelle kuuluvan tehtävän merkityksellisyttä.

Evianin yleiskokouksessa ei päästy yhteisymmärrykseen, missä määrin kirkon tulisi osallistua poliittiseen toimintaan. Kirkon velvollisuudeksi nähtiin ottaa poliittisesti kantaa ihmisoikeusloukkauksiin, mutta toisaalta Evianissa myös nähtiin, ettei kirkolla ollut poliittista mandaattia. Kirkon yhteiskuntapoliittista roolia toivottiin kartoitettavan tarkemmin. Lumme selvensi opinnäytetyössään, että yhteiskuntapolitiikka ymmärrettiin tässä yhteydessä laajasti.²⁸⁴

²⁷⁷ HTEKU LWB/LWF EVIAN No. 6/S-BS-Theses 1970, 4–5. HTEKU LWB/LWF EVIAN Sent with Gospel. General Introduction 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN Section III Documentation. Responsible Participation in Today’s Society. Preparation 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 2–6, 9. HTEKU LWB/LWF EVIAN Sysiharju 1970, 2. SIW 1971, 57, 68, 88, 81–82, 85–86, 91–92. VY 1971, 31–34, 46–47, 55, 59, 67–68, 71, 73–74, 88, 109–111, 115–116, 119. Lumme 1975, 76, 88, 109. Ylimys 1980, 118.

²⁷⁸ Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 36–37.

²⁷⁹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Section II Documentation. Guidelines for Ecumenical Encounter. Commission on Theology 1970, 14. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 6. SIW 1971, 89. VY 1971, 117. Lumme 1975, 88–89.

²⁸⁰ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28C/R Original 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 4–5. SIW 1971, 87. VY 1971, 34–35.

²⁸¹ SIW 1971, 88–89. VY 1971, 116. Lumme 1975, 88–89.

²⁸² VY 1971, 31, 34–35, 38–40, 44–46.

²⁸³ Lienemann 1978, 89.

²⁸⁴ HTEKU LWB/LWF EVIAN Section III Documentation. Responsible Participation in Today’s Society. Preparation 1970, 10–11. SIW 1971, 31, 122. VY 1971, 45, 53, 65. Lumme 1970, 77, 82–83, 89. Räisänen 1990, 33.

Tödt kertoi, että kirkon poliittisen todistamisen oli perustuttava moitteettomaan tietoon. Kirkon velvollisuudeksi nähtiin vaikuttaa oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon saavuttamiseksi.²⁸⁵ Kolmannessa jaostossa kirkkojen ja kristittyjen velvollisuudeksi nähtiin osallistua poliittisiin prosesseihin ihmisoikeuksien, rauhan ja tasa-arvon edistämiseksi. Mikko Juvan mielestä kirkon tuli osallistua politiikkaan vain silloin, kun ihmisoikeuksia loukattiin. Protestin lisäksi tuli löytää oikeudenmukaisia ratkaisuja. Ihmisoikeusetiikkaa pyrittiin ajamaan yleiseen lainsäädäntöön. Kirkkojen mahdollisuudeksi nähtiin vaikuttaa päättäjiin.²⁸⁶

Ihmisoikeustyön nähtiin onnistuvan parhaiten yhteistyössä sekulaarien- ja hengellisten yksilöiden sekä järjestöjen kanssa.²⁸⁷ Evianin yleiskokouksen aikana ihmisoikeudet nähtiin yhtä pätevästi organisoidun kirkon kuin yksilön tehtäväksi.²⁸⁸

Ihmisoikeuksien universaalisuus tarkoitti, että valtioiden oli turvattava jokaiselle ihmiselle ihmisoikeudet ja perusoikeudet. Kolmas jaosto luki perusoikeuksiin sisältyvän myös ihmisen fyysiset perustarpeet. Yksilön oikeuksien lisäksi näytettiin huomioivan ryhmien oikeudet. Ylimys katsoi opinnäytetyössään, että ihmisoikeuskysymyksestä tuli ohjelmallinen sen puuttuessa yhteiskunnan rakenteisiin.²⁸⁹

Valtioita ja yhteisöjä vaadittiin kehittämään ja ylläpitämään omia rakenteitaan niin, että perusoikeudet olivat saatavilla ja ihmisoikeuksia oli mahdollista toteuttaa.²⁹⁰ Yhteiskunnan kehitys ja muutos tuli nähdä ihmisoikeuksien ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden valossa. Yleiskokouksen kolmannen jaoston raportissa nähtiin sekä lain suojaava että tuottava funktio.

²⁸⁵ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 6/S-BS-Theses 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN KM 4.8.1970 Luterilaisen yleiskokouksen jälkiarviointia. Lainausta alun perin saksalaisesta päivälehdestä Frankfurter Allgemeine Zeitung ”Luterilaisuus ja politiikka” -kirjoituksesta. VY 1971, 8, 67, 116. Lumme 1975, 77.

²⁸⁶ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 7, 9–10, 12. HTEKU LWB/LWF EVIAN Section III Documentation. Responsible Participation in Today’s Society. Preparation 1970, 7. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information. Lutheran World Federation News Service. No. 41/70 1970, 3. HTEKU LWB/LWF EVIAN KM 4.8.1970 Luterilaisen yleiskokouksen jälkiarviointia. Lainausta alun perin saksalaisesta päivälehdestä Frankfurter Allgemeine Zeitung ”Luterilaisuus ja politiikka” -kirjoituksesta. SIW 1971, 88, 92, 95. VY 1971, 120, 125. Lumme 1975, 89–90. Ylimys 1980, 58–59.

²⁸⁷ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 6/S-BS-Theses 1970, 5. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 29/R 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 30/R 1970, 10. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 7, 9, 12. HTEKU LWB/LWF EVIAN Section II Documentation. Guidelines for Ecumenical Encounter. Commission on Theology 1970, 14. HTEKU LWB/LWF EVIAN Sent with Gospel. Subsection 2 1970, 18. SIW 1971, 65, 81, 87, 90, 92, 132. VY 1971, 19, 25, 34–35, 46–48, 68, 76, 86, 88, 107, 114–115, 117, 120, 126. Lumme 1975, 84, 91. Ylimys 1980, 32, 86.

²⁸⁸ VY 1971, 87, 117, 140.

²⁸⁹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 6/S-BS-Theses 1970, 4–5. HTEKU LWB/LWF EVIAN Sent with Gospel. Subsection 1 1970, 8. HTEKU LWB/LWF EVIAN Section III Documentation. Responsible Participation in Today’s Society. Preparation 1970, 3. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 5–6. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information. LWF News Service. No. 41/70 1970, 10. SIW 1971, 57, 89. VY 1971, 30–31, 74, 115. Austad 1978, 62. Ylimys 1980, 0, 46, 49, 52–53, 55–56, 58–59, 64–65, 68, 116, 120.

²⁹⁰ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 6. SIW 1971, 59–60, 89. VY 1971, 74. Lumme 1975, 86–88. Ylimys 1980, 49, 60, 64, 116.

Ihmisoikeuksien laillinen asema nähtiin välttämättömäksi.²⁹¹ Useat Evianin yleiskokouksen osallistujat ja esitelmän pitäjät näkivät tarpeelliseksi muuttaa kansainvälistä lakia ja järjestelmiä tarvittaessa niin, että ne mahdollistaisivat valtioiden rinnakkaiselon ja ihmisoikeuksien toteutumisen.²⁹²

3.3.5. Luterilaisen maailmanliiton ensimmäinen oma ihmisoikeusjulkilausuma

Evianin yleiskokouksessa ilmennyt ihmisoikeusajattelu ja -keskustelu kirjattiin julkilausumiin ja siitä tuli konkreettista. Pitkällisen keskustelun ja monien kieliasu- ja ilmaisutapojen muutoksien jälkeen Evianin yleiskokouksen delegaattit hyväksyivät tohtori Robert Marshallin version ihmisoikeuksia koskevasta päätöslauselmasta (*Resolution on Human Rights*) 11. täysistunnon yhteydessä. Luterilaisen maailmanliiton uutispalvelussa kerrottiin ihmisoikeuksia koskeneen päätöslauselman tulleen hyväksytyksi valtavalla äänimäärällä.²⁹³

Yleiskokouksen kolmas jaosto ja eritoten sen alajaosto aiheenaan ”Ihmisoikeudet ja taloudellinen oikeudenmukaisuus” vaikuttivat suuresti ihmisoikeuksia koskeneen päätöslauselman syntyyn. Alajaoston raportti tarjosi ihmisoikeuksia koskevalle päätöslauselmalle pohjan ja näin ollen päätöslauselma oli joiltakin osin lähes identtinen alajaoston raportin kanssa.²⁹⁴

Ihmisoikeuksia koskeneessa päätöslauselmassa päädyttiin mainitsemaan Brasilian valtio ihmisoikeuskriisien esimerkkinä. Osa yleiskokouksen osallistujista olisi halunnut mainita tarkemmin myös muita maailmalla tapahtuvia ihmisoikeusongelmia, kuten Etelä-Afrikan *apartheid*-järjestelmän, Yhdysvalloissa jyllänneen rasismien sekä Vietnamin sodan, Tšekkoslovakian miehityksen (1968) sekä juutalaisten vainon Neuvostoliitossa. Näitä ei kuitenkaan haluttu tai uskallettu mainita, sillä sen nähtiin keskeyttävän ja tuhoavan jo meneillään olevat prosessit ihmisoikeuksien puolesta. Näyttää siltä, että tähän vaikutti myös

²⁹¹ HTEKU LWB/LWF EVIAN General material for Section III Documentation 1970, 5. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 9. HTEKU LWB/LWF EVIAN Section III Documentation. Responsible Participation in Today's Society. Preparation 1970, 4–5. SIW 1971, 89. VY 1971, 120. IHM 1995, 29–57.

²⁹² HTEKU LWB/LWF EVIAN Section III Documentation. Responsible Participation in Today's Society. Preparation 1970, 5. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Original 1970, 12. VY 1971, 68, 74, 120. Lumme 1975, 91–92. Ylimys 1980, 55, 58–59.

²⁹³ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-VIII & IX Original 1970, 7. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 27/R 1970, 11–12. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information. LWF News Service. No 41/70 1970, 10. SIW 1971, 99, 143, 145, 147. VY 1971, 125. Lumme 1975, 90.

²⁹⁴ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28C/R Original 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 8–9. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970, 1. SIW 1971, 148. VY 1971, 130. LRHR 1978, 1.

delegaattien kansallinen ja poliittinen tausta. Evianin yleiskokoukselta odotettiin konkreettisempia päätöksiä, joten yleiskokous saikin osakseen paljon kritiikkiä.²⁹⁵

Ihmisoikeuksia koskevasta päätöslauselmasta tulee ilmi, että LML:ssa ei oltu yksimielisiä siitä, olisiko LML:n pitänyt sanoa ihmisoikeuksista jotain universaalisti kaikkia velvoittavaa vai olisiko ihmisoikeusasioita käsiteltävä omissa tilannekohtaisissa konteksteissaan. Ihmisoikeuksien universaalisessa ilmaisemisessa huolena oli lausuntojen ”hurskas retoriikka”, kun taas ihmisoikeuksien kontekstuaalisessa tilannekohtaisessa ilmaisemisessa huolena oli LML:n resurssien riittämättömyys. Pöytäkirjoja käsittelevän komitean mielestä ihmisoikeuksista olisi puhuttava yleisin käsittein soveltamatta niitä yksittäisiin tilanteisiin yhteiskunnassa.²⁹⁶ Oletettavasti tähän vaikutti murroskausi, jossa siirryttiin klassisesta ihmisoikeusajattelusta moderniin ihmisoikeusajatteluun.

Ihmisoikeuksia koskevassa päätöslauselmassa tiedostettiin, että ihmisoikeuksia rikottiin suoran ja epäsuoran toiminnan kautta. Suoraksi toiminnaksi määriteltiin yhteiskuntapolitiikan väkivaltaisuus, poliittisten oikeuksien tukahduttaminen, vangitseminen ilman syytä sekä kidutus. Epäsuoraksi toiminnaksi määriteltiin epäoikeudenmukaiset sortavat sosiaaliset ja taloudelliset rakenteet ja järjestelmät. Yleiskokous päätyikin tuomitsemaan kaikenlaisen ihmisoikeuksien riiston kaikkialla maailmassa – oli kyseessä sitten suora tai epäsuora toiminta: ”Tämän yleiskokouksen huoli suuntautuu Jumalan antamien ihmisoikeuksien riistoon tapahtuipa se sitten missä tahansa, koska tahansa ja mistä syystä tahansa.”²⁹⁷,²⁹⁸

Ihmisoikeuksia koskevassa päätöslauselmassa tunnustettiin, että jokainen ihminen on ainakin epäsuorasti syyllinen ihmisoikeuksien riistoon eri puolilla maailmaa.²⁹⁹ Päätöslauselmassa katsottiin, että ihmisoikeuskysymyksiä ei kyetty vielä seurakuntatasolla pohtimaan riittävästi. LML:n jäsenkirkkojen edustajien tehtäväksi nähtiin kirkkojen ja kristittyjen aktivoiminen asianmukaiseen ja rakentavaan toimintaan ihmisoikeuksien, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja rauhan puolesta.³⁰⁰

²⁹⁵ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 8. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970, 1. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information. LWF News Service. No 41/70 1970, 9–10. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information. LWF News Service. No 42/70 1970, 6. LRHR 1978, 1–2. SIW 1971, 147–149. VY 1971, 129–130. Schjørring & al. 1997, 326–327, 394–395. Räisänen 1990, 28.

²⁹⁶ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-VIII & IX Original 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970, 1. SIW 1971, 147. VY 1971, 129. LRHR 1978, 1.

²⁹⁷ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970. VY 1971, 130.

²⁹⁸ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 8. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970, 1–2. SIW 1971, 148. VY 1971, 130. LRHR 1978, 2. Schjørring & al. 1997, 326–327.

²⁹⁹ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970, 1. SIW 1971, 148. VY 1971, 129. LRHR 1978, 1.

³⁰⁰ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970, 1–2. SIW 1971, 148. VY 1971, 129–130. LRHR 1978, 1–2. Lumme 1975, 90–91.

Päätöslauselmakomitean puheenjohtaja tohtori Paul Chauncey Empien mukaan LML:n tuli puhua kaikenlaista epäoikeudenmukaisuutta vastaan sekä ilmasta periaatteensa selvästi.³⁰¹ Ihmisoikeuksia koskevassa päätöslauselmassa LML:n tehtäväksi nähtiin puolestaan jäsenkirkkojensa tukeminen ja etenkin velvoittaminen – pelkän aktivoimisen lisäksi – pohtimaan ihmisoikeuskysymyksiä paikallisessa kontekstissa. Tätä oli suositellut myös ensimmäinen ja kolmas jaosto raporteissaan.³⁰²

Ihmisoikeuksia koskevassa päätöslauselmassa LML:lle säädettiin sellaisia tehtäviä, jotka paneutuivat ihmisoikeusloukkausten oireisiin ja juurisyihin. Toimielimiä kehoitettiin panostamaan humanitääriseen ja sosiaaliseen avustus- ja yhteistyöhön. Tässä yhteydessä tiedostettiin myös sosiaaliset ihmisoikeudet. Toimeenpanevan komitean tulisi paneutua ihmisoikeusloukkausten juurisyihin tehokkaammalla kansainvälisellä tutkimuksella mieluiten yhteistyössä KMN:n sekä muiden alaan perehtyneiden järjestöjen kanssa.³⁰³

Ihmisoikeuksia koskevassa päätöslauselmassa kirkot saivat tehtäväkseen edistää ihmisoikeuksia maidensa yhteiskunnallisissa oloissa.³⁰⁴ Evianin yleiskokouksen edustajat esittivät, että kristillisten kirkkojen oli välttämätöntä tarkastella ihmisoikeuksia yhteiskunnallisissa konteksteissaan. Kirkkojen nähtiin yhä toimivan juuri jäsentensä kautta yhteiskunnassa. Kirkkojen tuli auttaa jäseniään toimimaan ihmisoikeuksien puolesta niin yksilöllisellä kuin yhteisöllisellä tasolla uskonnollisissa ja sekulaareissa yhteiskunnan rakenteissa. Kirkkojen tuli mahdollistaa ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (1948) sovellettavuus maansa yhteiskunnallisiin oloihin. Toivottiin, että kirkot keskittyisivät erityisesti artikloihin, joita tuolloin loukattiin. Artiklat 2, 6, 9, 10, 18 ja 26 koskivat oikeastaan vain yksilön arvoa ja koskemattomuutta, mutta kirkkoja kehoitettiin pohtimaan julistuksen laajentamistarpeita myös yhteisöjen ja ryhmien oikeuksiin.³⁰⁵ Ihmisoikeusajattelun painopiste yksilön oikeuksien tiedostamisesta oli siirtymässä myös sosiaaliset oikeudet tiedostavaan ajatteluun.

Jäsenkirkkoja veloitettiin antamaan selonteko noin vuoden sisään LML:n pääsihteerille suoritetuista ja suunnitteilla olevista ihmisoikeustoimenpiteistä. Jäsenkirkon piti valottaa

³⁰¹ HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information. LWF News Service. No 42/70 1970, 6.

³⁰² HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information. LWF News Service. No 41/70 1970, 10. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 21/P-VIII & IX Original 1970, 4–5. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 29/R 1970, 4. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 31/R Appendix Original 1970, 8–9. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970, 2–3. VY 1971, 131. Lumme 1975, 90–91. Ylimys 1980, 82–83.

³⁰³ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28C/R Original 1970, 3. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970, 3. VY 1971, 131.

³⁰⁴ Lumme 1975, 90–91. Ylimys 1980, 82–83.

³⁰⁵ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 28C/R Original 1970, 2–3. HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970, 2. HTEKU LWB/LWF EVIAN LWF/LWB Information. LWF News Service. No 41/70 1970, 10. SIW 1971, 148–149. VY 1971, 130–131. LRHR 1978, 2–3.

käsitystään ihmisoikeudellisesta sosiaalisesta ja poliittisesta vastuusta omassa yhteiskunnassaan.³⁰⁶ Reseptio ei kuitenkaan onnistunut. Alle 20 jäsenkirkkoa lähetti raporttinsa LML:lle ja vain Suomen evankelis-luterilainen kirkko³⁰⁷ jossain määrin kattavasti. Klassisen ja modernin ihmisoikeusajattelun murroskausi heijastui myös LML:n jäsenkirkkoihin epävarmuutena siitä, kuinka ihmisoikeuksia tulisi lähestyä.³⁰⁸

Evianin yleiskokouksessa ilmennyt ihmisoikeusajattelu ja -keskustelu kirjattiin yleiskokouksen julkilausumaan ja siitä tuli konkreettista. Se sitoi LML:n ja sen jäsenkirkot refleктоimaan ihmisoikeuksia omissa konteksteissaan. Evianin yleiskokouksen innoittamana syntyi Tutkimuskomission alaisena LML:n oma ihmisoikeusohjelma.³⁰⁹ Ihmisoikeuksista tuli LML:n poliittissävytteinen ohjelma – aiemman uskosta syntyneen asenteen rinnalle.

YK:n ihmisoikeussopimukset vuodelta 1965 ja 1966 sekä muiden ekumeenisten järjestöjen ihmisoikeusteemaisen työskentelyn voi nähdä vaikuttaneen Evianin yleiskokoukseen. LML:n ihmisoikeusajattelu oli Evianissa ajalleen tyypillistä kansalais- ja poliittisten oikeuksien sekä taloudellisten, sosiaalisten sekä sivistyksellisten oikeuksien tiedostamista. Yksilön oikeuksien lisäksi tiedostettiin sosiaaliset oikeudet. Ihmisarvon kunnioituksen ymmärrettiin tarkoittavan ihmisoikeuksien edistämistä. Ihmisoikeusteeman ryhmittelyn kannalta elettiin murroskautta ”klassisen” ja ”modernin” ihmisoikeusajattelun välillä. Murroskausi heijastui myös LML:ssa ilmenneeseen keskusteluun siinä, tulisiko ihmisoikeuksia käsitellä universaalisti vai kontekstuaalisesti. Ihmisoikeusajattelu ja -keskustelu kirjattiin nyt selvästi yleiskokouksen julkilausumiin ja siitä tuli konkreettista. Poliittisen vaikuttamisen merkitys selkeästi korostui. Yhteiskunnan rakenteiden muovaaminen haluttuun suuntaan nähtiin nyt velvoittavaksi – ei vain vapaaehtoiseksi eettiseksi toiminnaksi. Ihmisoikeusajattelua ja -toimintaa ei pyritty enää mahdollistamaan Lutherin kahden regimenttiopin sisään, vaan siitä irtauduttiin. Evianissa ihmisoikeuksista tuli Luterilaisen maailmanliiton ohjelma – aiemman uskosta syntyneen asenteen ja spontaanin eettisen toiminnan ohelle. Uusi kanta-aottavampi, poliittisesti aktiivinen maailmanliitto ei ollut kaikkien jäsenten mieleen. Yksimielisyyttä ihmisoikeusasioissa ei saavutettu ja työskentely jatkui tulevana vuosikymmeninä.

³⁰⁶ HTEKU LWB/LWF EVIAN Doc. No. 39/R Original 1970, 2. SIW 1971, 148–149. LRHR 1978, 2–3. VY 1971, 131.

³⁰⁷ Vastauksessaan Suomen evankelis-luterilainen kirkko valotti kattavasti uskonnonvapauden- ja uskonnollisten-, kielellisten-, rodullisten- ja sosiaalisten vähemmistöjen sekä taloudellisen oikeudenmukaisuuden tilaa Suomessa. LRHR 1978, 5–11.

³⁰⁸ LRHR 1978, VII–VIII.

³⁰⁹ LRHR 1978, VII–VIII, 53. SIW 1971, 150. Schjørring & al. 1997, 327, 329.

4. Luterilaisen maailmanliiton yleiskokoustyöskentelyssä ilmenneet käsitykset ihmisoikeuksista ja ihmisoikeustyöstä

Maisterin tutkielmani tarkoituksena on ollut selvittää Luterilaisen maailmanliiton (LML) yleiskokoustyöskentelyssä ilmi tullutta käsitystä ihmisoikeuksista Helsingin yleiskokouksessa vuonna 1963 ja Evianin yleiskokouksessa vuonna 1970. Tarkoitukseni oli selvittää, miten ihmisoikeudet ja ihmisoikeustyö on ymmärretty LML:ssa näiden vuosien saatossa. Olen pyrkinyt kuvaamaan ihmisoikeusajattelun asteittaista kehittymistä ja ihmisoikeuksien kasvavaa tiedostamista yleiskokouksista jääneiden kokousaineistojen valossa. Näiden yleiskokousten ihmisoikeusajattelu loi pohjan LML:n tulevalle ihmisoikeustyöskentelylle.

Kylmän sodan retoriikka alkoi 1960-luvulla menettää vaikutustaan. Vuosikymmen muistetaan teknologisesta, teollisesta ja taloudellisesta kehityksestä. Maailma oli kuitenkin yhä jakautunut niin ideologisesti, taloudellisesti kuin poliittisesti. Identiteettipolitiikan myötä useita ihmisryhmiä järjestäytyi niin etnisyyden, luokan, sukupuolen kuin ideologiainkin ympärille. Sekularisaatio voimistui ja uskonnollisuus koki vuosikymmenen aikana muutoksen.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleismaailmallinen ihmisoikeusjulistus vuodelta 1948 nähdään jatkona 1700-luvun lopun Ranskan suuren vallankumouksen (1789–1799) tasa-arvoajatteluun. Eettisesti ja poliittisesti realistinen julistus ei sido valtioita oikeudellisesti, vaan se on pikemminkin eettinen ohje. Yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistuksen neutraaliudesta huolimatta sen muotoilemiseen osallistui aktiivisia kristittyjä. Ihmisoikeuksien edistämisen teologinen, kirkollinen ja ekumeeninen pohja on siinä, että Raamatun mukaan ihminen on luotu Jumalan kuvaksi.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta painotetaan eri tavoin. Julistusta seurasi lukuisat alueelliset ihmisoikeussopimukset ja muut normatiivisluonteiset asiakirjat. Yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistuksen myötä alkoi ihmisoikeuksien kansainvälinen sääntely ja valvonta.

Kirkkojen sosiaalieettisten opetusten juuret ovat löydettävissä maailmansotia seuranneelta aikakaudelta. Ekumeeninen liike rakensi toisen maailmansodan jälkeen siltoja kansallisten ja ideologisten raja-alueiden välille. Luterilainen maailmanliitto (LML/LWF) perustettiin vuonna 1947 luterilaisten kirkkojen vapaaksi yhteenliittymäksi. LML:lla on ollut perustamisestaan lähtien sosiaalis-karitatiivinen luonne. LML:n varhaisvuosien toiminta keskittyi voimakkaasti Euroopan kirkolliseen jälleenrakentamiseen ja humanitääriseen apuun.

Luterilaisen maailmanliiton neljäs yleiskokous järjestettiin 30.7.–11.8.1963 Helsingissä tunnuksella ”Kristus tänään”. Helsingin yleiskokous oli ajankohtainen ja sen päätökset ja julkilausumat sivusivat ajan yhteiskunnan keskeisiä kysymyksiä. Aikakauden henkinen ja yhteiskunnallinen tilanne koettiin haasteeksi. Yleiskokouksessa ilmenneet ajatukset ja ymmärrys ihmisoikeuksista eivät päätyneet mihinkään ihmisoikeuksia koskevaan päätös- tai julkilausumaan, mutta ihmisoikeudellista ajattelua on havaittavissa yleiskokouksessa pidetyissä yksityishenkilöiden esitelmissä ja puheenvuoroissa. Vanhurskauttamisopin käsittely mahdollisti keskustelun kristillisestä etiikasta. Kahdessa kokouksen pääesitelmistä on havaittavissa pyrkimys irtautua Lutherin kahden regimentin opin pohjalle rakentuvasta sosiaalietiikasta. Nämä esitelmät tähtäsivät kirkon ja kristityn aktiiviseen toimintavastuuseen maailmassa. Keskusteluissa kuitenkin todettiin ettei kirkolla ole mitään yhteiskunnallista johtotehtävää.

Luterilaisen maailmanliiton ihmisoikeusajattelu oli Helsingissä ajalleen tyypillistä kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien tiedostamista. Yksilön oikeudet tiedostettiin tarkemmin kuin sosiaaliset oikeudet. Kansainvälisten tapahtumien ja valtioiden harjoittaman politiikan tiedostettiin aiheuttavan ihmisille vaikeuksia. Kirkon osallistumien politiikkaan jakoi kuitenkin vielä mielipiteitä. Osittain kirkolle ja kristitylle nähtiin kuuluvan jo luonnostaan sosiaalista ja poliittista vastuuta – ja poliittiseen toimintaan etenkin LML:n kansainvälisten asioiden osaston ja CCIA:n taholta kannustettiin. Keskusteluissa tuotiin kuitenkin esiin myös se, että poliittinen valta kuuluu maallisen vallan alueeseen ja kirkkojen tulisi pidättäytyä poliittisen vallan käytöstä. Vaikuttaa siis siltä, että LML ei tunnistanut kansainvälisen politiikan merkittävyyttä tai halunnut ottaa siihen kirkkoliittona osaa.

Helsingin yleiskokouksen aikana ymmärrystä ihmisoikeuksista sekä vaatimusta niiden yhteiskunnallisesta edistämisestä pyrittiin vielä mahduttamaan kahden regimentin oppiin. Dokumenteissa toivottiinkin, että kahden regimentin oppi otettaisiin uudelleen käsittelyyn ja se muokattaisiin käytännölliseksi tuon ajan ihmiselle.

Helsingin yleiskokouksen esitelmissä ja puheissa nousi selvästi esiin, että usko Jumalaan muuttaa ihmisen. Usko ja palvelutoiminta nähtiin erottamattomiksi. Ihmisoikeuksien noudattaminen ja edistäminen nähtiin siis lähinnä uskosta kumpuavaksi asennekysymykseksi ja spontaaniksi eettiseksi toiminnaksi. Kristityille oli helpompi antaa konkreettisia toimintaohjeita kuin kirkoilta. Kristittyjen tuli osallistua aktiivisesti yhteiskunnalliseen elämään ja edistää humanisia arvoja ja rauhaa maailmassa.

Heikki Wariksen esitelmän yhteydessä tiedostettiin 1960-luvulla jatkuva rodullinen jakautuminen. Myös Sisälähetyksen osastossa kiinnitettiin huomiota rasismiin. Helsingin

yleiskokouksessa huomautettiin, että osa Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkoista ei hyväksynyt luterilaisten kirkkojen välistä saarna- ja ehtoollisyhteyttä, vaikka LML:n jäsenyyden nähtiin jo itsessään poistavan rodun ja kansallisuuden synnyttämiä jakoja. Ryhmäkeskusteluista kootussa tarkastetussa raportissa ehdotettiin LML:a ratkaisemaan tämä asia. Rotueron, syrjinnän ja tasapuolisten mahdollisuuksien puuttumisen nähtiin kieltävän ihmiskunnan yhteyden Kristuksessa. Luterilaiset kirkot toivat yleiskokouksessa esiin vakaumuksen siitä, että kaikki rotuihin kohdistuva sorto ja kanssakäymisen rajoittaminen ovat väärin, mutta mitään konkreettisia tekoja asian korjaamiseksi ei päätetty.

Helsingin yleiskokoukseen puheenvuoroissa korostui näkemys, että jokainen ihminen on luotu Jumalan kuvaksi. Tämä vaikuttaa niin jokaisen ihmiseen arvoon kuin hänen vastuuseensa maailmasta – oli hän kristitty tai ei. Ihmisoikeuksien käsittely oli vahvasti sidottu rauhankysymykseen ja sosiaaliseen palvelutyöhön. Ihmisoikeuksia ei vielä ymmärretty omana teemanaan, joten niitä käsiteltiin verrattain vähän. Kyse oli lähinnä ihmisarvon ymmärtämisestä. Yhteistyö kristillisten ja sekulaarien järjestöjen sekä kansainvälisten ja kansallisten hallitusten kanssa nähtiin merkittävänä. Helsingin yleiskokouksen asiakirjojen mukaan kirkko täyttää vastuunsa käyttämällä sille kuuluvaa muistutusvelvollisuutta, huolehtimalla syrjäytyneistä sekä toimimalla jäseniensä kautta yhteiskunnan eri rakenteissa.

Luterilaisen maailmanliiton viides yleiskokous järjestettiin 14.–24.7.1970 Evianissa Ranskassa tunnuksella ”Lähetettynä maailmaan”. LML:n yleiskokouksen siirtäminen Brasiliasta Ranskaan oli ennen kaikkea ihmisoikeuskysymys. Kansainvälisen median ja LML:n jäsenkirkkojen rooli siirrossa oli valtava. Päätöksellä haluttiin osoittaa solidaarisuutta sorrettuja kohtaan sekä antaa luterilaisille kirkkoille mahdollisuus pohtia kirkon roolia ihmisoikeuskysymyksessä.

Muiden ekumeenisten järjestöjen ihmisoikeusteemaisen työskentelyn voi nähdä vaikuttaneen Evianin yleiskokouksen tuloksiin. Ihmisoikeuksien, tasa-arvon ja osallisuuden teemojen ollessa vahvasti esillä, Evianin yleiskokouksessa esitettiin vaatimuksia tehdä LML:sta esimerkillisesti tasavertaisempi ja demokraattisempi myös omilta rakenteiltaan.

Evianin yleiskokouksessa osallistujat käsitelivät sosiaalietiikan suhdetta kristilliseen uskoon sekä ajan sosiaalisiin ongelmiin. Keskustelu liikkui ihmisoikeuksissa sekä maailman taloudellisten ja poliittisten valtarakenteiden epäoikeudenmukaisuuksissa. Viides yleiskokous oli varsinainen alku luterilaisten kirkkojen ihmisoikeustyöskentelylle. Evianin yleiskokouksessa ilmennyt ihmisoikeusajattelu ja -keskustelu kirjattiin useisiin päätöslauselmiin ja siitä tuli konkreettista. Ihmisoikeusteeman kannalta yleiskokouksen

päätöksistä oleellisemmat olivat ihmisoikeuksien julkilausuma sekä useat rotusyrjinnän ja rasismien tuomitsevat julkilausumat. Uusi kantaaottavampi, poliittisesti aktiivinen maailmaliitto ei ollut kaikkien mieleen. Yleiskokous kävikin asiasta perusteellisen keskustelun, jonka jälkeen se julkaisi *Teologisen kannanoton*, jossa ilmaistiin, että kaiken kristillisyyden lähtökohta on edelleen henkilökohtaisessa uskossa ja kristityn jumalasuhteessa. Yksimielisyyttä ihmisoikeusasioissa ei siis saavutettu.

Ajan teemoihin ja keskusteluihin pureuduttiin kolmessa jaostossa ja näiden alajaostoissa. Päätöslauselmakomitea kokosi yhteen jaostojen huolen ihmisarvon loukkauksista, tukahduttamisesta, kidutuksesta, nationalismista sekä taloudellisesta riistosta. Kolmas jaosto teemanaan ”vastuullinen osallistuminen tämän päivän yhteiskuntaan” ei päässyt yhtenäiseen julkilausumaan, mutta sen raportti sisälsi useita ihmisoikeuksiin, sosiaaliseen vastuuseen ja rauhaan liittyvää päätöslauselmaehdotusta. Evianin yleiskokous antoikin kolmannen jaoston aloitteesta useita sanamuodoltaan hieman muutettuja, poliittisesti orientoituneita päätös- ja julkilausumia.

Yleiskokouksessa tiedostettiin yksilön oikeuksien lisäksi myös sosiaaliset oikeudet. Evianissa annettiin ihmisoikeusjulkilausuman lisäksi rasismia, rotukysymyksiä ja vähemmistöongelmia koskevia päätöslauselmia. Julkilausumissa päädyttiin ratkaisuun, jossa yksittäisiä maita ei mainittu Brasilian esimerkin lisäksi. Tähän vaikutti delegaattien kansallinen tausta, informaation riittämättömyys sekä maininnan pelättiin pysäyttävän jo meneillään olevat ihmisoikeusprosessit. Yleiskokouksen keskusteluissa huomiota pyrittiin kohdentamaan etenkin institutionaalisen elinympäristön muovaamiseen kohti oikeudenmukaisempia ja tasavertaisempia mahdollisuuksia ja rakenteita niin, että ryhmien väliset suhteet voisivat parantua. Yleiskokouksen edustajat päätyivät tuomitsemaan kaikenlaisen ”rotukiihkoilun ja rotusyrjinnän muodon” sekä vähemmistöryhmien kokeman syrjinnän.

Mustien jäsenten kannanotto syntyi syytöksistä, joiden mukaan yleiskokous oli haluton ottamaan kantaa rotu- ja vähemmistösyrjintää koskeviin kysymyksiin. Heidän mukaansa LML antoi hiljaisen hyväksyntänsä Etelä-Afrikassa harjoitetulle rotupolitiikalle. Kannanoton myötä LML lopetti kaiken taloudellisen tuen niiltä kirkoilta, jotka ylläpitivät rasisistisia käytäntöjä sekä suuntasivat taloudellisen tuen rotusortoa vastaan taisteleville kirkkoille. LML:n roolin painopiste muuttui radikaalisti sorretun diakonisesta auttamisesta poliittisen vaikuttamisen rahoittamiseen.

Osittain kompromissina syntyi *Kaikkien rotujen yhteyttä koskeva päätöslauselma*. Jo Helsingin yleiskokouksessa vuonna 1963 oli kiinnitetty huomiota siihen, että osa LML:n

jäsenkirkoista eivät olleet keskenään saarna- ja ehtoollisyhteydessä. Nyt päätöslauselma velvoitti, että etnisestä taustasta huolimatta kaikkien LML:n kuuluvien kirkkojen tuli olla ehtoollisyhteydessä keskenään sekä vastustettava rotusyrjinnän ja -erottelun periaatteita ja käytäntöjä.

LML:n ihmisoikeusajattelu oli Evianissa ajalleen tyypillistä kansalais- ja poliittisten oikeuksien sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien tiedostamista. Yleiskokouksen keskusteluissa on huomattavissa ajatus kirkon tehtävästä kantaa vastuuta yhteiskunnan arvokehityksestä. Kirkon sosiaalivastuuseen nähtiin kuuluvaksi myös ihmisoikeudet. Ihmisoikeuksien rinnalla haasteeksi nähtiin taloudellinen epäoikeudenmukaisuus sekä rauhankysymykset. LML:n tehtäväksi nähtiin tutkia ihmisarvoa, ihmiselämän loukkaamattomuutta ja ihmisoikeuksien teologista perustaa kansainvälisellä tasolla. Kirkkoille ja kristityille määrättiin halu ymmärtää epäoikeudenmukaisuuden luonnetta sekä tukea ja työskennellä ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden puolesta. Lähestymistavaksi ehdotettiin tutkimukseen pohjautuvaa strategian luomista ja teologiaa, jolla tähdättäisiin asenne- ja mielipidevaikuttamiseen. Pelkän spontaanin eettisen toiminnan ei nähty enää riittävän.

Kolmannen jaoston raportti määritteli kirkon sosiaalivastuun kolme perustehtävää. Kirkot ymmärrettiin nyt selvästi osana yhteiskuntaa. Kirkon tuli toimia ja edistää inhimillisiä ja oikeudenmukaisia rakenteita poliittisen-, taloudellisen- ja sosiaalisen vallan alueilla ja rakenteissa. Ihmisoikeusajattelua ja -toimintaa ei enää pyritty mahdollittamaan Lutherin kahden regimenttiopin sisään vaan siitä irtauduttiin. Ihmisoikeustyön nähtiin Helsingin yleiskokouksen tavoin onnistuvan parhaiten yhteistyön kautta.

Helsingin yleiskokouksen aikaisen kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien tiedostamisesta siirryttiin myös taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien tiedostamiseen. Ajatuksen ja ymmärryksen tasolta siirryttiin konkreettista toimintaa velvoittavaan tasoon. Poliittisen vaikuttamisen merkitys selkeästi korostui ja siihen veloitettiin. Yleiskokouksen kolmannen jaoston raportissa nähtiin niin lain suojaava kuin tuottava funktio. Ihmisoikeuksien laillinen asema nähtiin välttämättömäksi ja ihmisoikeusetiikkaa pyrittiin ajamaan yleiseen lainsäädäntöön.

Ihmisoikeuksia koskevasta päätöslauselmasta tulee ilmi, että LML:ssa ei oltu yksimielisiä siitä, pitäisikö liiton sanoa ihmisoikeuksista jotain universaalisesti kaikkia velvoittavaa vai olisiko ihmisoikeusasioita käsiteltävä omissa tilannekohtaisissa konteksteissaan. Oletettavasti tähän vaikutti murroskausi, jossa siirryttiin klassisesta ihmisoikeusajattelusta moderniin ihmisoikeusajatteluun. Ihmisarvon kunnioittamisen

ymmärrettiin kuitenkin tarkoittavan ihmisoikeuksien edistämistä. Päätöslauselmassa tiedostettiin, että ihmisoikeuksia rikotaan niin suoran kuin epäsuoran toiminnan kautta. Yleiskokous päätyikin tuomitsemaan kaikenlaisen ihmisoikeuksien riiston kaikkialla maailmassa. LML:lle säädettiin sellaisia tehtäviä, jotka paneutuivat ihmisoikeusloukkausten oireisiin ja juurisyihin.

Evianin yleiskokouksessa kirkkojen nähtiin toimivan yhteiskunnassa yhä jäsentensä kautta. Ihmisoikeuksia koskevassa päätöslauselmassa katsottiin, että ihmisoikeuskysymyksiä ei seurakuntatasolla kyetty pohtimaan riittävästi. Jäsenkirkkojen edustajien tehtäväksi nähtiin kirkkojen ja kristittyjen aktivoiminen asianmukaiseen ja rakentavaan toimintaan. LML:n tehtäväksi nähtiin jäsenkirkkojensa tukeminen ja etenkin velvoittaminen – pelkän aktivoimisen lisäksi – pohtimaan ihmisoikeuskysymyksiä paikallisessa kontekstissa. Jäsenkirkkoja kehoitettiin pohtimaan myös laajentamistarpeita yhteisöjen ja ryhmien oikeuksiin. Ihmisoikeusajattelun painopiste yksilön oikeuksien tiedostamisesta oli siirtymässä nyt myös sosiaaliset oikeudet tiedostavaan ajatteluun. Ihmisoikeuksista tuli LML:n poliittissävyytteinen ohjelma – aiemman uskosta syntyneen asenteen ja spontaanin eettisen toiminnan rinnalle.

5. Lyhenteet

CCIA	Commission of the Churches on International Affairs Kirkkojen maailmanneuvoston alaisena toimiva Kirkkojen kansainvälisten asioiden komissio
EKK	Euroopan kirkkojen konferenssi
KMN	Kirkkojen maailmanneuvosto
LML	Luterilainen maailmanliitto
LWF	Lutheran World Federation (suom. Luterilainen maailmanliitto)
WCC	World Council of Churches (suom. Kirkkojen maailmanneuvosto)
YK	Yhdistyneet kansakunnat

6. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

6.1. Lähteet

Christ and Humanity

1970 Christ and Humanity - A workshop in Christian social ethics. Editor Ivar Asheim. Philadelphia, PA : Fortress Press 1970.

Gesandt in die Welt

1970 Gesandt in die Welt. Beitrag der Slowakischen evangelischen A.B. Kirche in der CSSR zur Problematik der V. Vollversammlung des Lutherischen Weltbundes. Bratislava.

Helsingin yliopiston ekumeeninen arkisto

HTEKU

Luterilainen maailmanliitto

LWB/LWF

IV yleiskokous 1963. Painetut asiakirjat. Englanti. IV ENG

IV yleiskokous 1963. Painetut asiakirjat. Suomi. IV SUO

Yleiskokous (Pôrto Alegre) Evian 1970. EVIAN

Humanität und Herrschaft Christi

1969 Humanität und Herrschaft Christi. Zur ethischen Orientierung heute. Aus der Arbeit der Theologischen Kommission des Lutherischen Weltbundes 1964–1969. Hrsg. von Ivar Asheim. Göttingen.

IHM

1995 Ihmisoikeudet: sata kansainvälistä asiakirjaa. Toim. Hannikainen, Lauri & Kortteinen, Juhani & Lång, K.J & Parkkari, Juhani & Pentikäinen, Merja & Scheinin, Martin & Suikkari, Satu. 2. Uudistettu painos. Helsinki: Painatuskeskus Oy. 2.

Juva, Mikko & Louhivuori, Jorma

1966 Kristus tänään. Ajankysymysten pohdintaa Luterilaisen Maailmanliiton IV yleiskokouksessa. Porvoo: WSOY.

LRHR

1978 A Lutheran Reader on Human Rights. LWF Report, 1/2. Edited by Jørgen Lissner and Arne Sovik for the Commission on Studies of the Lutheran World Federation. Geneva: Lutheran World Federation, 1978. [PAINETTU LÄHDE KOKOELMA]

Människa och Kristen

1970 Människa och Kristen. Bidrag till en kristen social etik. Från det teologiska arbetet inom Lutherska Världsförbundet 1964–1969. Utgiven av Ivar Asheim. Lund.

Proceedings

1965 Proceedings of the Lutheran World Federation Helsinki, July 30 – August 11, 1963. 1. Edition. Published by Lutheran World Federation. Berlin and Hamburg 1965: Lutherisches Verlagshaus.

Schjørring, Jens Holger & Kumari, Prasanna & Hjelm, Norman A. (Edit.)

1997 From federation to Communion: the history of the Lutheran World Federation. Minneapolis 1997: Fortress Press.

SIW

- 1971 Sent Into the World. The Proceedings of the Fifth Assembly of the Lutheran World Federation. Ed. LaVern K. Grosc. Minneapolis, MN : Augsburg Publishing House.

UDHR

- 2019 Universal Declaration of Human Rights. Suomeksi.
<<https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>>. Luettu 5.3.2019.

Unsere Sendung in der Welt

- 1970 - Our Commitment in the World. Budapest.

VY

- 1971 Vastuu ja yhteys. Luterilaisen maailmanliiton viidennen yleiskokouksen asiakirjoja. Toim. Maunu Sinnemäki. Helsinki: Kirjapaja.

6.2. Kirjallisuus

Austad, Torleiv

- 1978 The Theological Foundation of Human Rights. – A Lutheran Reader on Human rights. Edited by Jørgen Lissner and Arne Sovik for the Commission on Studies of the Lutheran World Federation. Geneva: Lutheran World Federation.

Briggs, John & Oduyoye, Mercy Amba & Tsetsis, Georges (Edit.)

- 2004 A History of the Ecumenical Movement. Volume 3. 1968–2000. Geneva: World Council of Churches cop. 2004.

Elo, Pekka & Suomen Unesco-toimikunta (toim.)

- 2000 Ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja: kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Suomen UNESCO-toimikunnan julkaisuja no. 78. Helsinki: Opetusministeriö.

Fey, Harold E. (Edit.)

- 1993 The Ecumenical Advance. A History of the Ecumenical Movement. Volume 2. 1948 – 1968. Third edition with updated bibliography. Philadelphia 1993: SPCK, London, and The Westminster Press. © 1970 World Council of Churches, Geneva, Switzerland.

Haavisto, Eeva-Kaisa

- 2016 ”Jotta muutkin voisivat elää.” Euroopan kirkkojen konferenssin sitoutuminen ihmisoikeuksiin. Ihmisoikeusmanuaalin European churches engaging in human rights. Present Challenges and training material analysointi. Kirkkohistorian kandidaatintutkielma. Helsinki: Hc.

Heikka, Mikko

- 2014 Vapaina ja tasavertaisina: ihmisoikeudet uskontojen näkökulmasta. Helsinki: Kirjapaja.

Huber, Wolfgang & Tödt, Heinz Eduard

1978 Human Rights in the Church. – A Lutheran Reader on Human rights. Edited by Jørgen Lissner and Arne Sovik for the Commission on Studies of the Lutheran World Federation. Geneva: Lutheran World Federation.

Jaakkola, Paula

1969 Luterilaisen maailmanliiton käsitys itsestään. Ekumeniikan laudatur-tutkielma. Helsinki 1969: Hc.

Keränen, Anu

2010 Kasvanut auttamaan – Luterilaisen maailmanliiton suomalainen kansalliskomitea kirkon ulkomaisen avun kanavana 1952–1973. Yleisen kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Helsinki: Hc.

Ketola, Kimmo & Niemelä, Kati & Palmu, Harri & Salomäki, Hanna

2012 Haastettu kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus 2012.

Koivurova, Timo & Pirjatanniemi, Elina (toim.)

2013 Ihmisoikeuksien käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Kortteinen, Juhani

1998 Uskonnollinen suvaitsevaisuus osana ihmisoikeuksia. – Uskonto ja ihmisoikeudet. Toim. Jari Pirkkola & Eila Pulkkinen. Jyväskylä: Kirkon Ulkomaanapu, SR-Kustannus.

1998b Uskonto, kulttuuri ja ihmisoikeudet. – Uskonto ja ihmisoikeudet. Toim. Jari Pirkkola & Eila Pulkkinen. Jyväskylä: Kirkon Ulkomaanapu, SR-Kustannus.

Krusche, Günter

1978 Normativeness and Relativity of Human Rights. – A Lutheran Reader on Human rights. Edited by Jørgen Lissner and Arne Sovik for the Commission on Studies of the Lutheran World Federation. Geneva: Lutheran World Federation.

Lienemann, Wolfgang

1978 The Evolution of Human Rights. – A Lutheran Reader on Human rights. Edited by Jørgen Lissner and Arne Sovik for the Commission on Studies of the Lutheran World Federation. Geneva: Lutheran World Federation.

Lienhard, Marc

1978 Luther and Human Rights. – A Lutheran Reader on Human rights. Edited by Jørgen Lissner and Arne Sovik for the Commission on Studies of the Lutheran World Federation. Geneva: Lutheran World Federation.

Lumme, Aila

1975 Kristittyjen ja kirkon maailmanvastuu Luterilaisen maailmanliiton sosiaalieettisessä keskustelussa Helsingistä Evianiin (1963-1970). Sosiaalietiikan laudaturtyö. Helsinki 1975: Hc.

McLeod, Hugh & Lauha, Aila & Saarinen, Risto & Kirkon tutkimuskeskus

2006 North European Churches From the Cold War to Globalisation. Jyväskylä: Kirkon tutkimuskeskus.

Peiponen, Matti

2000 Luterilaisen maailmanliiton neljännen yleiskokouksen järjestäminen Helsingissä vuonna 1963 – Suomalaiset kokousvalmistelut. Yleisen kirkkohistorian sivugradu-tutkielma. Helsinki 2000: Hc.

2012 Ecumenical Action in World Politics. The Creation of the Commission of the Churches on International Affairs (CCIA), 1945–1949. Helsinki: Luther-Agricola-seura.

Rautavuori, Rauni (toim.)

1994 Ihmisoikeudet ekumeenisina maailmankysymyksinä. Helsinki: Kirkkohallitus. Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus (KDYK).

Rouse, Ruth & Neill, Stephen C.

1993 A History of the Ecumenical Movement. Volume 1. 1517–1948. Fourth Edition. Geneva: World Council of Churches.

Räisänen, Olli

1990 Luterilainen maailmanliitto ja rauhankysymys – poliittinen osallistuminen maailmanliiton ongelmana 1970-luvulla. Sosiaalietiikan ja uskonnonfilosofian pro gradu -tutkielma. Helsinki: Hc.

Teinonen, Seppo A (toim.)

1967 Suuntana ykseys. Valikoima ekumeenisia asiakirjoja 1910-1966. Helsinki 1967: SKS.

1972 Uudistuva kirkko. Johdatus ekumeniaan. Helsinki: Kirjaneliö.

Turunen, Maija (toim.)

2010 Kirkot ja uskonnot itäisessä Euroopassa. Juva: Editat.

Ylimys, Reijo

1980 Luterilaisen Maailmanliiton tulkinta ihmisoikeuksien luonteesta ja teologisesta perustasta Evianista 1970 Dar es Salaamiin 1977. Sosiaalietiikan laudatur-tutkielma. Helsinki: Hc.